

№ 326
ALEXANDRA

Handwritten text in Cyrillic script, including the word "ЛѢТОПИСЬ" (Chronicle).

DE
B. P. HASDEŪ.

TOMUL III:
ISTORIA LIMBEI ROMANE

PARTEA I:
PRINCIPIE DE LINGUISTICA

FASCIORA I:
CONSPECTUL SCHINTELOR FILOLOGICE.—LINGUISTICA IN GENERE.

BUCURESCI
NOUA TYPOGRAFIAŢI NAŢIONALĂ, DIRECTOR STEFAN RASIDESCU.
— 15. STRADA ACADEMIEI 15. —
1881

Preţul 5 franci.

1341

INDICELE FĂSCIOREI I :

	<u>Pagina.</u>
Prefața	VII.
§ 1. Motivul	3.
I. CONSPECTUL ȘTIINȚELOR FILOLOGICE.	
§ 2. Filologia în genere	5.
§ 3. Filologia clasică	8.
§ 4. Filologia comparativă	7.
§ 5. "Clasic, și "comparativ, ...	9.
§ 6. Filologia clasică și filologia comparativă	10.
§ 7. Etno-psicologia și Linguistica	12.
§ 8. Metoda comparativă	14.
§ 9. Locul științelor filologice în totalitatea științelor	15.
§ 10. Istoria științelor filologice	16.
§ 11. Resumat	20.
§ 12. Concluziunea	22.
II. LINGUISTICA ÎN GENERE.	
§ 13. Bibliografia	23.
§ 14. Linguistica.—Glottica.—Glossologia.—Glossografia	37.
§ 15. Limba <i>in abstracto</i>	41.
§ 16. Limba <i>in concreto</i>	51.
„ „ Limba amestecată	65.
§ 17. Limba națională	81.
§ 18. Limba onomastică	86.
§ 19. Limba în circulațiune	91.
§ 20. Limbile antice și limbile moderne	105.
§ 21. Limba poetică	117.
§ 22. Etimologia	128.
§ 23. Resumat	146.
§ 24. Concluziunea	160.

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

100291 2613

după
B. 41

B. P. HASDEU.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

8 - OCT. 2019

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Publicațiuni istorico-filologice

LIMBA ROMANA VORBITA

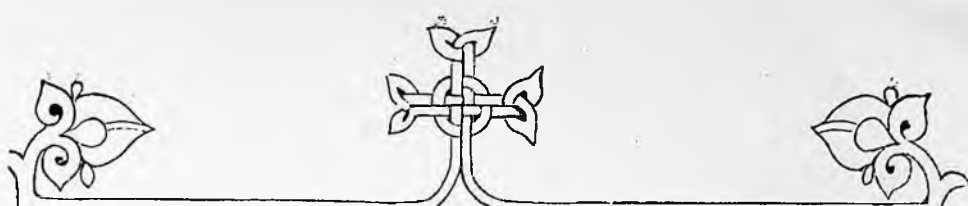
INTRE

1550—1600

TOMUL III.

Handwritten text in a cursive script, possibly representing a name or a signature, located in the upper right quadrant of the page.

ISTORIA
LIMBEI ROMÂNE

DE
B. PETRICEICU-HASDEU.

PARTEA I.
PRINCIPIE DE LINGUISTICA

BUCURESCI

NOUA TYPOGRAFIA NAȚIONALĂ, DIRECTOR STEFAN RASIDESCU.

- 15. STRADA ACADEMIEI

1881

15 JUN 1973

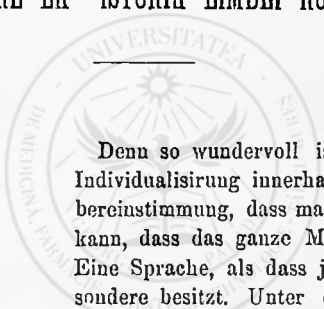
B. PETRICEICU-HASDEU.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

CA

INTRODUCERE LA "ISTORIA LIMBEI ROMANE,,

Denn so wundervoll ist in der Sprache die Individualisirung innerhalb der allgemeinen Uebereinstimmung, dass man eben so richtig sagen kann, dass das ganze Menschengeschlecht nur Eine Sprache, als dass jeder Mensch eine besondere besitzt. Unter den durch nähere Analogien verbundenen Sprachähnlichkeiten aber zeichnet sich vor allen die aus Stammverwandtschaft der Nationen entstehende aus . . .

W. v. HUMBOLDT.

BUCURESCI

NOUA TYPOGRAFIA NAȚIONALĂ, DIRECTOR ȘTEFAN RASIDESCU,

— 15, SGRADA ACADEMIEI 15. —

1 8 8 1

În cestiuni de o natură socială, soluțiunea atinge tot-d'una pînă la un punct deprinderile noastre, interesele, amorul propriu sau vanitatea, dorințele și tendințele, fel de fel de corde individuale sau colective, cari sbîrnăe mai lesne prin emoțiune decât prin rațiune. De aci dificultatea nu numai de a constata adevărul, dar mai mult încă de a face pe cei-l'alți să'l înțelegă și să'l primescă.

Nemic mai social ca limba, nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelie societății. Nemic mai expus, prin urmare, la pericolul unor aprecieri emoționale în loc de cele raționale. Limba unui popor se confundă și se identifică cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu légēnul, cu mama, de unde ea se și numește „limbă maternă”, expresiune sublimă, necunoscută anticității, născută în Italia din vécul de mijloc și pe care dela gîntea latină au împrumutat'o apoi Germanii. ¹⁾ Dicēnd acēsta, étă că eū insumi, ca Romān, simțesc o caldă emoțiune. A o birui pe deplin, a o supune rațiunii celei reci, fără a scôte măcar un suspin de protestare, e anevoe.

Momentul cel mai priincios pentru constatarea, înțelegerea

---

¹⁾ Cfr. Steintal, *Von der Liebe zur Muttersprache*, în *Gesammelte kleine Schriften*, Berlin, 1880, p. 100: „Auch sind nicht die Deutschen die Schöpfer des Wortes Muttersprache, sondern die Italiener.”

și primirea adevărului, este acela când o cestiune socială a fost deja exagerată în două direcțiuni opuse; căci numai atunci emoțiunea, isbită prin antitesă, se sperie de extreme, se opresce cu nedomerire, rechiamă ea-însăși ajutorul rațiunii.

Un asemenea moment a sosit pentru graiul român.

* * *

Nu e aci vorba de limba literară, și cu atât mai puțin de limba științifică în specie.

Națiunea română a făcut într'un scurt interval nesce pași atât de mari și atât de luți pe calea progresului general, încât cercul seü de cugetare lărgindu-se peste măsură, literatura la noi și mai ales știința se väd silite vrënd-nevrënd a căuta din afară un arsenal de expresiuni, pe cari nu le află de loc sau nu le găsesc după plac în graiul poporului. Acel arsenal ni-l procură latina și limbile romanice, de cari ne légă ginte, curentul de aspirațiuni, însăși provenința culturii noastre actuale.

Acéstă procedură de a forma o limbă literară comună tuturor Românilor, o indicase cel întâiu, pe la finea secolului trecut, Bănățenul Paul Iorgovici, a căruî carte, pe o scară modestă, este pentru noi, cu tot dreptul, ce-va ca a lui Dante 'De vulgari eloquio, pentru limba literară a Italiei. ²⁾ Heliade n'a făcut în Muntenia decât a aplica și a propaga ideele lui Iorgovici. Tot așa Asachi în Moldova.

Orî-ce s'ar face, orî-ce s'ar ție, literatura română, mai cu sémă cea științifică, și-a croit deja o limbă, pe care o înavușese și o va înavuși mereü, nu cu elemente slavice, maghiare, turce etc., ci numai cu elemente latine. Dacă latinitatea nutresce într'un mod apröpe exclusiv limba literară englesă, deși germanică în fond, apoi cu cât mai virtos ea nu póte a nu fi unica sorginte firéscă pentru limba literară română.

Nu acésta însă, repetâm încă o dată, ne preocupă în cazul

²⁾ Iorgovici, *Observații de limba rumănescă*, Buda, 1799, p. 77—9.

de față ; nu literatura și nu actualitatea sa viitorul, ci numai graiul poporan în dezvoltarea lui istorică, în înlănțuirea cea nemeșșugită a fenomenelor ce'l caracterisă dela naștere și pînă astăzi, în tóte căte constituă individualitatea lui bine definită în sînul familiei lingvistice neo-latine și'n concertul limbilor în genere.

* * *

Primele încercări asupra graiului poporan al Românilor, conduse într'un mod ce-va mai sistematic, se datoresc unei pleiade de Ardeleni : Șincai, Samuil Micu, Petru Maïor, a căroră mărime trebuî măsurață nu prin ceea ce ei au făcut, ci prin ceea ce voiaū să facă : a deștepta naționalitatea română, a o deștepta cu orî-ce preț. 'Sinteți fi ai Romei!', au strigat ei ; și Românu, sguduit din somn, s'a pus pe gînduri.

În acest chip s'a plăsmuit la noi și a crescut treptat pînă la un *non-plus-ultra* o direcțiune unilaterală în sensul latin. Tóte elementele limbei române sînt latine și numai latine. Se scie că Lexiconul Budan dela 1825, a căruî partea etimologică este opera lui Petru Maïor, trage pe turcul *alaïu* din latinul *aula*, pe slavicul *becisnic* din latinul *imbecillis*, pe albanesul *brad* din latinul *abies*, *brânză* din *prandium*, *bardă* din *dolabra*, *cias* din *caedo* etc.

Acéstă școlă a produs doi bărbați, de'naintea căroră cată să se'nchine toți Români : Cipar și Laurian. Cipar a supus cel întău unuî studiū critic vechile texturi române. Laurian, pe de altă parte, a presimțit, înainte de somități occidentale, doă dintre pîrghiile cele fundamentale ale Linguisticeî contimporane : ne'ntrerupta continuitate dialectală și reconstrucțiunea prototipurilor. Când el dice că dialectul sard unesce Italia cu Spania, dialectul piemontes pe Italia cu Francia, iar dialectul sicilian pe Italia cu România; când el reconstruesce apoi pentru 'tatăl-nostru, românesc de astăzi trei tipuri succesive anteriore, cari îl légă cu 'pater-noster, latin ; procedura póte fi necorectă, dar ideia—desvol-

tată mai târziu de Schleicher, de Schuchardt, de Ascoli — e roditore și adevărat științifică. ³⁾

Și totuși această școlă, pe care o justificați impregiurările nasterii sale și latinitatea cea reală a limbei române, trebuia să cadă prin exces.

* * *

Cea-laltă direcțiune unilaterală, într'un sens exagerat anti-latin sau chiar latinofob, o represintă mai cu sémă Cihac în tomul II din *‘Dictionnaire d'étymologie daco-romane,* , căci în tomul I el se ținea cam incolor.

Cihac a lucrat vr'o țece ani, resfoind tot felul de vocabulare, pentru ca să ne dea la urma urmelor un volum de peste 800 de pagine, în care să tindă a dovedi că :

1°. Limba română cuprinde în sine de două ori mai multe cuvinte slavice decât latine, cari sînt de o potrivă la număr cu cele turce.

2°. Elementul latin e atât de prospēt la noi, încât în evul mediū, pe cînd Româniū făcuseră cunoscintă cu Slaviū : *‘on ‘est tenté de croire que l'élément latin n'était pas encore ‘entré de ce temps-là dans la chair et le sang de la nation,* . ⁴⁾

3°. Afară de elemente slavice, turce, neo-grece, maghiare și pré-putine albanese, adecă cincî categorie peste tot, ba chiar numai patru, fiind-că după Cihac : *‘albanais ne nous a donné ‘directement qu'un très-petit nombre de vocables, et même ces ‘mots ne sont pas d'origine albanaise,* , ⁵⁾ nu există în graul român absolutamente nici un alt ingredient străin.

4°. Elementele slavice, cari constituă jumătatea limbei române după Cihac, aū început a se introduce la noi anume de atunci cînd : *‘les Roumains ont été christianisés par les Slovènes,* , ⁶⁾ prin urmare cel mult în secolul IX.

³⁾ Laurian, *Tentamen criticum*, Viennae, 1840, p. LVII—LVIII.

⁴⁾ Cihac, *Dict.* II, p. IX—X.

⁵⁾ *Ibid.* p. XIII.

⁶⁾ *Ibid.* p. IX.

5°. Nu se află nici o vorbă, dar nici una, pe care Slavii și cei-l'alți vecini s'o fi luat dela Români, ci pe toate le-aŭ primit numai Româniŭ dela vecini și mai ales dela Slavi, că-rora noi le datorim pînă și pe *Traian* ! 7)

Din toate acestea rezultă, fără ca Cihac să ni-o spună într'un mod expres, cumcă dela Traian pînă la Ciril și Metodiŭ Româniŭ nu vorbeau aprópe nici o limbă, fiind un popor mut, căci latina "n'était pas encore entrée dans la chair et le sang de la nation,, Turcii și Ungurii nu se arătaseră încă, iar Slavii nu se apucară a ne creștina.

De aci mai rezultă încă, și Cihac ni-o spune el-însuși cu o fragedă candóre, cum-că vorbele române cele eminentemente creștine ca : *biserică*—lat. *basilica*, *botez*—lat. *baptizo*, *duminica* —lat. *dominica*, *păresimă*—lat. *quadragesima*, *cruce*—lat. *crux* etc. nu ne-aŭ venit dela Români, ci : "sont venus, sans au-cun doute, d'une source gréco-latine du moyen-âge, ." 8)

Luŭ Cihac, ce e drept, îi scapă într'un loc de a űice că : "elementul latin formeză, fără îndoelă, *substanța* limbei române,, 9) și pe "substanța, el chîar o subliniază; dar ce fel de *substanță* póte fi aceia, care în curs de opt secolii, dela colonisarea romană a Daciei pînă la apostolatul Slavilor, "nu întrase în carnea și'n sângele națiunii, !

După Cihac, afară de sfera curat lexică, elementul slavie "preponderéză,, la Români în sufixuri, în nomenclatura locală, în terminologia botanică, în "forma interioară a limbei, ; mai adăogându-se că poesia noastră poporană e slavie de sus pînă jos : "par le langage, le sujet, la forme, ." 10)

Cu alte cuvinte, dacă teoria luŭ Cihac póte fi înțelesă într'un fel și dacă o înțelege măcar el-însuși, apoi numai dóră în acel sens, că limba română este un *dialect neo-slavic*.

* * *

7) Ib. p. 423. — Cfr. *Cuvinte den bătrâni*, t. 2, p. 303—6.

8) Cihac, *Dict.* II. p. XIII.

9) Ibid. p. VIII.

10) Ib. p. IX.

Ca metódă, Cihac este inferior Lexiconului Budan dela 1825.

Petru Maior are grijă, cel puțin, de a arăta, chiar în capul operei sale, diferitele tranzițiuni fonetice, prin cari pôte saũ trebui să trecă un cuvint latin pentru a intra în limba română. Bună saũ rea, totuși este o metódă. Cihac e mai puțin scrupulos. El nu indică nicăiri vre-un criteriũ, după care se conduce. Pentru dînsul, fără ca să mai vorbim de bietele vocale, tóte consónele pot trece în tóte consónele, tóte consónele pot dispore dintr'o vorbă, tóte consónele se pot întroduce într'o vorbă: *pipa* pôte să derive din *lulea* și *lulea* din *cîubuc*, ajunge numai identitatea saũ analogia sensului.

Astfel consóna ț (*tz*, *u*), ca să luãm un singur exemplu, derivă după Cihac din *s*, din *z*, din *j*, din *ch*, din *v*, din *é*, din *d*, din *t*, din *i*, din *l*, din *st* etc., precum :

- ț=s : țarcă=sl. чрѣка (II, 429);
 ț=z : țanc=sl. зѣнка (ibid.);
 ț=j : țiltă=sl. жѣлѣтѣ (II, 434);
 ț=v : țip=sl. вѣпѣнѣк (ibid.);
 ț=é : țipar=ung. csík (II, 535);
 ț=d : țanțoș=ung. dacos (II, 534);
 ț=t : țurcă=ung. turcos (II, 536);
 ț=i : maț=turc. ma'îi (II, 594);
 ț=st : acaț=ung. akasztalni (II, 475) etc.

În *țîțesc*, derivat din slav. чѣтѣк (II, 436), primul ț reprezintă pe *ch*, iar al doilea ț pe *v*! În *hoț*, tras din slav. хоѣкѣн (II, 142), nici nu se mai scie măcar dacă ț vine din *l* saũ din *d*; și lucrul se încurcă și mai reũ, când Cihac mai adaugă că *hoț* este de aceiași viță cu *delă*, cu *înnădesc*, cu *nădejde* și cu *zidesc*: 'tous de la même origine, !

Să ne mai mirãm óre, că pînă și *Solomon* este pentru Cihac un cuvint slavice? Vorba românăescă *solomoniiă* 'sorcellerie, sortilège, magie', adecă ceia-ce în Occidente se numia 'claviculae Salomonis', 'la clavicule de Salomon, titre d'un livre

de magie attribué fausement à Salomon, ¹¹⁾ Cihac nu se sfiesce a trage din slavicul ШАМІЕНЪ “îndrăcit, pe care’l înrudesce apoi cu maghiarul *csal* ‘înşelăciune, (II, 384).

Ca onestitate ştiinţifică, reputaţiunea lui Petru Maïor e mai pe sus de orî-ce muştrare. Nici o dată el n’a născocit un cuvînt, o formă, o semnificaţiune, după cum îi venia mai bine la socotélă. Cu o adîncă părere de reu, nu putem şice tot aşa despre Cihac. El nu numai dă ca poporane nesce vorbe pe cari nu le va înţelege un singur Român şi cari n’au figurat chiar în bîurocraţiă saü în cler decăt numai dóră în scurtele intervaluri ale ocupaţiunilor rusesci, fără a remăné în limbă, bună óră *hodul delci* (II, 139)=russ. ходъ дѣла, dar încă inventeză *ad-hoc* cuvinte slavice.

Astfel într’un exemplu de mai sus, pentru a lega mai strîns sub raportul fonetic pe românul *solomoniă* cu slavicul ШАМІЕНЪ, Cihac ne şice, că polonesce *szalamanicé*, *szolomicé* înseamnă ‘tourner la tête à quelqu’un, éblouir etc., iar *szalamanie* ‘éblouissement, séduction, duperie. Căutaţi aceste cuvinte în Linde, unicul dicţionar polon complet, mai voluminos decăt cel frances al lui Littré. În deşert! Ele nu se găsec acolo. Cihac le-a inventat.

E fórte caracteristic, că un susţinător atât de îndrăzneţ al slavismului limbei române nu este în stare el-însuşi de a citi un text în vre-unul măcar din dialectele slavice. Numai astfel se explică, pentru ce dicţionarele slavice cele mari, adevărat serióse, întemeiate pe citaţiuni textuale, precum este cel polon al lui Linde, cel bohem al lui Jungmann, cel paleo-serbic al

¹¹⁾ Littré, *Dict.*, I, p. 640. — Cfr. Nisard, *Histoire des livres populaires*, Paris, 1854, t. 1, p. 173: ‘Joseph rapporte (Antiq. VIII, ch. II) que Salomon se servait de la connaissance qu’il avait des choses naturelles pour composer divers ‘remèdes, entre lesquels il y en avait même, dit-il, d’assez puissants pour chasser ‘les démons. Sur ce fondement, des imposteurs ont publié, sous le nom de ce ‘roi, plusieurs ouvrages de secrets de médecine, de magie et d’enchante-ments...’ — Cfr. Collin de Plancy, *Dictionnaire infernal*, Paris, 1836, p. 592—4, verbo *Salomon*.

lui Daničić, acela al Academiei din Petersburg etc., i-au ramas cu totul necunoscute...

Nu numai ca metodă și ca onestitate științifică, dar și ca principiu, exagerațiunea latinomană a lui Petru Maïor este mai legitimă decât exagerațiunea slavomană a lui Cihac.

Petru Maïor, exagerând latinitatea graïului român, exagerază un adevăr, la care știința tot va trebui să revină, după ce-și va da mai întâiu ostenela de a înlătura trăsurile cele încărcate. Cihac, din contra, exagerând slavismul Românilor, ba încă sub toate puncturile de vedere, exagerază o exagerațiune, care iewa nesce proporțiunii gigantice pentru a deveni o curată fantomă. ¹²⁾

Ambele exagerațiuni însă provocă de o potrivă necesitatea de a se supune graïul român unui nou studiu, ale cărui rezultate pot fi înțelese și prinite de astă dată în totă obiectivitatea lor, desbrăcată de orî-ce sensaționalism, de oră-ce lumea s'a săturat deja de *pré-pré* dintr'o parte și de *forte-forte* din cea-l'altă.

Acéstă este ținta operei de față.

* * *

Limba română oferă linguistului un câmp de cercetare pe atât de nou pe cât și de important.

Nou, căci pină acum ea a fost studiată din când în când într'un mod monografic, dar nu s'a scris încă nimic solid asupra totalității sale.

Important, căci ea singură represintă ramura orientală a familiei romanice, avënd astfel în cumpănă aceeași greutate pe care o are ramura occidentală întrégă, adecă dialectele italiene, spaniole, portugese, provențale, reto-romane și francese luate la un loc.

Tocmai de aceia însă, prin noutate și prin importanță, studiul limbei române cere *à-fortiori* :

¹²⁾ Cfr. mai jos p. 96—100.

1°. Deplina cunoșcere și aplicarea riguroasă a principiilor generale ale Linguisticii ;

2°. Adunarea și aprofundarea în speciă, după putință, a tuturor monumentelor literare și a tuturor dialectelor române.

De aci împărțirea operei de față în două secțiuni.

* * *

O știință în progres, ca și un individ care mereu se îmbogățește, are trebuință din când în când de un bun inventar al averii sale, pentru ca să știe tot ce posedă, tot ce a câștigat, tot ce a pierdut, tot ce-i prisosese și tot ce-i mai lipsește încă.

În ultimii zece ani, începând dela "Cursul" lui Ascoli, ¹³⁾ Linguistica a fost brăzdată în atâtea direcțiuni diverse și semănată cu atâtea nouă idei, datorite mai cu seamă generațiunii celei tinere, ca Johannes Schmidt, Ludwig, Sayce, Leskien, Bréal, Brugman, Caix, Gustav Meyer etc., între cari să nu uităm pe d-na Carolina Michaëlis, încât inventarele din trecut nu se mai potrivesc cu avutul de astăzi, iar avutul de astăzi îmbrățișează nu numai ródurile cele culese, dar mai mult încă pe acelea ce resar pentru ziua de mâni și se pot deja privi mai de'nainte ca dobândite.

Intr'un cuvânt, Linguistica actuală e mai departe de Linguistica lui Schleicher decum era Linguistica lui Schleicher de Linguistica lui Bopp.

Un inventar al acestei nouă faze a științei, îl încercăm noi în prima parte a operei de față sub titlul special de "Principie de Linguistică".

* * *

"Istoria limbii române", obiectul părții a doua, este o consecință și tinde a fi o sintesă a număróscilor texturi publicate în *Cuvente den bătrâni*, alăturându-se cu toate tipăriturile nó-

13) Ascoli, *Corsi di glottologia*, Torino, 1870.

stre cele vechi, mai ales din secolul XVI, precum și cu mai multe manuscrise inedite de aceeași epocă, dintre cari ne mărginim a menționa aci prețiosul Evangeliar dela 1574 din *British Museum* și nu mai puțin prețiosul codice în posesiunea profesorului Sbiera dela Cernăuți . . .

20 decembre 1880.

Bucuresci.

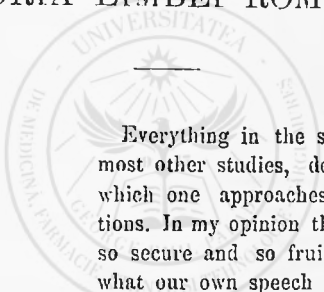
PRINCIPIE DE LINGUISTICA

CA

INTRODUCERE

LA

'ISTORIA LIMBEI ROMĂNE,

Everything in the study of language, as in most other studies, depends upon the way in which one approaches the fundamental questions. In my opinion there is no other way here so secure and so fruitful as that of inquiring what our own speech is to us, and why; how we came by it, and by what tenure we hold it...

WHITNEY, *The Contemporary Review*, 1875, t. 25, p. 716.

SCIINȚA LIMBEI

§ I.

MOTIVUL.

Lucrând la *Istoria limbei române*, am schițat mai întâiu o introducere generală în Linguistică.

Știința limbei, născută așa de curând, nefiind încă pe deplin formulată, fie-care linguist, înainte de a purcede la brăzduirea unui câmp special, se vede silit a-și reculege în memorie toate noțiunile teoretice cele împrăștiate, adesea necomplete, unele necontrolate, altele vițioase sau vițiate, pe a-locuri prezentând chiar câte o însemnată lacună.

Numai printr'o asemenea laborioasă reculegere a principiilor generale ale doctrinei, completându-le, controlându-le, îndreptându-le, încercându-se a umple neajunsurile, linguistul, în starea actuală a științei, își procură o busolă, cu ajutorul căreia poate să întreprindă apoi, fără a mai șovăi, o lucrare monografică cutare sau cutare.

Necesară pentru autor, o introducere de această natură este nu mai puțin necesară pentru public, căruia altmintrea i-ar lipsi în mare parte, dacă nu peste tot, criteriile pentru a pute judeca despre soliditatea relativă a operei.

Unul dintre fondatorii științei limbei, nemuritorul Wilhelm

Humboldt, a scris astfel un vast tractat general de Lingvistică, un adevărat cap-d'operă, pentru a servi numai și numai ca introducere la studiul seü despre limba Kawi de pe insula Java.

De asemenea o remarcabilă carte a repositului Schleicher, deși se intitulează în speciă "Limba germană", nu este totuși în realitate decât o desfășurare a teoriei autorului asupra studiului limbei în genere.

După ce vom fi recapitulat o dată toate principiile fundamentale, grație cărora Linguistica contimpurană a ajuns a fi o știință pozitivă în totă puterea cuvintului, ne va fi lesne a le aplica treptat la orî-ce limbă concretă, fără a tot pipăi pe'ntunerec *à-la-Bolza* sau *à-la-Cihac*.

Ne-am împărțit întréga lucrare în următoarele cinci capitole :

- I. *Conspectul științelor filologice;*
- II. *Linguistica în genere;*
- III. *Linguistica în speciă;*
- IV. *Viața limbei;*
- V. *Metóda și metode.*

I

CONSPECTUL SCIINTELOR FILOLOGICE.

§ 2.

FILOLOGIA ÎN GENERE.

Filologia în genere cuprinde în sine toate doctrinele filologice speciale, cari se pot reduce la două mari rubrici: filologia clasică și filologia comparativă.

Vom cerceta aci sfera proprie a fiecăreia din acestea, așa cum rezultă ea din actualitatea științei, și relațiunile lor reciproce, ca două părți bine definite, dar mai mult sau mai puțin solidare, ale unui singur tot.

§ 3.

FILOLOGIA CLASICĂ.

În secolul trecut prin filologie clasică se înțelegea explicarea cam subiectivă a finețelor și dificultăților literare ale unui text, mai ales grec sau latin. Ea se mărginea generalmente în recenziunea vechilor scriitori, pe cari îi comenta și-și permitea foarte ades a-i completa sau a-i corege.

Wolf (1757—1824) a scos cel întâu filologia clasică din această pură instrumentalitate, rădicând'o la o adevărată înălțime științifică. ¹⁾ De aci încolo, în loc de a fi arta de a

¹⁾ Cfr. Wolf, *Vorlesungen über die Encyklopaedie der Alterthumswissenschaften*, hrsg. v. Gürtler, Leipzig, 1831.

suci și resuci cu dibăciă un text, ea devine știința civilizațiunii clasice în totalitatea ei: limbă, instituțiunii, religione, filosofă, toate câte se resfring în monumente literare ²⁾).

După Hermann, Creuzer, Buttmann, Bekker etc., propagatorul contimpuran cel mai influente al acestei noue direcțiuni a fost ilustrul Böckh (1785—1867), a căruia numărösă școlă, cu Otfried Müller în frunte, a făcut imposibilă reîntörcerea la formalismul cel îngust de altă dată, când filologia clasică era și stăruia de a fi: ‘meșteșugul de a limpedi și a îndrepta pe autorii greci și romanii, ³⁾).

Böckh, ca și Wolf, a scris puțin în comparațiune cu ceia ce a lucrat, apröpe 60 de ani, pe calea didactică. Discipoli eminenți, dintre cei 1500 de studenți înscriși, au răspândit ideele sale, și nu o dată le-au formulat chiar, le-au legat într’o ordine mai sistematică, le-au dat ultima expresiune. În acest mod, deja după mörtea lui Böckh, unul din elevii sei a codificat și a scos la lumină de curind prelegerile marelui profesor: *Enciclopedia și metodologia științelor filologice*; un volum de peste 800 de pagine, care ne introduce în întregul doctrinei ⁴⁾. Mărginindu-se el-însuși în clasicitatea grăcă și romană, fără totuși a contesta legitimitatea aplicării studiului filologic la orice altă clasicitate, Böckh urmăresce în scriitorii anticii toate manifestațiunile caracteristice ale traifului material, moral și spiritual al Eladei și Romei: relațiunile de Stat interne și externe, viața socială și casnică dela nascere pînă la mormint, credințele religiöse și cultul, artele și științele, mișcarea literară în proză și ’n versuri. Ultimul capitol este consacrat limbei, începënd dela alfabet pînă la stilistică și metrică.

²⁾ Haase, *Philologie*, in Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyklopaedie*, 3-te Sektion, t. 23 (1847), p. 383—5. — Cfr. Ast, *Grundriss der Philologie*, Landshut, 1808, p. 1—13.

³⁾ Cfr. Matthiae, *Encyklopaedie und Methodologie der Philologie*, Leipzig, 1835, p. 3.

⁴⁾ Böckh, *Encyklopaedie und Methodologie der philologischen Wissenschaften*, Leipzig, 1877. — Cfr. Steinthal, *Zeitschr. f. Völkerpsychologie*, t. 10 (1878), p. 235—55, și t. 11 (1879) p. 302—26.

Maî pe scurt, filologul clasic, așa cum îl înțelege știința de astăzi⁵⁾, studiază activitatea omilaterală a unui popor, intru cât ea se pôte urmări în literatură, dacă această literatură, peste tot saü numai într'o epocă maî fericită, reușise a deveni ôre-cum clasică, pentru ca astfel să merite a fi cercetată cliâr pentru propria ei greutate. A ðice că filologia clasică n'are a face decât cu lumea antică, ar fi pré-confus, de ôră-ce noțiunea de anticitate e relativă. Época lui Dante este antică pentru poporul italian; pentru Români, sub orî-ce raport, e antică pînă și epoca lui Mateiu Basarab. In tot casul însă, acea lume, pe care o reconstruesce filologia clasică, cată să fi încetat din viață, lăsând posterității o însemnată moștenire literară calitativă, dacă nu și calitativă; o moștenire unde, printr'o erudită exegesă, urmașii să pôta surprinde sufletul trecutului.

§ 4.

FILOLOGIA COMPARATIVĂ.

O publicațiune periodică francesă, fundată sint acum vr'o patru-spre-ðeci ani, pôrtă titlul de : *Revue de linguistique et de philologie comparée*.

Și maî de'nainte, un d. L. F. Jéhan de Saint Clavien publicase la 1858 un gros volum intitulat : *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée*.

Ce este Linguistica și ce să fiă filologia comparativă, de vreme ce ele nu sint tot una ?

Iată cum respunde Whitney :

‘Filologia comparativă și Linguistica sint doă laturî ale unuia și aceluiași studiü. Cea de'ntâiu începe prin a aduna ‘fapte isolate dintr'o grupă ôre-care de limbî, apoi le clasifică, ‘indică raporturile lor și trage conclusiuni din aceste rapor-

⁵⁾ Cfr. maî ales Reinach, *Manuel de philologie classique*, Paris, 1880.

‘turi. Cea-l’altă se ocupă mai ales cu legile și principiile ‘generale ale limbei...’⁶⁾

Filologia comparativă ar fi dară un fel de Linguistică analitică, opusă unui fel de Linguistică sintetică.

Cu alte cuvinte, ea nu este nici măcar Linguistica întregă.

O asemenea noțiune ar fi fost la locul seă numai d’oră în secolul trecut, când filologia clasică era și ea o speciă de Linguistică analitică.⁷⁾ Astăzi însă, în urma lui Wolf și Böckh, sfera filologiei clasice lărgindu-se, precum am văzut, departe din cercul restrîns al analizei lingvistice, este un anacronism de a lăsa acolo la strîmtóre sciința paralelă a filologiei comparative; saū cel puțin — dacă se va pretinde că ea nu este o sciință paralelă — va fi o neconsecință de a’i mănține numele de filologie, fie comparativă saū altfel.

Este f’orte c’udat că mulți încă, între cei-l’alți chiar Littré,⁸⁾ persistă a privi filologia clasică prin emiopia secolului trecut. ‘Rollin—dice d. Hovelacque—d’efinissait les philologues: ceux ‘qui ont travaillé sur les anciens auteurs pour les examiner, ‘les corriger, les expliquer et les mettre au jour. *Cette d’efinition conserve encore toute sa valeur.*’⁹⁾ Unde mai sînt Wolf și Böckh?

Din dată ce d’icem ‘*filologiă* comparativă, față cu ‘*filologia* clasică’, ambele — ca de o potrivă *filologiă* — trebuī să aibe aceiași întindere, diferind una de alta numai prin punctul de vedere, pe care ’l indică, într’un mod aproximativ, epitetele: ‘comparativă’, și ‘clasică’.

Prin urmare, filologia comparativă, pe lingă Linguistica întregă, cea analitică ca și cea sintetică, cată neap’erat să mai cuprindă în sine alt ce-va, care să corespundă elementului

⁶⁾ Whitney, *La vie du langage*, Paris, 1875, p. 259. — Cfr. Sayce, *Introduction to the science of language*, London, 1880, t. 1, p. 135—6.

⁷⁾ Bielfeld, *L’érudition universelle*, Berlin, 1768, t. 4, p. 384: „La philologie n’est que la connaissance générale des langues, de leur critique, de la signification propre et figurée de leurs mots et de leurs phrases etc.“

⁸⁾ Littré, *Dict.* t. 3, p. 1097.

⁹⁾ Hovelacque, *La linguistique*, Paris, 1876, p. 2.

social, elementului religios, elementului literar din filologia clasică.

Acest ‘alt ce-va’, il vom vedé mai departe; de o cam dată ne vom opri o clipă asupra unui punct de controversă așa ȕicénd nominală.

§ 5.

‘CLASIC’ ȘI ‘COMPARATIV’

‘Comparativ’, nu este în corespundință cu ‘clasic’.

Clasicitatea fiind în opozițiune cu vulgaritatea, termenul cel mai propriu pentru filologia comparativă ar fi ‘filologiă poporană’.

E cam anevoe însă de a modifica termenul admis, și nu este vre-o mare nevoie de a’l modifica. Pe de o parte, el s’a pré înrădăcinat, mai ales în țerile latine occidentale și ‘n Anglia; pe de alta, el se pôte justifica.

S’a spus de de-mult și s’a repetat adesea, că este absurd, sau cel puțin pleonastic, de a numi o sciință în speciă ‘comparativă’, de vreme ce ori-ce cunoșcință umană în genere resultă dintr’o comparațiune. Numai punénd pe A alături cu B, noi scim că A nu e B și B nu e A.

Este însă nu mai puțin adevărat că, în afară de facultatea comparativă generală, fără care omul n’ar fi în stare de a cugeta și de care, în graduri diverse, se bucură chiar animalele, există un fel de comparațiune specifică, propriă unui număr fôrte restrîns de sciințe, și anume comparațiunea elementelor omologe și omotipe; ‘omologe’, când este vorba de a urmări același element sub diferite forme în corpuri diferite; ‘omotipe’, atunci când sînt supuse comparațiunii elementele corelative ale unuia și aceluia-și individ. Din acest punct de vedere, dacă se pôte ȕice *anatomia comparativă*, *fiziologia comparativă*, ba pînă și *legislațiune comparativă*, tot așa de bine merge *filologia comparativă*.

Filologia clasică are a face cu o înaltă stare culturală a unei națiuni. Literatura cea cultă, în care se oglindesc obiectul filologiei clasice, este ce-va artificial și, prin însăși această, ce-va foarte individual. Doă literatură culte se pot compara, precum se pot compara scrierile a doi autori; dar o asemenea comparațiune, fie cât de ingenioasă, cât de spirituală, cât de instructivă sub raportul curat istoric, nu ne va des-tăinui nici o lege, căci legea rezultă din comparațiunea fenomenelor naturale, cari trebui să fie multe, iar nu din a celor artificiale, cari sînt tot-o-dată puține.

Filologia comparativă are a face cu popórele în starea lor așa dîcînd naturală. Natura oferă pretutindenî o profusiune de fenomene omológe și omotipe, cari se pot aprecia numai printr'o scrupulósă comparațiune. S'ar puté chiar díce, că filologia comparativă, din dată ce se rădică mai pe sus de adunarea brută a materialului, nu mai are altă trebă decăt a compara, de óră-ce rezultatele ce le dobîndesc sînt tot-d'a-una nesce con-scințe imediate ale comparațiunii.

Noî mîntinem dară pentru această ramură a filologiei epi-tetul de comparativă, deși — mai repetăm încă o dată — el nu este cel mai nemerit.

§ 6.

FILOLOGIA CLASICĂ ȘI FILOLOGIA COMPARATIVĂ.

Am spus că ambele ramure speciale ale filologiei în genere diferă prin puncturi de vedere, iar nu prin sferă.

Părțile constitutive ale fie-căriia din ele corespund și trebui să corespundă părților constitutive ale celei-l'alte, cu deosebi-rea numai că cele filologice clasice se întemeiază tóte pe li-teratura cultă, pe când ale filologiei comparative pe gura po-porului.

Filologia clasică, așa după cum o vedem în școla lui Wolf și Böckh, studiază cultura antică în următoarele trei cercuri :

1, Etica clasică ;

2. Literatura și arta clasicității ;
3. Limba clasică.

Dacă vom resturna ordinea de succesiune a celor trei elemente constitutive, o ordine nu tocmai arbitrară, căci se razămă pe importanța lor relativă în studiul civilizațiunii, unde pe primul plan ne interesează instituțiunile, iar limba abia pe planul al treilea, vom găsi că filologia comparativă se ocupă și ea de asemenea cu :

1. Limba poporană ;
2. Literatura și arta poporului ;
3. Etica poporană.

În ultimele două rubrici intră tradițiunile istorice ale poporului, credințele sale religioase, noțiunile sale fizice și metafizice, obiceiurile juridice, literatura cea nescrisă în totă varietatea ei, literatura cea scrisă popularisată, muzica poporană etc., toate câte își au părechiile lor în ceia-ce filologia clasică studiază, din punctul ei de vedere propriu, ca viața publică și privată, religiune, știință etc.

Ce abis între Sofocle, pe care îl comentază filologia clasică, și între *Viclemul*, pe care este datore a nu-l uita filologia comparativă ! Și totuși, ca teatru, este aceeași sferă, același fond, ale cărui cele două puncturi de vedere, punctul clasic și punctul comparativ, ca să nu dicem cel poporan, aruncă adesea o vîntă lumină unul asupra altuia, deși cată să ne ferim a le confunda împreună.

Sînt unele cestiuni, în cari filologia comparativă pare a se identifica pe deplin cu filologia clasică. Limbile cele mörte. traiful întreg al popórelor despărute, nu se pot cunoște, în cea mai mare parte, decât prin monumente literare. Filologul comparativ devine aci filolog clasic. Ei bine, chiar într'o asemenea pozițiune ambele doctrine remăn cu totul diferite prin puncturi de vedere. Filologul comparativ se mărginesce a utiliza filologia clasică, după cum îi este permis, în multe casuri, a utiliza orî-ce altă știință. El iea o trăsură din viața Atenianilor nu pentru a o studia în sine-și, după cum face

Böckh de exemplu, ci pentru a o alătura cu o trăsură analoă la vre-un trib selbateg din America sau din Africa; o vorbă sau o formă gramaticală din Cicerone nu'l interesă decât prin înrudirea ei cu o vorbă sau o formă paralelă la Osetini sau la Litvani. In civilizațiunile grăcă, latină, indiană, pe cari le admiră filologul clasic în caracteristicile lor individualități, pe filologul comparativ preocupă ceia-ce este óre-cum anterior a celor civilizațiunii, ceia-ce s'a păstrat în ele dintr'o fasă primordială, dintr'un period colectiv.

Intre filologia comparativă și filologia clasică, cu tótă diversitatea puncturilor de vedere, există dară nu numai identitatea sferei, dar încă un fel de filiațiune cronologică, de óră-ce starea clasică a unei societăți nu este decât o continuare a stării sale naturale: Roma sau Elada au trecut mi de trepte pînă să se urce la August sau la Pericle. Un filolog în genere, filolog în tótă puterea cuvintului, trebui să fie comparativ și clasic tot-o-dată, fără a amalgama totuși ambele ramure. Așa a fost marele Grimm mai cu sémă; așa sint Benfey, Kuhn, Mommsen etc.

Limba poporană este materia acelei ramure a filologiei comparative care se numesce *Linguistică*. Pentru etica poporană, pentru literatura și arta poporului, cari ar trebui să constituie, și credem că vor ajunge o dată și ele a constitui, doă ramure tot atât de bine determinate ale filologiei comparative ca și *Linguistica*, s'a întrodus de cât-va timp și a început a se înrădăcina un termen comun fórte nepotrivit: *Etno-psicologiă*.

§ 7.

ETNO-PSICOLOGIA ȘI LINGUISTICA.

Termenul etno-psicologiă, prin care noi am tradus aproape literalmente pe germanul 'Völkerpsychologie', inventat de cătră Lazarus, nu ne place. Defectul lui cel mai mic este de a ne face a crede, la prima vedere, cumcă ar fi vorba

de o știință filosofică. Un defect mai grav al acestui termen, ni se pare a fi acela de a amesteca sub o singură rubrică două elemente óre-cum independinți, demne în ori-ce cas de a fi studiate fie-care a-parte, cu o atențiune așa ȃicând concentrată. Ar fi mai corect, credem noi, a nu se identifica într'o unitate confusă *literatura și arta poporană* cu acea *etică poporană*, care nu are în vedere decât numai moravurile, chîar atunci când ele se manifestă printr'o faptă lipsită de ori-ce expresiune lingvistică, literară sau artistică. În fine, dacã etica, arta și literatura cele poporane sînt etno-psicologiã, de ce sã nu fie etno-psicologiã și Linguistica, în care se resfrînge nu mai puțin *sufletul* poporului? ¹⁰⁾ Cu tóte astea, ambele elemente ale studiului, cel literar-estetic poporan și cel etic poporan, fiind d'o cam datã în fașã, noi lãsãm separațiunea lor viitorului. admîțînd din parte-ne, într'un chip provisoriu, bifurcarea filologiei comparative în :

I. Linguisticã ;

II. Etno-psicologiã.

Fie-care din ele posedã cãte un cãmp propriu fôrte întins, împãrțit în mai multe ogóre importante; aceste ogóre însã, dintr'o lature și din cea-l'altã, se împresórã une-orî atãt de strîns, încãt este anevoe a decide într'un mod categoric, mai cu sémã în starea lor actualã, unde se terminã Linguistica și unde se începe etno-psicologia.

Așa numita mitologiã comparativã, de exemplu, este ea o doctrinã lingvisticã sau o doctrinã etno-psicologicã? Mitul, ca și basmul pe de o parte, ca și religiunea pe de alta, întrã în etno-psicologiã; totuși el rezultã dintr'o metaforã, și nu se póte separa, prin urmare, de Linguisticã.

Ce-va mai mult. Așa cum o vedem astãđi, etno-psicologia este o creațiune metodicã mai ales a lingvistilor : Grimm,

¹⁰⁾ Cfr. deja Coehus, *De linguarum indole non ad logices, sed ad psychologiae rationem revocanda*, Marburgi, 1809, citat de Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, Detmold, 1870, t. 2, part. 2, p. V.

Kuhn, Max Müller, Benfey, Castrén, Steinthal, Bréal, Comparratti etc.

§ 8.

METÓDA COMPARATIVĂ.

Metóda comparativă este propriă sciințelor naturale, de unde însă nu urmăzează că o sciință, care se servă de ea, ar fi *eo ipso* o sciință naturală. Tóte sciințele tind, mai mult saũ mai puțin, a-și apropria această metódă, deși nu tóte reușesc în aceeași măsură. Obiectul, negreșit un obiect bine determinat, iar nu metóda, constituă natura unei sciințe. Statistica are tóte apucătorele externe ale unei discipline matematice, și este totuși în fapt o sciință eminentemente sociologică.

Comparațiunea metodică consistă întru a observa cu d'a-măruntul și a aduna fenomene într'un număr pe cât se póte mai mare, grupând apoi la un loc pe cele înrudite, astfel ca concludsiunea să ăasă de acolo așa ȃicend dela sine, nesilită, *à-posteriori* fără nici o rezervă. Din dată ce fenomenele cele observate sînt pré-puține pentru a ne oferi d'a-dreptul o concludsiune sigură, saũ din dată ce o asemenea concludsiune este trasă cu ușurință dintr'o grupare inexactă, lipsită de studiul prealabil complet al condițiunilor esențiale ale grupului în cestiune; din dată ce rezultatul se datoresce unui *à-priori* total saũ parțial, comparațiunea este cu desăvîrșire nemetică, saũ nu este metodică pe deplin.

Nu există nici o sciință sociologică, în care această metódă să pótă fi păzită cu mai multă rigóre ca în filologia comparativă. În Linguistică mai cu sémă, Pott, Curtius, Corssen, Ascoli și alții aũ împins'o la atăta perfecțiune, la un grad atăt de înalt de certitudine, încât procedura lor nu diferă mai întru nimic de a naturalistului celui mai exact, celui mai scrupulos în observațiunea fenomenelor curat biologice.

Dar etno-psicologia nu este nici ea mai puțin susceptibilă de metóda comparativă. Ce póte fi mai capricios, la prima

vedere, ca basmul? Totuși un Hahn sau un Köhler, printr'o vastă comparațiune, au isbutit a clasifica și a reduce generalitatea poveștilor omenirii, vechi și noue, la un număr mărginit de tipuri, supuse unor legi stabile de variațiune.

Tot așa se va face cu încetul în privința celorlalte clase ale literaturii poporane, a obiceielor, a credințelor etc.

§ 9.

LOCUL ȘTIINȚELOR FILOLOGICE ÎN TOTALITATEA ȘTIINȚELOR.

Dacă filologia clasică este o știință sociologică sau istorică, după cum nici o dată nu s'a contestat de către nimeni; dacă tot o știință istorică sau sociologică este etno-psicologia, după cum de asemenea se admite generalmente; atunci nu mai puțin este și nu poate a nu fi știință sociologică sau istorică Linguistica, pe care e peste puțină a o depărta de etno-psicologie și a o înstrăina de filologia clasică.

Teoria reposatului Schleicher ¹¹⁾, sfâșiata de către Steinthal, Whitney și alții, dar pe care tot o mai repetă încă Hovelacque ¹²⁾, cumcă Linguistica în parte, separată de restul filologiei, ar fi o știință naturală sau biologică, ca botanica bună oră, nu mai poate avea astăzi decât numai dără o însemnătate anecdotică ¹³⁾. Linguistica nu este o știință naturală, măcar că întrebunțază o metodă biologică, după cum ea

¹¹⁾ *Zur Morphologie der Sprache*, Petersb. 1859, p. 1, 85—8; — *Deutsche Sprache*, Stuttgart, 1860, p. 9—10, 122—7; — *Die Darwin'sche Theorie und die Sprachwissenschaft*, Weimar, 1863 etc — Cfr. Lefmann, *August Schleicher*, Leipzig, 1870, p. 42—51.

¹²⁾ Hovelacque, op. cit. p. 1. — Cfr. Girard de Rialle, *La théorie de l'évolution et la science du langage*, în *Revue de linguistique*, 1877, t. 10, p. 290, 300.

¹³⁾ Cfr. L. Tobler, *Über das Verhältniss der Sprachwissenschaft zur Philologie und Naturwissenschaft*, în *Neues Schweizerisches Museum*, Basel, 1865, t. 5, p. 193—214. — Fr. Müller, *Grundriss der Sprachwissenschaft*, Wien, 1877, t. 1, p. 10—14. — Sayce, *Introduction to the science of language*, London, 1880, t. 1, p. 72—8. — Whitney, *Schleicher and the physical theory of language*, în *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 298—331, cfr. ibid. p. 292—7.

nu este o știință matematică, deși recurge adesea la formule algebrice cu *plus*, cu *ecuațiunea*, cu *proporțiunea* etc., ba nu se speria nici chiar de semnul $\sqrt{\quad}$.

Fie-care știință sociologică are nevoie, mai mult sau mai puțin : pe prima linie, de luminele tuturor celor-l'alte științe sociologice ; pe a doua, de ale unor științe biologice, așternute ca o temelie a sociologiei întregi. În acest caz se află și filologia, fie clasică, fie comparativă.

Istoria, fără a fi ea-însăși filologie, Drept, economiă politică, filosofie sau alt ce-va analog, resumă în sine, în doze diferite, toate științele sociologice, altfel discise istorice, împreună cu baza lor cea biologică. Terenul însă, pe care-l ocupă filologia în genere în sfera sociologică, e atât de întins, și tot-o-dată rădăcinile sale biologice sînt atât de adînci, încât istoria, această sintesă a sociologiei, une-orî se pare a se confunda cu filologia, neputînd a face un singur pas fără puterul ei razăm. ¹⁴⁾

§ 10.

ISTORIA ȘTIINȚELOR FILOLOGICE.

Filologia clasică nu s'a născut într'un singur timp și într'un singur loc; ci fie-care epocă de *Renascere*, 'Renaissance', acum pe țărmul Gangului, acum la Nil sau la Tibere, i-a dat câte o nouă naștere. Lucrul se pare a fi paradoxal, și totuși el rezultă, ca o neapărată consecință, din natura intimă a filologiei clasice, care ea-însăși este numai și numai o 'renascere, a unei civilizațiuni, o 'reproducțiune a celor produse de către geniul uman,, după expresiunea lui Böckh.

De câte orî minunile științifice, literare sau artistice ale trecutului, concentrînd d'o-dată asupra-le atențiunea printr'un concurs fericit de împrejurări, fără care ele ar fi rămas uitate,

¹⁴⁾ Cfr. Steintal, *Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigen Beziehungen*, Berlin, 1864, passim.

deșteptă admirațiunea posterității, de atâte ori se nasce câte o filologie clasică. Aceiași civilizațiune o pôte nasce în mai multe rînduri. Filologia clasică sanscrită, născută chîr în India cu câți-va secolî înainte de Crist, și filologia clasică sanscrită, născută în zilele năstre prin desmormîntarea tesaurilor literare ale Indiei de cãtră erudițiunea europeană, sînt doă renasceri separate ale aceleiași civilizațiunii. Tot așa filologia clasică elenă, născută în școlă alexandrină din era ante-creștină, față cu filologia clasică elenă, născută în Italia pe la finea secolului XV. O direcțiune mai îngustă, mai unilaterală, mai formalistă, prin care se distinge filologia clasică cutare sau cutare, este o deosebire de școlă, de sistemă, dar nu de natură, și nici chîr de metodă. Aristare este filolog clasic cu același drept ca și un Wolf. Cu atît și mai mult un Poliziano (1494), un Erasmus (1536), un Scaliger (1558), cari recunoseau filologiei clasice o sferă nu mai puțin vastă, nu mai puțin realistă, decăt aceia ce i-o dă sciința de astăzi.

Dacă filologia clasică nu are un lėgăn, nu posedă un act de botez, astfel că discifrarea scriptelor cuneiformice ne face a constata existența ei deja la Asirianî, născută acolo, ca și pe aîuri, printr'o înboldire independinte ; dacă ea este, în orî-ce cas, fôrte veche ; nu se pôte dice acesta și despre filologia comparativă, adecă despre Linguistică și etno-psicologiă.

Pină ce popórele nu se studiau decăt fie-care pe sine'si, ca o unitate izolată, iar în sine'si fie-care popor studia numai ceia-ce este mai sus, mai nobil, mai privilegiat, filologia comparativă era o imposibilitate, ca una ce se întemeiază pe studiul mai multor popóre puse pe aceiași tréptă, fără considerațiune dacă este Elen sau Hotentot, ș'apoî pe un studiù privitor a-nume la ceia ce figuréză într'insele mai jos, ceia-ce este mai comun, mai vulgar, fie ca limbă sau cunoscînță, fie ca datină sau credință. ¹⁵⁾ Acest egoism aristocratic, atît de propice

¹⁾ Cfr. Jülg, *Über Wesen und Aufgabe der Sprachwissenschaft*, Innsbruck, 1868, p. 2: "Am allerwenigsten war die Aufmerksamkeit auf das gerichtet, was das Charakteristische des Volkes bildet, wie Sprache und Sitte."

pentru filologia clasică, atât de ostil celei comparative, a început a dispărea abia în secolul trecut, și nici chiar astăzi nu s'a șters încă cu desăvârșire. Iată de ce filologia comparativă este și a trebuit să fie nouă, nouă de tot.

Se repetă mereu, cumcă creștinismul ar fi dat impuls nașterii filologiei comparative, în specieă Linguisticii, prin predica Evangeliului în toate limbile și prin înfrățirea tuturor popoarelor în afară și a tuturor claselor societății în întru. Este o frază, pe care, după ce a spus'o o-dată Max Müller, ¹⁶⁾ alții o tot repetă. ¹⁷⁾ Creștinismul, din contra, pe de o parte a impus omenirii câte-va limbi monopoliste, generalmente mörte, mai ales ebraica, grăca și latina; pe de alta, dacă n'a produs, cel puțin n'a împedecat desfășurarea și creșterea aceluï feudalism, care turtia sub picăore elementul poporan, ba contesta pînă și existența lui, lăsând adânci urme chiar în societatea contimpurană. Contra limbilor bisericesci, contra nemicirii morale a poporului, dacă protesta cine-va, apoi numai döră ereticii, pe carii îi spulberău anatemele ortodoxiei. Pe terenul strictamente linguistic, este necontestabil că vechile texturi biblice, originale sau traduse, sînt un prețios material; dela un asemenea material însă e pré-departe pînă la ideia unei științe, fără a mai vorbi că același serviciu ne procură texturile religioase ale păgănilor, unele fără comparațiune mai antice, iar mai cu deosebire cele buddhiste. ¹⁸⁾ Fapta cea mai creștină, orî-și-cum, ar fi de a nu mai amesteca Evangeliul în Linguistică, după cum nu se mai amestecă Vechiul Testament în geologie.

Nașterea filologiei comparative se datorește nu creștinismului, ci spiritului revoluționar cosmopolit al secolului trecut.

¹⁶⁾ *Lectures on the science of language*, London, 1866, p. 134: "I, therefore, date the real beginning of the science of language from the first day of Pentecost.", — Cfr. mai de'nainte Pott, *Indogermanischer Sprachstamm*, în Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyclopaedie*, 2-te Sekt., t. 18 (1840), p. 4.

¹⁷⁾ Cfr. Wedewer, *Das Christenthum und die neuere Sprachwissenschaft*, Frankfurt, 1870, în 4. — Pezzi, *Introduction à l'étude de la science du langage*, Paris, 1875, p. 32.

¹⁸⁾ Cfr. Benfey, *Geschichte der Sprachwissenschaft*, München, 1869, p. 170—182.

Și fără a se fi desgropat limba sanscrită, filologia comparativă trebuia să se nască din dată ce au devenit egale de'naintea științei toate limbile sub raportul național și toți cetățenii pe terenul politic. Linguistica a fost prevădută de Leibnitz, etno-psicologia de Vico. Leibnitz sciea că limba ebraică, presupusa mumă biblică a tuturor limbilor, n'are a face cu limbile europene, cari își au o origine a lor comună eterogenă; el înțelegea însemnătatea limbilor inculte și necesitatea de a le cunoște, precum și importanța dialectelor și sub-dialectelor pentru studiul unei limbi; el indicase deja modul de a descifra cuneiformele și ieroglifele prin alăturarea numilor proprie din inscripțiunile cele bilinguice, prevestind astfel pe Champollion și pe Grotefend; el pătunsese, pînă la un punct, însăși corelațiunea sonurilor dintr'o limbă în alta, razămul cel mai forte al Linguisticii actuale, arătând, de exemplu, că germanul *h* corespunde greco-latinului *c*: „*cervo* consentit *hirsch*, ut *capiti*—*haupt*, *cornu*—*horn*.”¹⁹⁾ In același timp Vico atrăgea atențiunea științei asupra literaturii poporane, asupra idiotismelor vulgare, asupra acelei împregiurări că fie-care popor posedă câte o enciclopediă a sa óre-cum instinctivă, o logică a sa, o metafisică a sa, o geografică, o astronomiă etc.²⁰⁾ In germene, filologia comparativă era acolo întrégă.

Secolului nostru, începând dela Schlegel, Rask, Grimm, Bopp, Humboldt, Burnouf, Pott și Benfey, dintre cari cei doi din urmă mai trăesc încă, aparține onórea de a fi dat cel întâiu o impulsione sistematică studiului linguistic. El a pus pe picior și a învățat să umble pe copilul născut în secolul trecut, dar care pînă atunci se tără pe genunchi, saú șovăia și cădea când îi venia pofta să se rădice. Etno-psicologia a mers mai încet decât Linguistica, căci prevențiunile cele aristocratice contra pretinsei grosolanie a tot ce ese din coliba țeranului, contra

¹⁹⁾ Leibnitz, *Epistola*, in Chamberlayn, *Dissertationes ex occasione sylloges orationum dominicarum*, Amstelodami, 1715, p. 22—30. — *Collectanea etymologica*, Hanoverae, 1717, p. 102, 104, 173, 273, 281 etc.

²⁰⁾ Vico, *Cinque libri de'principj d'una scienza nuova*, Napoli, 1725, passim.

cugetelor și apucăturilor celor necioplite ale poporului de jos, aș îngreuiat mai mult timp și mai îngreuiază încă pe a-locuri adunarea materialului. Pe lângă asta, este mai a-nevoie din toate puncturile de vedere, având o întindere mai mare și cerând o cunoștință practică perfectă a limbilor, de a compara literaturile poporane decât de a alătura sunete, cuvinte sau forme gramaticale. Din această cauză chiar pe terenul curat lingvistic a rămas foarte îndărît sintaxa. . .

§ 11.

R E S U M A T.

Filologia în genere studiază manifestațiunile tendinței firesci a omului de a cunoște toate și de a se cunoște pe sine însuși, fie în stare incultă, fie în civilizațiune. Acea tendință se manifestă în limbă, în literatura scrisă sau nescrisă, în obiceiuri, în credințe etc., cari împreună—“humanitas, în adevăratul sens al cuvîntului — formeză astfel obiectul filologiei în genere.

Studiul acelor manifestațiuni în stare incultă se cheamă filologie comparativă; studiul lor pe o treptă de civilizațiune este filologia clasică.

Starea socială, fie cât de rudimentară, este pentru om o necesitate; civilizațiunea — numai o posibilitate. Orî-ce civilizațiune presupune o stare socială anterioară incultă, prin care trece omenirea întregă; nu însă orî-ce stare socială ajunge la civilizațiune, deși pôte să ajungă. În starea socială, orî-cât de înapoiată, se prevéd germenii civilizațiunii celei posibile; în civilizațiunea, orî-cât de înaintată, se întrevéd urmele faselor precedinți celor necesare. Pentru a prevedé acei germenii, pentru a întrevéd aceste urme, se cere unirea intimă a filologiei comparative cu filologia clasică. Numai filologul în genere cunoște pe omul întreg.

Filologia comparativă este o știință pe deplin, întemeiată pe

observațiunea fenomenelor colective, din cari rezultă legi generale; filologia clasică este mai mult o artă, trăgând precepte din studiul fenomenelor isolate.

Filologia clasică se referă către filologia comparativă ce-va ca orticultura către botanică. Și curios! orticultura este și ea mai veche decât botanica. Pe timpul artisticelor grădine suspense ale Semiramidei, nemini, de sigur, nu observa încă într'un mod științific buruenele. Tot așa în filologia în genere, ați trebuit să trecă multe mii de ani, pînă ce omul să recunoască importanța de a-și studia copilăria în loc de a-și concentra tîntă atențiunea numai asupra maturității sale.

Fie-care din cele două filologie posedă o parte materială saă reală și o parte formală saă nominală. Partea formală saă nominală este limba, fie cea vulgară saă graiul, fie cea literară saă stil. Partea materială saă reală consistă din literatură, estetică și etică. În filologia clasică ambele părți constitutive n'au ajuns a deveni fie-care câte o doctrină separată. În filologia comparativă, partea reală este etno-psicologia; partea nominală — Linguistica.

Modul nostru de a privi totalitatea filologiei în ramificațiunile ei este nouă numai ca o formulare precisă și categorică a unor elemente de de-mult împrăștiate saă ôre-cum îmbrobodite pe aiurii. Max Müller, care — ademenit de propaganda lui Schleicher — considera altă dată Linguistica ca o știință biologică, a ajuns astăzi a se mira, că unii tot încă se mai îndoesc despre aceia că studiul comparativ al limbei face "o parte integrantă din filologia în genere,"²¹⁾ Revista berlinesă a lui Steinthal întrunesc de fapt Linguistica și etno-psicologia într'un singur tot: "Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft," lipsindu-i numai dîră un termen comun pentru ambele, și acest termen — după cum am vădut

²¹⁾ M. Müller, *Über die Resultate der Sprachwissenschaft*, Strassburg, 1872, p. 15: "Und doch gibt es selbst jetzt noch Gelehrte, welche das vergleichende Sprachstudium nicht als einen integrierenden Theil der Philologie anerkennen wollen."

— nu p^ote fi dec^{at} ‘filologia comparativă, față cu acea ‘filologia clasică’, pe care însuși Steinthal a înțeles-o tot-d’una în sensul lui Wolf și Böckh. ²²⁾ În Statutele Societății de Linguistică din Paris se îmbrățișează de asemenea, în sensul nostru, filologia comparativă într^{egă}: ‘a pour but *l’étude des langues, celle des légendes, traditions, coutumes, ...* ²³⁾ În fine, legătura cea intimă între Linguistică și etno-psicologia o prevăduse, într’un mod confus, deja August Schlegel. ²⁴⁾ Mai pe scurt, premisele fiind gata, noi am tras o concluziune...

§ 12.

CONCLUZIUNE.

Din cele de mai sus, rezultă următorul conspect al științelor filologice :

FILOLOGIA ÎN GENERE	
COMPARATIVĂ	CLASICĂ
<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 2em; margin-right: 5px;">{</div> <div style="margin-right: 5px;">Etnopsicologia</div> </div>	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 45%;"> <p>I. LIMBA</p> <p>II. LITERATURA ȘI ARTA</p> <p>III. MORAVURILE</p> </div> <div style="width: 45%;"> <p>I. MORAVURILE</p> <p>II. LITERATURA ȘI ARTA</p> <p>III. LIMBA.</p> </div> </div>

Conspectul total al științelor filologice fiind astfel stabilit, în cazul de față nu ne mai interesă în speciă, din generalitatea lor, dec^{at} numai Linguistica.

²²⁾ Steinthal, *De pronomine relativo*, Berolini, 1847, p. 4—5.

²³⁾ *Mémoires de la Société de Linguistique*, t. 1, p. III.

²⁴⁾ Schlegel, *Oeuvres écrites en français*, Leipzig, 1846, t. 2, p. 112: ‘Combinée avec une étude également comparative des traditions nationales, l’étymologie etc.’

II.

LINGUISTICA IN GENERALE

§ 13.

BIBLIOGRAFIA

Lucrarea noastră având în vedere totalitatea Linguisticii, iar nu vre-o cestiune monografică, ne mărginim a indica aci numai opere sau opuscule generale, menite a servi, mai mult sau mai puțin, fie măcar în intențiunea autorilor, ca introducere la știința limbii:

1. **Ascoli G. I.**, *Studj orientali e linguistici. Introduzione.* Milano, 1854, in-8, pag. 50.

Ilustrul autor nu avea încă nici 25 de ani. — Cfr. recenziunea de Rödiger în *Zeitschr. d. deutsch. morg. Ges.* t. 10 p. 715.

2. **Barbe P.**, *Ensay en forme de dialogo sul las lengas en general e lours prencipalos attribucius.* Toulouse, 1873, in-18.

O cităm numai dără pentru că e în limba provençală, în care nu cunoșcem alt ce-va analog. — Cfr. *Revue des langues romanes* t. 4 1873 p. 479.

3. **Baudouin de Courtenay J.**, *Нѣкоторыя общія замѣчанія о языковѣдѣніи и языкѣ.* Petersburg, 1871, in-8, pag. 38.

Cuprinde unele vederi forte originale. De același autor, cu un bogat aparat bibliografic:

4. Подробная программа лекцій в 1876—77 учебном году. Kazan, 1878, in-8, pag. 96.

Recensiunea de Jagić în *Archiv für slavische Philologie* t. 3 p. 532.

5. **Baudry F.**, *De la science du langage et de son état actuel*. Paris, 1864, in-8, pag. 44.

Reprodus din *Revue archéologique*, nouv. série, t. 6.

6. **Baur F.**, *Sprachwissenschaftliche Einleitung in das Griechische und Lateinische für obere Gymnasialklassen*. Tübingen, 1874, in-8, pag. XV, 110.

Traducerea italiană de Ramorino, Torino 1876 in-8, și cea englesă de Kegan și Stone, London 1876 in-12.

7. **Benloew L.**, *Aperçu général de la science des langues*. Paris, 1872, in-8, pag. 148 și 4 table.

8. **Bergmann F.**, *Résumé d'études d'ontologie générale et de linguistique générale*. 3-e éd. Paris, 1875, in-8, pag. XXII, 490.

O carte teoretică, la care servă ca aplicațiune practică de același autor :

9. *Cours de linguistique fait moyennant l'analyse glossologique des mots de la fable de Lafontaine 'Le rat de ville et le rat des champs'*. Paris, 1876, in-8, pag. XLVIII, 270.

O recensiune de Hugo Schuchardt în *Centralblatt* 1877 p. 183. —Cfr. Neumann în Kuhn, *Zeitschr.* t. XXIV p. 161—2.

10. **Bernhardi A. F.**, *Anfangsgründe der Sprachwissenschaft*. Berlin, 1805, in-16, pag. XII, 432.

Lucrare remarcabilă chiar astăzi. Cfr. Heyse, *System* p. 43 nota, și Sayce, *Introduction* t. 1 p. 36.

11. **Boltz A.**, *Die Sprache und ihr Leben*. Offenbach a. Main, 1868, in-8, pag. X, 150.

O recensiune de Steinthal în *Z. f. Völkerpsych. u. Sprachw.* t. 5 p. 366—7.

12. **Bošković J.**, *Наука о језику и њезин задатак*. Београд, 1871, in-8, pag. 48.

O slabă compilațiune, sați mai mult o perifrasă după Jülg.

13. **Braun**, *Die Ergebnisse der Sprachwissenschaft in populärer Darstellung*. Cassel, 1872.

O cunoscem numai din nume.

14. **Bréal M.**, Introducerea la fie-care din cele patru tomuri din traducerea francesă: *Grammaire comparée des langues indo-européennes par Bopp*, Paris, 1866—72, in-8, t. 1 pag. 1—LVII, t. 2 pag. 1—XXXVIII, t. 3 pag. 1—LXXXIV, t. 4 pag. 1—XXXII.

De același eminent linguist:

15. *Mélanges de mythologie et de linguistique*. Paris, 1877, in-8, pag. VIII, 416.

Maî ales: *De la méthode și Les progrès de la grammaire comparée*.

16. **Cămpénu P. M.**, *Gramatica românească. Edițiunea a doua, prelucrată din nou cu un adaus la gramatica generală, în carele se cuprind pe scurt: I. O tratare filosofică despre originea limbii omenesci; II. Clasele generale în cari se împart limbile etc.; III. Clasele generale ale obiectelor, despre cari spiritul omenesc a putut să-și formeze la începutul succesiv atât idei cu mintea sa la lumina conștiinței, cât și cuvinte (limbă) prin sensibilizarea acestora*. Iași, 1880, in-8, pag. XXXVIII, 204, VI.

Ce-va curat metafisic, ba încă foarte înapoiat chiar ca metafisică. Este de regretat că venerabilul autor, căruî a ramas străină întręga literatură lingvistică modernă, a cređut de cuviință a se expune publicității.

17. **Chaignet A. E.**, *La philosophie de la science du langage étudiée dans la formation des mots*. Paris, 1875, in-8, pag. IX, 372.

Generalități bune; amănunte foarte riscate. Recensiunea de Darmesteter în *Revue critique* 1875 No. 52.

18. **Chavée H.**, *La science positive des langues indo-européennes, son présent, son avenir*. Paris, 1867, in-8, pag. 36,

Reproducere din *Revue de linguistique et de philologie comparée*, t. 1. Până la un punct, tot aci aparține opera capitală a autorului :

19. *Lexiologie indo-européenne ou essai sur la science des mots*. Paris, 1849, in-8, pag. XVI, 420.

20. **Delbos L.**, *Chapters on the science of language*. London, 1878, in-16, pag. IV, 114.

21. **Delbrück B.**, *Einleitung in das Sprachstudium*. Leipzig, 1880, in-8.

22. **Denk J.**, *Über Sprachbildung und Sprachvergleichung nebst einem vergleichenden Vademecum der stammverwandten Wörter auf dem Gebiete des Griechischen etc.* Eichstätt, 1868, in-8, pag. IV, 82.

23. **Donaldson J. W.**, *The new Cratylus or contributions towards a more accurate knowledge of the greek language*. 4-th ed. London, 1868, in-8, pag. XVI, 740.

Ar puté servi ca introduce la Linguistică, și chiar la filologia în genere, dacă n'ar fi pré-just ceia-ce observă Peile, *An introduction to greek and latin etymology* London 1875 p. 16: «It is this mixture of the proven and not-proven which must make Dr. Donaldson's books unfit for students of comparative philology.» — Cfr. Dwight, *Modern philology* t. 1 p. 249—52.

24. **Dumast P. G.** baron de, *Sur la vie des langues, leurs âges et leurs maladies*. Paris, 1865, in-8, pag. 5.

Un titlu pompos, și nemic măi mult. Reprodus din *Mémoires lus à la Sorbonne*, Paris, 1865, p. 153—7.

25. **Dwight B. W.**, *Modern philology: its discoveries, history and influence*. New-York, in-8. I series, 3-d ed. 1871, pag. XVIII, 360 ; II series, 1869, pag. XII, 556.

Veđi o recenziune pré-optimistă în Kuhn, *Zeitschr.* t. 12 p. 315—19. — O nouă edițiune la New-York, 1877, in-8, pag. XI, 914.

26. **Eichhoff F. G.**, *Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde*. Paris, 1836, in-4, p. 502.

Revădită și adaosă, pôte în mai rēu, s'a reprodus la 1867 sub titlul : *Grammaire générale indo-européenne*.—O traducere germană de Kaltschmidt, Leipzig, 1840.—Veđi despre prima edițiune recenziunea de Pott în *Hall. Jahrbücher* 1838 No. 310--12; despre a doua edițiune, *Revue de linguistique* t. 1 p. 228—31.

27. **Farrar F. W.**, *Language and languages, being 'Chapters on language, and 'Families of speech*. London, 1878, in-8, pag. XX, 412, cu 2 mape.

Lucrare generalmente foarte seriósă.

28. **Fleury J.**, *Un peuple retrouvé par la grammaire. Notions élémentaires de Linguistique*. Paris, 1879, in-8, pagine 72.

Reprodus din *Mémoires de la Société Nationale Académique de Cherbourg*, p. 121—92.

29. **Garcia Ayuso Fr.**, *El estudio de la filologia etc.* Madrid, 1871.

Cunoscem numai din citațiune.

30. **Geitler L.**, *O stavu a najnovějših pokrocich srovnavačiho jazykospytu*, în *Casopis Musea království českého*, 1873, p. 39—56, 148—63.

31. **Dr. Gerland**, *Versuch einer Methodik der Linguistik*. Magdeburg, 1864, in-4, pag. 27.

Interesant.

32. **Gilly A.**, *Premiers éléments de linguistique*. Paris, 1867, in-8.

Cunoscem numai după recenziunea în *Revue de linguistique* t. I p. 474—5.

33. **Hannwacker Ph.**, *Sprache und Sprachbildung*. Kempten, 1862, in-16, pag. 20.

De același autor :

34. *Sprache, Wort und Wurzel, Laut und Lautwandel*. Kempten, 1865, in-4, pag. 18.

35. **Heerdegen F.**, *Über Umfang und Gliederung der Sprachwissenschaft im Allgemeinen und der lateinischen Grammatik insbesondere*. Erlangen, 1875, in-8, pag. 48.

Recensiunea de Leskien în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 436.

36. **Hewitt Key T.**, *Language: its origin and development*. London, 1874, in-8, pag. XVIII, 547.

A se citi cu multă pază; și totuși adesea important prin independința vederilor.

37. **Heyse K. W. L.**, *System der Sprachwissenschaft, herausg. v. Steinthal*. Berlin, 1856, in-8, pag. XX, 476.

Operă capitală, cu tot progresul științei de atunci încôce. — Traducerea italiană de Leone: *Sistema della scienza delle lingue*, Torino, 1864, și traducerea rusă de Желтовъ: Система языковѣдѣнія, Voronej, 1870. — Recensiunea de G. Curtius în *Litterarisches Centralblatt* 1857 No. 20.

38. **Höfer A.**, *Zur Lautlehre. Sprachwissenschaftliche Untersuchungen*. Berlin, 1839, in-8, pag. XX, 472.

Aci se referă numai pag. 1—47: *Über das Studium der Etymologie und vergleichenden Sprachwissenschaft im Allgemeinen*.

39. **Hovelacque A.**, *La linguistique*. Paris, 1876, in-8, pag. XI. 365, — Ed. II, 1876, pag. XIV, 435.

Recensiuni de G. v. d. Gabelentz în *Götting. Gelehrte Anzeigen* 1878 p. 417—38, de Darmesteter în *Revue critique* 1876 art. 109, de Jolly în *Litterarisches Centralblatt* 1876 p. 326.—S'a tradus englesesce de A. H. Keane: *The science of language*, London, 1877, in-8, pag. XV, 340.

40. **Humboldt W. v.**, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues, herausg. v. Pott nebst einer Einleitung*. Berlin, 1876, 1—II, in-8, pag. CCCCXXI, 544.

Cfr. Steinthal, *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 9 p. 304—23. — Sayce în *Academy* 1877 p. 97. — Gubernatis în *Bollettino italiano degli studii orientali* t. 1 p. 173. — Windisch în *Litterarisches Centralblatt* 1877 p. 958. — Regretăm că, neavând la îndemână această edițiune, ne vom servi în citațiunile noastre de acea din: *W. v. Humboldt's gesammelte Werke*, Berlin, 1848, in-8, t. 6.

41. **Jehan L. F.**, *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée. Histoire de toutes les langues mortes et vivantes, ou traité complet d'idiomographie embrassant l'examen critique des systèmes et de toutes les questions etc.* Paris, 1858, in-8, pag. 1447.

Face parte din *Encyclopédie théologique* a abbatelui Migne, și nu tocmai partea cea mai bună.

42. **Ionescu B.**, *Puterea de propășire a limbei. Studiu filologic comparativ asupra limbei românesce.* Iași, 1878, in-8, pag. 62.

O încercare de diletant.

43. **Jülg B.**, *Über Wesen und Aufgabe der Sprachwissenschaft mit einem Überblick über die Hauptergebnisse derselben.* Innsbruck, 1868, in-8, pag. IV, 64.

Recensiunea în Kuhn, *Beitr.* t. 6 p. 240—1.

44. **Latham R. G.**, *Elements of comparative philology.* London, 1862, in-8. pag. XXXIV, 774.

Maî ales pag. 697—751. — Despre Latham în genere cfr. Lord Strangford, *Original letters and papers* London 1878 p. 17: 'is utterly untrustworthy and no scholar, though his destructive criticism is often of great value, and unjustly ignored or run down by the Germans.'

45. **Maury A.**, *La philologie comparée, ses principes et ses applications nouvelles,* în *Revue des deux mondes*, 1857, t. 8, p. 905—36.

Numele autorului împune mențiunea acestui articol.

46. **Mérian**, *Principes de l'étude comparative des langues, suivis d'observations sur les racines des langues sémitiques par M. Klaproth.* Paris, 1828, in-8, pag. VIII, 240.

Se maî pôte cita numai döră ca curiozitate, și acêsta maî mult grațîă titlului.

47. **Minner J. M.**, *Ansichten von Entstehung, Wesen und Erscheinungen der menschlichen Sprache.* Stuttgart, 1839, in-8, pag. VII, 144.

Nemetodic, chîar nesciințific, și totuși cuprinde multe observațiuni foarte bune.

48. **Müller Fr.**, *Grundriss der Sprachwissenschaft. I. Einleitung in die Sprachwissenschaft.* Wien, 1876, in-8, pag. VIII, 178.

Recensiunea de G. v. d. Gabelentz în *Z. f. Völkerps.* t. 9 p. 373—401, de Wilkins în *Academy* 1877 p. 324, de Spiegel în *Ausland* 1877 p. 369.

49. **Müller Max F.**, *Lectures on the science of language.* 1-t series, London, 1861, in-8, pag. XII, 399; 2-d series, London, 1864, in-8, pag. VIII, 600, urmate apoi de o mulțime de alte edițiuni engleze și americane.

Cea mai populară carte de Linguistică, tradusă în mai toate limbile culte: nemțesce de Böttger, franțusesce de Harris și Perrot, italianesce de Nerucci, polonesce de Dygasinski, rusesce de Lavrenko și de Kaiser etc. Din nenumăratele recensiuni, vom menționa numai pe a lui Benfey în *Götting. gelehrte Anzeigen* 1862 p. 176 sq. și 1864 p. 1523 sq., de Rudolf v. Raumer în *Litterarisches Centralblatt* 1863 p. 64 sq., de Schweizer-Siedler în *Neue Jahrbücher für Philologie* 1864 p. 89 sq., de Barthélemy Saint-Hilaire în *Journal des savants* 1862 p. 389 sq. și 1866 p. 233 sq. etc.

50. **Nodier Ch.**, *Notions élémentaires de Linguistique, ou histoire abrégée de la parole et de l'écriture.* Bruxelles, 1834, in-16, pag. 280.

Autorul nu era linguist, dar — om de gust și de bun simț — el adesea nemeresce.

51. **Papillon T. L.**, *A manual of comparative philology as applied to the illustration of greek and latin inflections.* Oxford, 1876, in-8, pag. 252. — 2-d ed., Oxford, 1877, in-8, pag. XVI, 262.

Recensiunea de Wilkins în *Academy* 1876 may 27.

52. **Peile J.**, *Philology.* 3-d ed. London, 1877, in-16, pag. 168.

Excelent manual pentru începători.

53. **Petriceicu-Hasdeu B.**, *Principie de filologia comparativă ario-europeă cuprinzând grupurile indo-perso-tracic, greco-italo-celtic și leto-slavo-germanic*. București, 1875, pag. 108.

Publicațiunea s'a întrerupt cu lecțiunea IV. Cfr. Sayce, *Introduction* t. 2 p. 355, și Baudouin de Courtenay, *Iporpamma* p. 2.

54. **Pezzi D.**, *Introduction à l'étude de la science du langage*, trad. de l'ital. p. V. Nourrisson. Paris, 1875, in-16, pagine 240.

Originalul italian: *Introduzione allo studio della scienza del linguaggio*, figurază pe pag. I -- LXXVII în capul traducțiunii: *Compendio di grammatica comparativa di A. Schleicher*, Torino, 1869, in-8.—Veđi o recenziune în *Litterarisches Centralblatt* 1876 p. 1165.

55. **Potebnia A.**, *Изъ записокъ по русской грамматикѣ*. I. Введение. Voronej, 1874, in-8, pag. 158.

Se pôte considera cu tot dreptul ca o introducere la *Linguistica* în genere. — Recenziunea de Jagić în *Archiv f. slav. Philologie* t. 2 p. 164—6.

56. **Pott A. F.**, *Die wissenschaftliche Gliederung der Sprachwissenschaft*, în *Jahrbücher der freien deutschen Akademie* v. Nauwerk u. Noack, 1849, t. 1, p. 185—90.

Mai complet în *Wurzel-Wörterbuch*, t. 2, part. 2, Detmold, 1870, p. I—LXIV. — Tot aci aparține lucrarea lui Pott, menționată mai sus la No. 40.

57. **Richter F. W.**, *Vorläufige Umriss zu einer allgemeinen Sprachwissenschaftslehre*. Quedlinburg, 1847, in-4, pagine 38.

58. **Sayce A. H.**, *The principles of comparative philology*. London, 1874, in-8, pag. XVI, 382. — Ed. II, 1875, pag. XXXII, 416.

Recenziunea de Severini în *Bollettino degli studii orientali* 1876 p. 212—7, de Bezzenger în *Götting. gelehrte Anzeigen* 1876 p. 1616, de Schrader în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 139. Acéstă excelentă lucrare, plină de idei originale și profunde, a fost urmată de una și mai remarcabilă:

59. *Introduction to the science of language*. London, 1880, in-8, I—II, pag. X, 442 și II, 422.

Se mai pôte menționa de același autor :

60. *A lecture on the study of comparative philology*. Oxford, 1876, in-8, pag. 32.

61. **Schapiro M.**, Новый взгляд на современную систему сравнительнаго языкознанія. Voronej, 1876, in-8, pag. 110.

Paradoxal, dar nu fără interes. Cfr. *Romania* 1880 t. 9 p. 352 observațiunea lui Paul Meyer despre o altă scriere a lui Schapiro: «Petit livre singulier, rempli de faits, et où les idées ne manquent pas, mais où la bonne méthode fait défaut.»

62. **Schleicher A.**, *Die deutsche Sprache*. Stuttgart, 1860, in-8, pag. VI, 340.

Recensiunea în Kuhn, *Zeitschr.* t. 10 p. 388--93. — O a doua edițiune a eșit la 1869, o a treia la 1874. — Nu mai puțin aparține aci de același autor:

63. *Die Sprachen Europa's in systematischer Uebersicht*. Bonn, 1850, in-8, pag. X, 270.

Maî ales p. 1—39, cari cuprind o întroducere generală în Linguistică.

64. **Steinthal H.**, *Abriss der Sprachwissenschaft. I. Die Sprache im Allgemeinen*. Berlin, 1871, in-8.

Tomul I — urmarea n'a apărut — pörtă titlul separat: *Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft*, în care se caracterizează mai bine direcțiunea autorului. — Despre Steinthal în genere, veđi pe Whitney, *Steinthal and the psychological theory of language* în *Oriental and linguistic studies* t. 1 p. 332—75, fără a se uita însă respunsul lui Steinthal: *Wie Einer den Nagel auf den Kopf trifft* în *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 8 p. 216—50.

65. **Stoddart J.**, *Glossology, or the historical relations of languages*. London, 1858, in-8, pag. IV, 388.

66. **Swiecicki B.**, *Mowa ludzka, jej uklad pierwotny i budowa*. Lwów, 1873, in-8, pag. IV, 93.

Nemțescu : *Die menschliche Sprache, ihre Bildung und ihr ursprünglicher Bau*, Leipzig, 1874, in-8, pag. 106.

67. **Terrien-Poncel A.**, *Du langage. Essai sur la nature et l'étude des mots et des langues, précédé d'une introduction par M. L. de Rosny*. Paris, 1867, in-8, pag. XXXII, 244.

68. **Wedewer H.**, *Zur Sprachwissenschaft*. Freiburg, 1861, in-8, pag. XX, 136.

Recensiunea în *Heidellb. Jahrbücher* 1862 p. 314 sq.

69. **Whitney W. D.**, *The life and growth of language*. London, 1875, pag. VIII, 326. — Ed. francesă, Paris, 1875; trad. germ. de Leskien, Leipzig, 1876; trad. ital. de d'Ovidio, Milano, 1876.

Recensiunea de Gubernatis în *Bollettino degli studii orientali* 1876 p. 187—94.—De același autor, pe un plan mai vast :

70. *Language and the study of language: twelve lectures on the principles of linguistic science*. 3-d ed. London, 1870. in-8, pag. XII, 504.

Recensiunea de Clemm în *Kuhn's Zeitschr.* t. 18 p. 119—25, de Steinthal în *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 5 p. 346—6.—O traducere, sași mai bine o prelucrare germană de prof. Jolly : *Die Sprachwissenschaft*, München, 1874. — Recensiunea de Leskien în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 98.

71. **Winning W. B.**, *A manual of comparative philology*. London, 1838, in-8, pag. XII, 292.

Se poate repeta cea-ce am spus despre Mérian. — Cfr. Dwight, *Modern philology* t. 1 p. 252.

72. **Wilson J.**, *Phrasis: a treatise on the history and structure of the different languages of the world etc.* Albany, 1864, in-8, pag. VIII, 384.

Cfr. *Magazin für die Litt. des Auslandes* 1865 p. 626 sq.

Pe a doua liniă, vom indica revistele lingvistice generale, indispensabile pentru a fi cine-va tot-d'a-una în curentul științei, și anume :

73. **Höfer A.**, *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache*. Berlin și Greifswald, 1846—53, 4 tomuri in-8.

Intre colaboratori: Pott, Schweizer-Sidler, Diez, Heyse, Grimm, Westergaard, Spiegel, Ewald, Kuhn etc.

74. **Benfey Th.**, *Orient und Occident insbesondere in ihren gegenseitigen Beziehungen*. Göttingen, 1862—4, 3 tomuri in-8.

Excelentă revistă. întreruptă însă înainte de a se fi terminat tomul al treilea. Intre colaboratori: Fr. Müller, Fick, Leo Meyer, Bühler, Nöldeke, Gildemeister, Justi etc.

75. **Kuhn A.**, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen*. Berlin, începând dela 1852, pînă astăzi 25 tomuri in-8.

Revistă sine qua non a lingvistului, fondată de către Kuhn de'n-tăiu în asociațiune cu Aufrecht și la care au colaborat succesivamente mai toți specialiștii din Germania, iar din cei străini: Pictet, Ascoli, Bréal, Bugge etc.

76. **Kuhn A.**, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen*. Berlin, 1858—76, 8 tomuri in-8.

Revistă suplimentară la cea precedentă, cu care s'a și contopit dela 1877 încôce, fondată de către Kuhn de'n-tăiu în asociațiune cu Schleicher, la urmă cu Leskien și Johannes Schmidt.

77. *Revue de linguistique et de philologie comparée. Recueil trimestriel de documents pour servir à la science positive des langues, à l'éthnologie, à la mythologie et à l'histoire*. Paris, începând dela 1867, pînă acum 13 tomuri in-8.

Revistă fondată de școala lui Chavée (cfr. mai sus p. 25 No. 18). Redactorii actuali sînt: Girard de Rialle și Vinson. Dintre colaboratori franceși: Adam, Bréal, Hovelacque, Picot, Charencey și alții; dintre cei străini: Delbrück, Johannes Schmidt, Spiegel, Miklosich, Justi, Novaković, Fr. Müller etc.

78. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*. Paris, începând dela 1868, pînă acum 4 tomuri in-8.

Revistă excelentă, putînd a rivalisa, prin soliditatea metodei, cu a lui Kuhn. Dintre colaboratori: Bréal, Meunier, Gaston Paris,

d'Arbois de Jubainville, Baudry, Brachet, Bergaigne, Havet, Paul Meyer etc.

79. *The Proceedings of the Philological Society*. London, 1842—53, 6 tomuri in-8, urmate apoi de: *Transactions*, câte un volum pe an.

Cu lucrări de Garnett, Key, Latham etc.

80. *The Transactions of the American Philological Association*, dela 1868.

Nu avem la dispozițiune.

81. **Gildersleeve B. L.**, *The American Journal of Philology*. Baltimore, 1880, in-8, acum început.

82. **Steinthal** și **Lazarus**, *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*. Berlin, începând dela 1860, pînă acum 12 tomuri in-8.

Acastă revistă reprezintă singură filologia comparativă întrîgă, adică Linguistica și etno-psicologia tot-o-dată, pe cari le întrunîa mai 'nainte, pînă la un punct, revista lui Benfey. Dintre colaboratori: L. Tobler, Pott, P. Heyse, Nöldeke, G. von der Gabelentz, Delbrück, Radloff, Arendt, Liebrecht, Bastian, Wolzogen, Jolly, Misteli etc.

Am puté să nu ne oprim asupra altor reviste lingvistice forțe remarcabile, dar avênd un caracter mai special, precum:

83. *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. Göttingen-Bonn, 1837—50, 7 tomuri in-8, sub redacțiunea lui Lassen, ajutat de Ewald, Böhtlingk, Grotefend, Kosegarten, Pott, Rüdiger, Rückert, Schleicher, Westergaard etc.

84. *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*. Leipzig, începând dela 1847, pînă acum 34 tomuri in-8, a-fară de publicațiuni suplimentare. Unele studie, mai ales de Pott, sint de un interes lingvistic general.

85. **Ascoli G. I.**, *Archivio glottologico italiano*. Torino, dela 1873, in-8, cu colaborațiunea lui Flecchia, Canello, Nigra, D'Ovidio, Morosi, Hasdeu etc.

86. **Bezzenberger A.**, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*. Göttingen, dela 1876 încóce, 5 tomuri in-8, cu colaborațiunea lui Fick, Deecke, Gustav Meyer, Leo Meyer, Fröhde, Bechtel, Brugman etc.

Apoi pe o scară și mai specială :

87. **Paul Meyer și Gaston Paris**, *Romania. Recueil trimestriel consacré à l'étude des langues et des littératures romanes*. Paris, începând dela 1872, 9 tomuri in-8.

88. **Jagić V.**, *Archiv für slavische Philologie*. Berlin, dela 1876 încóce, 6 tomuri in-8.

89. **Gröber G.**, *Zeitschrift für romanische Philologie*. Halle, dela 1877, 4 tomuri in-8.

Și altele.

Aprópe în tóte limbile europree există astăzi vre-o revistă, consacrată mai mult sau mai puțin Linguisticii, dintre cari vom indica pînă și la Unguri : *Nyelvtudományi Közlemények* sub redacțiunea lui Paul Hunfalvy, mai multe volume dela 1862 încóce, iar la Ruși : *Филологическія записки* sub redacțiunea lui A. Chovansky, dela 1861, și *Русскіи филологическіи вѣстникъ* sub redacțiunea lui M. Kolosov, dela 1879.

La Români :

Cipariu T., *Archiv pentru filologiă și istoriă*. Blaj, 1867—69, in-4.

Petriciceicu-Hasdeu B., *Columna lui Traian. Revistă mensuală pentru istoriă, Linguistică și psihologia poporană*. Noua seriă. București, 1876—7, 2 tomuri in-8.

Codrescu T., *Bucurmul român. Fôia lunară*. Iași, 1876—9, 3 tomuri in-8...

§ 14.

LINGUISTICA.—GLOTTICA.—GLOSSOLOGIA.—GLOSSOGRAFIA.

Primul pas la definițiunea unei științe este chiar numele ei; în cazul de față nu e însă tocmai ușor de a dice, cum se cheamă știința ce ne preocupă, căci copilul a fost botezat cu o mulțime de numi diferite.

Steinthal, Pezzi, Whitney, Braun, Frederic Müller și Max Müller, Heyse, Chaignet, Benloew etc. o numesc ‘știința limbii, sau ‘știința limbilor,’.

Deja Humboldt aprobase termenul ‘Linguistică,’¹⁾ consacrat astăzi în titlul excelentei societăți speciale dela Paris, adoptat de școala lui Chavée și de alții, ba pôte tocmai cel mai răspândit din toate chiar afară din Franca, astfel că însuși Schleicher, care nu voia să-l primescă, a fost silit o dată a se supune dorinței exprese a editorului seǔ de a pune pe frontispiciul unei cărți: ‘Cercetări linguistice,’²⁾

Francesii, Englesii și Italianii îi mai dic ‘filologie comparativă,’.

Dwight o botéză ‘filologie modernă,’ iar Peile simplu ‘filologie,’.

Schleicher o numesc ‘glottică,’ Ascoli ‘glottologie,’ Stoddart ‘glossologie,’ etc.

Cei mai mulți întrebunțéză doă-trei numi tot-o-dată, când pe unul, când pe cel-l’alt sau pe cele-l’alte.

Am vedut în capitolul precedinte, că știința noastră întră ca o parte integrantă în filologia comparativă, dar nu e ‘filologie comparativă,’ întrégă, a carii altă ramură, tot atât de importantă, este etno-psicologia.

A-fortiori ea nu pôte fi ‘filologie,’ în genere, nici veche, dar nici ‘modernă,’ căci ar trebui atunci, pe lângă etno-psicologie, să mai îmbrățișeze filologia clasică.

¹⁾ *Gesammelte Werke*, t. 6, p. 207.

²⁾ Schleicher, *Die Sprachen Europa's*, p. V.

‘Sciința limbei, are nefericirea de a nu rămâne o vorbă neschimbată în orî-ce limbă, ca *geometria, istoria, fizica* etc. Ea trebuie mereu tradusă, și nu tot-d’-una se traduce printr’un singur cuvînt sau măcar prin două: *Sprachwissenschaft, science of language, science du langage, scienza della lingua...* Pe titlul unei cărți acest nume figurează cu eleganță, cel puțin cu o amplitudine óre-care, mai mult ca o traducere a termenului tehnic; îl putem admite din când în când, ca o perifrază, pentru varietatea stilului; dar el-însuși nu este și nu e chip să fie un termen tehnic.

Urměză dară a se face o alegere între *glottică* sau *glottologică* ori *glossologică* și între *Linguistică*.

Contra *Linguistică* s’a rădicat obiecțiunea că ar fi un barbarism.

După Schleicher și Max Müller, o mai repetă Pezzi: ‘tocmai un specialist în studiul limbei nu pôte să apróbe cuvîntul *Linguistică*, fabricat din latinul *lingua* printr’un sufix grec,’.

Noi credem, din contra, că tocmai un specialist în studiul limbei trebuie să apróbe o asemenea combinațiune, ca unul ce știe mai bine decît orî-cine, că tóte limbile obicînuiesc a uni o tulpină și un sufix eterogene, după cum facem noi înșine, de exemplu, în *silință*=slav. *silă*+lat. *-entia*, *casnic*=lat. *casa*+slav. *-nikă* etc.

Dacă e vorba de ibridism, apoi cu mult mai ibrid este termenul *sociologică*, făurit de cătră Quêtelet și August Comte din latinul *socius* și grecul *λόγος*. Ei bine, el a ramas și va rămâne.

Precum din latinul *lingua* printr’un sufix grec s’a format *Linguistică*, tot așa din latinul *status* cu sens de ‘Stat,’ prin același sufix grec, Achenwall a croit în secolul XVII cuvîntul *Statistică*, admis astăzi fără nici o contestațiune.

Termenul ‘*Linguistică*, e atît de comod, atît de potrivit, încât însuși Pezzi, după ce’l combate, adaugă apoi: ‘*tuttavia*

„per amore di brevità e di varietà ci varremo talvolta della parola *Linguistica*„.³⁾

După cum se văd unele figure capricioase, neregulate, nesimetrice, și totuși foarte plăcute și foarte norocoase, de asemenea sînt unele cuvinte.

Bergmann crede, că termenul *Linguistică* nu s'a format d'a-dreptul din *lingua*, ci din *linguist*, modelat după *elenist*, *germanist*, *romanist* etc. El conchide de aci: „Le nom de Linguiste, formé d'après cette analogie, et qui par sa forme désigne proprement quelqu'un qui imite une langue, n'est donc pas, philologiquement, bien choisi„. Ar fi mai corect—dice el— a se introduce vorba *Linguatică*, „*Linguatique*„.⁴⁾

Cu toate acestea, însuși Bergmann întrebunțază pretutindeni *Linguistică*, și bine face, cu atât mai virtos că opozițiunea sa cea teoretică se întemeiază pe o etimologie falsă. Deși din *elenist*, *romanist* etc. s'a putut nasce *Elenistica* sau *Romanistica*, totuși *Linguistica* nu s'a născut din *linguist*. Cronologicesece, *linguist* este mai nou decăt *Linguistică*, precum *sociolog* va fi mai nou decăt *sociologieă*. Existând deja *Linguistică*, ca nume de știință, s'a țin apoi *linguist* celui ce se ocupă cu acea știință, prin analogie cu *elenist*, *romanist*, *germanist*, ba încă *specialist*, *erborist*, *florist* etc.

Chiar însă dacă am admite că *Linguistică* derivă din *linguist*, tot încă nu este nici o obiecțiune serioasă contra acestui termen. Ori-care să fi fost semnificațiunea elenului *-ιστής*, în limbile moderne el nu mai însemneză de loc „quelqu'un qui imite quelque chose„, după cum crede Bergmann, ci numai: „quelqu'un qui s'occupe de quelque chose„. Negreșit că *erboristul* nu imiteză *erba*, nici *floristul*—*florea*, nici *specialistul* o *specialitate* etc.

Mai pe scurt, pentru doctrina totală a limbei noi nu găsim nici un termen mai bun decăt *Linguistică*.

³⁾ Pezzi, *Compendio di grammatica comparativa*, p. IV nota 2.

⁴⁾ Bergmann, *Résumé d'études*, p. 310—11.

Latinul *lingua* ne oferă tocmai sensul, pe care 'l cere studiul lingvistic: 'modul vulgar de a vorbi'. Pentru vorbirea cultă, mai mult saă mai puțin artificială, Romanii aveau *sermo*. Astfel Seneca (*Controv.* II. 12) se exprimă în privința unui individ: 'sua *lingua* disertus est; ingenium illi concessit; *sermonem* objecit,, pentru a arăta că alt ce-va este 'la langue,, și alt ce-va 'le beau langage,. Linguistica are a face cu 'lingua,, filologia clasică cu 'sermo,.

Vom observa în parentesă, că *Linguistica* este un termen tehnic, pe care nici o limbă nu trebuie să-l modifice. A țice romănesce *Limbistică* fiind-că avem *limbă*, după cum susțin unii, este ca și când Francesul ar țice *Linguistique* fiind-că are *langue*, saă Spaniolul *Linguistica* fiind-că are *lingua*. Analogia nu se pôte aplica la termenii tehnici. Din *Georgius* noi am făcut *Iorgu*; de aci nu urmăză ca din *geometria* să facem *ïometriă*.

Linguistică admițându-se ca nume general pentru totalitatea sciunței limbei, prin acăsta nici de cum nu se resping, ca numi speciale fôrte nemerite, cei-lăți doi termenii: glottică și glossologia, pe lingă cari va trebui să mai introducem un al treilea.

Vom vedé mai departe, că Linguistica întregă, negreșit cea pură, nu cea aplicată, îmbrățășeză:

- 1°. Diferitele grauri în speciă;
- 2°. Limba umană în genere;
- 3°. Clasificațiunea graurilor.

Prima sferă, Linguistică pozitivă, se pôte numi *glottică*, după cum o și înțelegea Schleicher.

A doua sferă, Linguistică transcendentală, se va țice *glossologia*.

În fine, pentru a treia sferă, Linguistică descriptivă, se potrivește numele ne'ntrebuințat încă de *glossografia*.

De o cam dată însă ne interesă numai termenul comun de 'Linguistică,.

§ 15.

LIMBA IN ABSTRACTO.

Obiectul Linguisticii, indicat în însuși numele acestei științe, este *lingua*, ‘limba’.

Limba, cu care se ocupă Linguistica, este manifestarea vocală nativă a sufletului.

De ce vocală?

Omul poate să-și manifeste sufletul, poate să-și exprime simțirea și cugetarea, în diferite moduri.

Sînt acum trei secoli, Elvețianul Bonivard observa cu mult bun simț: ‘Maintenant est question si la langue est seulle interprète de la pensée; sur quoy je responds qu’elle en est interprète souveraine, mais non pas la seulle, car il y ha d’autres membres à ce servantz. Les mains parlent, les doigts, les yeux, la teste, les pieds...’⁵⁾

Precum graiul este vulgar sau literar, tot așa gestul poate fi instinctiv sau artificial, mergînd în artificialitatea sa pînă la un grad extrem de perfecțiune, după cum este, bună oră, la Siciliani,⁶⁾ fără ca să mai vorbim despre ‘parole manuelle, a surdo-mușilor.’⁷⁾

O asemenea manifestare a sufletului nu intră în sfera studiului lingvistic, deși poate fi consultată, mai ales gestul cel instinctiv, ca o fântînă între atâtea altele; ba chiar une-orî sîntem datorî a o consulta, mai cu sîmă întru cît privește originea limbii în genere.

Aci, la prima vedere, s’ar puté rădica o obiecțiune.

Ce să facem cu limba scrisă?

⁵⁾ Bonivard, *Advis et devis des langues, traité de philologie composé en 1568*. Paris, 1849, p. 6.

⁶⁾ Cfr. Pitre, *Gesti ed insegne del popolo siciliano*, în *Rivista di letteratura popolare*, t. 1 (1877), p. 32—43. — Lubbock, *Les origines de la civilisation*, trad. Barbier, Paris, 1873, p. 407—10. — Tylor, Bastian etc.

⁷⁾ Jamet ap. Charma, *Essai sur le langage*, Paris, 1846, p. 187.

Un om scrie tăcând ; citește în tăcere ; literele de pe hârtia se adresază la ved, nu la aud.

Dacă am exclude limba scrisă din sfera Linguisticii, Linguistică n'ar mai fi. Limba egiptenă a ieroglifelor, cele trei limbi mesopotamice ale cuneiformelor, feniciană de pe inscripțiuni, zendica, sanscrită, gotică, paleo-slavică, chiar latină și elenă, fazele cele vechi ale oricărei limbi fără excepțiune, toate acestea ne sînt cunoscute numai prin scrisore.

Scrisorea însă, dacă nu este neapărat audită, cel puțin e tot-d'a-una audibilă.

Ca limbă *audibilă*, măcar-că și *visibilă* în același timp, scrisorea intră pe deplin în obiectul Linguisticii, care studiază în ea o limbă întocmai după cum studiază cine-va o figură după un portret, ba figurele celor reposedați nici nu se pot studia altfel.

S'a șis nu o dată, că limba, pentru a merita numele de limbă, trebui să fie articulată. Un sunet nearticulat, adecă confus, nedeterminat, equivoc, este un sgomot neorganic, un țipet animal, o notă musicală, dar n'are a face cu limba. *) Acastă aserțiune e falsă. Germanii articulează foarte reu tenuele și mediele, astfel că în pronunțaiunea lor un *h* se distinge de un *g* mai a-nevoc decăt în cîntecul cucului. Un *v*, așa cum îl rostesc Spaniolii, nu e nici *v*, nici *b*. Ce să mai șicem apoi despre acele 'țîțitire', acele 'click'uri', acele sunete ce sémână când cu sărutarea, când cu vijfierea unui biciu, când cu scrișnirea dinților saū cu trosnirea din degete, cari nu sînt de loc articulate, și cari totuși forméză o porțiune însemnată din aparatul fonetic al unor limbi, mai ales africane: la Hottentoi, la Cafri, la Bușmanii etc. ? Vom vedé mai departe, că tocmai prin ambiguitatea sunetului în fonetică, ca și prin ambiguitatea cugetării în gramatica propriu șisă, se explică unul din fenomenele cele mai caracteristice în Linguistică: sub-

*) Humboldt, op. cit. t. 6, p. 67. — Heyse, *System*, p. 35: 'Die Sprache ist die Aeusserung des denkenden Geistes in articulirten Lauten.'

stituțiunea. Sayce crede, cu drept cuvint, că limba umană s'a născut din sunetele cele mai nearticulate. Click'urile—dice el —închipuesc o punte între limba cea articulată și între țipetele animalelor. 'Ele se pot numi germenii foneticii ai limbei, germenii respândiți pină astăzi pe ici pe colea peste lumea întrégă. ') Să fie óre cu puțință de a exclude din definițiunea limbei acest element nearticulat, atât de esențial?

Vocalisatiunea este dară o condițiune fundamentală; *articulațiunea* — nu.

De ce însă limba, ca obiect al Linguisticii, e nu numai vocală, dar și nativă?

Latinesce *nativus* însemnéză ceia-ce se nasce așa dicénd dela sine, fără a fi rezultatul artei, al muncii, al arbitriului. Limba nativă este opusul unei limbi convenționale.

Un medic prusian din secolul XVI, într'o carte fórte curiosă, ne dă mai multe recete pentru a vorbi în orî-ce limbă într'un mod așa ca să ne pótă înțelege numai cei inițiați. De exemplu. A se intercala după fie-care vocală un *b*, urmat de aceeași vocală repetată: *pabateber* din *pater* sau *fababribicabatobor* din *fabricator*. A se transpune literele inițiale dela cuvintele învecinate: *san magt* din *man sagt*. A se suprime la fie-care cuvint consónele inițiale, mutându-se la finea aceluiași cuvint, însoțite de un *-en*, astfel că din *Wiltu mit mir gen Strassburg ziehen* se face: *Iltuven itmen irmen engen Assburgstren iehenzen*. ¹⁰⁾

Un scriitor contimpuran ne spune că, nu mai departe decât pe la 1830, tot așa vorbía burgesia din marele Paris: 'On retranchait la dernière consonance des mots pour y substituer la syllabe *mar*. On disait *épicemar* pour *épicier*,

) Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 284. — Cfr. mai cu sémă Bleek, *Über den Ursprung der Sprache*, Weimar, 1868, p. 53—4 nota.

10) Thurneisser zum Thurn, *Onomasticum*, Berlin, 1583, in-f., p. 93—4.

, *boulangemar* pour *boulangier*, *cafemar* pour *café*. Ainsi de suite. C'était de l'esprit dans ce temps-là. ¹¹⁾

Acéstă limbă convențională s'ar puté numi școlărăscă. Noi toți, ori din ce țeră am fi, am petrecut cu ce-va analog în primii ani de pe băncile școlei. Ea nu trebuî confundată cu limba copilărăscă, o limbă nativă în tótă puterea cuvintului, de care ne vom atinge mai la vale. Nu trebuî confundată de asemenea cu limba hoțescă, artificială și ea, dar de o altă natură.

În limba școlărăscă convențiunea este curat fonetică: se adaugă, se suprimă sau se modifică sunetele. În limba hoțescă, în așa numitul *argot*, în graful "cărăitorilor, la tâlharii din România, ¹²⁾ convențiunea este rare-ori fonetică, mai tot-d'una lexică, și mai cu sémă logică. Se înlocuesc cuvintele locale prin cuvinte străine; mai adesea se schimbă sensul propriu al vorbelor și chiar al fraselor, dându-li-se o accepțiune metaforică. Hoțul din Grecia pune românul $\text{Νόομνίζεος} = \text{Dumneșeu}$ pentru Σεός , sau albanesul Ζέμπια pentru δόντια . Tălharul frances ȳice la "spândurătore, — *béquille*, la un "căsornic, — *coucou*, la "dracul, — *boulangier*, la "dinți, — *dominos*, "a muri, — *casser sa pipe* etc. ¹³⁾ Pungașul român preface "galbeni, în *ochișori*, "cafea, în *cernelă*, pe "câne, în *zapciu*, "clondir, în *traistă* și altele; iar pentru "vin, împrumută dela ȳigană *mol* sau *molete*, precum și pentru "bană, — *lovele* = *fig. love*. ¹⁴⁾

Negușitorii — honni soit qui mal y pense — imiteză une-ori pe hoți. Tolbașii din Rusia, de exemplu, vorbesc o limbă a lor convențională, numită nu se scie de ce ofenescă, în care flexiunea, sintaxa, particulele sînt rusesci, dar cuvintele s'au luat dela

¹¹⁾ Privat d'Anglemon, *Paris anecdote*, Paris, 1854, p. 190.

¹²⁾ Baronzi, *Limba română și tradițiunile ei*, Braila, 1872, p. 149—51.

¹³⁾ Cfr. F. Michel, *Dictionnaire d'argot*, Paris, 1856, passim.

¹⁴⁾ Baronzi, op. cit. p. 149. — Cfr. Pott, *Die Zigeuner in Europa und Asien*, Halle, 1845, t. 2, p. 335 și 455. — Ambele cuvinte deja în Vulcanius, *De literis et lingua Getarum*, Lugduni, 1597, p. 104.

fel de fel de némuri străine, între cari nici Rom niile n'au fost nitaile: 'patru, — *tisero* = τεσσαρα, 'cinci, — *pionda* = πέντε, 'feta, — *korak* = κόρη (?), 'lup, — *lykus* = λύκος, 'casa, — *rym* = germ. *Raum* (?), 'oras, — *koster* = lat. *castrum* (?), 'petra, — *ketrak* = mold. *kietra* (?), 'sat, — *turlo* = rom. *t rla* (?) etc. ¹⁵⁾

Orilunde o grupa mica se vede izolata de restul societaili, fie prin virsta, fie prin despret, fie prin profesie, prin interes, prin frica, prin crima, ea tinde a-si combina o limba a-parte, care in principiu nu se deosebeste de scrisoarea cea cifrata: sa ne'nţelegem noi între noi si sa nu ne  ntelaga alii. Sub raportul psihologic, cate o data si prin material, aceste limbi conventionale ne pot interesa; ¹⁶⁾ dar nici intr'un cas ele nu formeza obiectul Linguisticii.

Literatura si lumea cea eleganta isi croesc si ele cate un *argot*, pe care'l descrie maiestresce pena lui Nodier: 'Il y 'a une tendance incroyable, dans quiconque se croit plus de 'genie que les autres, a *individualiser* sa parole. C'est ainsi 'que surviennent, dans les langues litteraires, je ne sais quelles 'langues extra ou ultra-litteraires, qui ne different des autres 'que par la bizarrerie du trope ou l'extension forcee du radical, car elles n'ont jamais invente le mot dans sa substance essentielle: le *mythisme* enigmatique de Lycophon, 'l'*euphuisme* des Anglais, le *marinisme* des Italiens, le *cultorisme* de Gongora, et quelques autres encore dont je ne 'parlerai pas, mais dont le *precieux* du dix-septieme siecle 'offre un des types les plus curieux et les plus connus, ¹⁷⁾...

Acest fel de limbi conventionale, Francesii le numesc *jargon*, termen pe care Voltaire il aplica de o potrivă la nomenclatura stiintifica. Latinésca cea botanica a lui Linnaeus, de exemplu, este si ea o limba, dar o limba cu totul straina preocupatiunilor linguistului, oric t de rationala ar fi, oric t de sistematica, oric t de importanta sub raportul teoretic. Linguistica

¹⁵⁾ Cfr. Diefenbach, *Die ofenische Sprache*, in Kuhn, *Beitr.* t. 4, p. 328—41.

¹⁶⁾ Cfr. Nigra, *Il gergo dei Valsolanini*, in Ascoli, *Archivio*, t. 3, p. 53—60.

¹⁷⁾ Nodier, *Notions de linguistique*, p. 251.

se va interesa mult de *măzărîche*, pr -puţin de *Lathyrus Nissolia*; va studia *ierba-c rumei* sau *c r m -rea*, nu *Galega officinalis*.

În acest mod, limba, care ne preocupă, trebu  să fie vocală şi nativă; dar mai pe sus de t te, ca cată a fi o manifestaţiune a sufletului.

Tusa sau str nutarea sînt şi ele nesce manifestaţiuni f rte vocale şi f rte native, dar nu ale sufletului, ci ale gutur ului sau a vre-unei alte leziuni organice. Ceia-ce ne face însă a stărui asupra ‘sufletului, în definiţiunea limbei, negreşit că nu este tusa sau str nutarea, ci vechia şi  nr d cinata jum t ţire a rolului limbei numai la expresiunea *cugetării*, iar nu şi a *simţirii* tot-o-dată. Sufletul, în înţelesul se  biologic, cuprinde totalitatea facultăţilor intelectuale şi morale ale unei fiinţe. Limba este manifestaţiunea vocală nativă a tuturor acestor facultăţi fără excepţiune. Or -ce animal, fie bo  sau priveghet re, întru c t îşi manifestă sufletul într’un mod vocal, are şi el o limbă, diferită prin grad, prin putere, prin formă de limba omului, dar nu prin fond.

Definiţiunea cea exclusivamente spiritualistă a limbei, care mai domnesce încă în Linguistică, aduce la cele mai curiose ne-consecinţe. Pentru a împune cui-va tăcere, noi punem un deget la gură şi  icem ‘*st!*’. Deşi un asemenea *st* a putut să dea naştere celei mai fecunde radicale *sta*,¹⁸⁾ c r i lingvistul  i acc rd  pagine întregi şi ar put  să-i consacre c h r volume, totuşi nenorocitul străbun nu aparţine limbei, căci exprimă simţirea, iar nu cugetarea.¹⁹⁾ Cu acelaşi drept se p te

¹⁸⁾ Heyse, *System*, p. 73. — Cfr. Hannwacker, *Sprache und Sprachbildung*, p. 9.

¹⁹⁾ Whitney, *Language*, ed. 3, p. 276: ‘The interjections, finally, however expressive and pregnant with meaning they may be, are not in a proper sense parts of speech; they do not connect themselves with other words, and enter into the construction of sentences; they are either the direct outbursts of feeling, like *oh! ah!* or else, like *st! sh!* mere vocal gestures, immediate intimations of will. — Acéstă teoriă a emisese de de-mult Horne Tooke (ap. Farrar, *Language*, p. 78), Becker etc.

contesta caracterul lingvistic al vocativului său al imperativului, măcar-că nu s'a găsit încă nici o limbă omenescă fără vocativ și fără imperativ, pe când atâtea alte forme gramaticale lipsesc cu desăvîrșire într'o mulțime de grațuri. Ni se spune că o interjecțiune, un vocativ, un imperativ, rămân isolate într'o sentință, fără a se lega cu cele-lalte cuvinte ce o formeză. Neapărat; căci fie-care din ele este o sentință întregă, întocmai precum este o sentință întregă în gura copilului un *papă* sau un *dadă*, primul pas în viața limbei umane. ²⁰⁾

Ce fel de consecință pôte fi aceia de a distinge Linguistica de cătră filologia clasică anume prin naturalismul obiectului celei de'ntău față cu artificialitatea celei-lalte, ș'apoi în același timp a suprime din cercul limbei celei naturale tocmai elementul cel mai natural?

Nici un linguist nu s'a încercat a susține, că omul nu e om din nascere. A dice însă că limba exprimă numai cugetarea, iar nu și simțirea, nu sufletul întreg, este ca și când s'ar pretinde că omul începe a fi om numai dela vîrsta cutare sau cutare. În vorbirea copilului, fie dintr'o gînte cât de înaintată în civilizațiune, precumpănesce simțirea asupra cugetării; și mult timp trebui să trecă mai 'nainte de a se puté discerne în acea vorbire elementul curat intelectual de cătră cel moral. Tot așa este la selbateci. Minner observă fórte bine, că chîr la noi, ómeni în tótă firea, maturi prin etate și prin cultură,

²⁰⁾ Cfr. Menge, *Über Gefühlssprache*, Danzig, 1863, p. 11—13: "Man kann die 'selben (interjectiones oder exclamations) den übrigen redetheilen der sprache 'anreihen, genauer betrachtet wird man sie den sätzen gegenüberzustellen haben. 'Wie der satz der bestimmte klare ausdrück eines gedankens ist, so der ausruf 'der mehr oder weniger dunkle ausdrück eines gefühls... Wenn ich vorhin 'versuchte die ausrufe den sätzen gegenüberzustellen, so möchte ich auch noch 'die bejahungs- und verneinungswörtchen ja und nein zu ihnen hinüberziehen 'und ihnen die ganze schaar von partikeln ähnlicher bedeutung als: ja wol, ja 'freilich, allerdings, nie, nimmer, keineswegs etc. zugesellen. Ihrer bedeutung 'nach gehören sie sicher hieher, denn in ihnen liegt ein gantzer satz, oft von 'hoher bedeutung, so dass das glück oder unglück eines ganzen lebens von einem 'einzigen ja oder nein abhängen kann."

‘rare-orî se pôte deosebi de cătră ascultătorî, ba și de cătră ‘însuși acela ce vorbește, limba simțirii de limba cugetării, ‘astfel că omul adesea nu scie, dacă într’un cas dat el și-a ‘expres pe una saū pe cea-l’altă, .²¹⁾ Și totuși el a vorbit! Ceia ce a spus dînsul, ôre nu face parte din limbă?

Limba se începe la om prin *percepțiune*, nu prin *apercepțiune*. Percepțiunea rezultă dintr’o impresiune directamente produsă de un obiect ôre-care asupra simțurilor, fără nici un amestec al cugetării. Zahar ‘alb, este o *percepțiune*. Combinarea succesivă, prin mijlocul cugetării, a mai multor percepțiuni, cari se completază una prin alta pentru a ne da o noțiune ôre-cum integrală despre un obiect, constituă *apercepțiune*: ‘alb + ‘dulce, + ‘tare, = ‘zahar, . Pentru a găsi un nume zaharului, copilul se mulțumesc cu prima percepțiune. După prima percepțiune, el numesc orî-care alt lucru. În *vau-vau*, nume copilăresc al cânelui, de exemplu, se exprimă numai percepțiunea ‘lătrător, , fără nici o altă combinare de calități. Numile diferitelor obiecte în toate limbile sînt percepțiuni cristalisate, nici o dată *apercepțiuni*. Pretutindenî *aurul* este ‘galben, , nicăiri ‘galben, + ‘strălucit, + ‘greū, etc. Este dară radicalmente fals de a susține, cumcă limba nu se începe dela percepțiune saū simțire, ci dela *apercepțiune* saū cugetare.

Ce-va mai mult. Sufletul omului se manifestă une-orî printr’o limbă, limbă în totă puterea cuvîntului, care însă nu este nici cugetare, nici simțire, ci numai dóră un fel de pausă. Unî bagă fără nici o trebuință în fie-care frasă, o dată saū mai de multe orî, câte un *scîi*, câte un *vedî-bine*, câte un *negreșit* etc. La Romanî *etiam, vero, quidem* și altele, la Grecî γάρ, δέ, μὲν etc., jucaū adesea aprôpe același rol. Este un fel de umplutură, care ne permite a nu ne înterumpe materialmente atunci când mintea nu află iute o vorbă pe care o caută. Désa întrebuițare a unor asemenea umplu-

²¹⁾ Minner, *Ansichten*, p. 79.

ture devine apoi o deprindere, de care își bate joc comedia. Dar se poate ore pretinde, că acest element atât de necugetat — cel puțin în aplicațiune, dacă nu în origine — nu aparține limbei?

Mai pe scurt, definițiunea limbei este datore a cuprinde sufletul întreg, iar nu numai cugetare, nu numai simțire, și nici chiar numai pe aceste două. Grimm o întrevăduse acésta într'un moment, dar abia în trecăt, fără a se explica și fără a rămâne pe așuri consecinte cu sine însuși. ²²⁾ Și mai de de-mult o înțelesese bunul simț al popórelor. Precum la Greci se identificau „limbă, și „cugetare, în λόγος sau în φράζουμι, tot așa la Romani *sensus* însemna „cugetare, și „simțire, tot-o-dată. După ei, omul vorbea așa cum simția: „Pansa et sentit bene, et loquitur fortiter, (Cic. Fam. XII. 22).

Limba literară, chiar când nu e strict științifică, este aceia care represintă mai mult cugetarea; și tocmai ea interesă mai puțin pe linguist. Steinthal observă unde-va: „limba literară „este patriă numai a cugetării noastre; patria simțirii și a „inimei noastre este dialectul provincial al locului nașcerii, ²³⁾ Nemic mai adevărat! Ei bine, tocmai dialectele provinciale fiind obiectul de predilecțiune al Linguisticii, cum ore să excludem „simțirea și inima, din definițiunea limbei?

Omul poate să ajungă la o limbă întemeiată exclusivamente pe cugetare; o asemenea limbă însă nu intră în obiectul Linguisticii. Cugetarea pură ne dă pe $a+b=c$ sau $CaOSO_3$. Acésta este ore limbă? ²⁴⁾

În graful uman cugetarea tinde din ce în ce mai mult a predomini ca fond, iar sunetul articulat ca formă. Înaltul grad posibil al cugetării și al articulării rădică pe om foarte sus d'asupra tuturor celor-l'alte animale. Tóte acestea sînt

²²⁾ Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 5. „Sprache ist der volle athem menschlicher seele,„

²³⁾ Steinthal ap. Heyse, *System*, p. 2 nota.

²⁴⁾ Cfr. Frege, *Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens*, Halle, 1879.

adeverate și iarăși adevărate; dar de aci rezultă, că linguistul este silit a acorda o mai mare atențiune cugetării și sonului articulat, iar nu rezultă că atențiunea trebuî concentrată numai și numai asupra lor, încât să se suprime cu desăvîrșire elementul simțirii și elementul sonului confus. Din contra, în unele fase linguistice trecătoare și'n unele fenomene chiar permanente, tocmai simțirea mai pe sus de cugetare și sonul confus mai pe sus de cel articulat ne oferă cheia pentru deslegarea celor mai interesante probleme.

Vechia definițiune a limbei: 'manifestațiunea cugetării în sunuri articulate', cu tot aparatul de profunditate filosofică cu care unii nu încetază de a o re'noi mereu,²⁵⁾ este încă una din numărösele remășițe ale aceluî trecut, când însăși sciința isolă din rădăcină pe om de restul naturei, iar cu atât și mai virtos il isolă și va să'l isoleze mereu nesciința. Numai omul *cugetă!* numai omul *articulează!* numai *omul!* Acēsta ne aduce a-minte caracteristica mirare a unui copil, intrat de curând în școlă. Intr'o di, el alergă la părintele seü și'î ȃice, pe jumătate zimbînd, pe jumătate supărat: auȃi, tată, profesorul nă-a spus că omul e animal! Bietuluî băiat nu-î venia la sotelă de a fi de o potrivă cu cănele saü cu pisica.

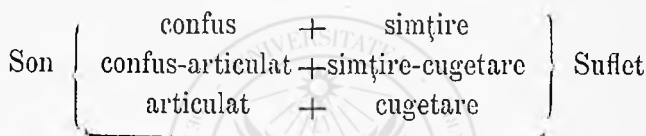
Ș'apoi mai este ce-va. Clausula *cugetării* și acea a *articulării*, dacă le vom lua în tesă generală, fără a specifica diferețele gradurî de una și de cea-laltă la cutare saü la cutare ființă, sînt în cazul de față nu numai necompatibile cu starea actuală a sciinței, dar încă aü ajuns a fi de prisos chiar pentru acei ce ar mai voi cu orî-ce preȃ să sape o prăpastiă între om și între restul lumii zoologice. Animalul și el cugetă. Whitney nu se teme a susținé, că în mintea căneluî se petrec une-orî nesce silogisme fôrte complicate.²⁶⁾ Pisica, pe de

²⁵⁾ Cfr. H. Wolf, *Logik und Sprachphilosophie*, Berlin, 1880, p. 161 sq.

²⁶⁾ Whitney, *Language and the study of language*, p. 414: 'He (a dog) can draw a complex of syllogisms, when applying to present exigencies the results of past experience, and can determine: that smoking water must be hot, and I shall take good care not to put my foot into it, — that is to say: water that smokes is hot; this water smokes; therefore, this water is hot; hot water hurts; this water is hot; ergo, it will hurt my foot.'

altă parte, articuléză cât se póte de bine pe scurtul seǔ *miao*, în care—când se trágăneză—profesorul Hewitt Key distinge întreaga scară vocalică a limbei umane: [m]i-e-a-o-u. ²⁷⁾ Nu se vor găsi doi ómeni la doă capete ale pământului, cari să nu auđă mǎunatul pisiceí absolutamente în același mod, ceia-ce ar fi cu totul peste puțină pentru un grup fonetic confus. Pe al nostru *Christianus* Chinesii îl aud *Ki-li-sse-tang*, dar pe pisica o numesc *miao*, după cum o numǎu și vechii Egipteni, după cum o numesc copiii la tóte popórele.

În resumat, ceia ce este limba *in abstracto* s'ar puté exprime prin urmátórea schemă:

L i m b a

§ 10.

LIMBA IN CONCRETO.

Limba *in abstracto* este — am spus'o — manifestațiunea vocală nativă a sufletului.

Limba *in concreto* este dialect.

Usul comun numesce *limbă* graiul cel literar, cel cult, cel scolastic al unei națiuni, al unui întins teritoriū locuit de un element etnic omogen, de ex. limba francesă, germană, italiană etc. Generalmente, este graiul capitalei, al centrului politic, actual saū trecut. Termenul *dialect* se rezervă graiurilor celor provinciale ale aceleiași națiuni saū ale aceleiași teritoriū, cari sint tóte de același tip gramatical și lexic, dar divergesc unele de altele prin particularități, câte-o-dată fórte marcate, de ex.

²⁷⁾ Key, *Language*, p. 32. — Cfr. Latham, *Elements of comparative philology*, p. 697—8.

dialect normand, burgund, picard ale limbei franceze. Linguistul, cel puțin de o cam dată, nu se poate sustrage nici el usului comun, care s'ar scandalisa de a auți, bună oră, că Victor Hugo a scris în 'dialectul parisian', sau Byron în 'dialectul londones'; și totuși, sub raportul riguros al științei, toate graiurile concrete de pe fața pământului, literare și neliterare, sînt dialecte și iarăși dialecte, astfel că numai graiul abstract, numai facultatea nativă a omului în genere de a-și manifesta sufletul prin voce, constituă limbă. 'Limba', este omenescă; 'dialectele', sînt naționale.

Înălțarea unui graiu la demnitatea de 'limbă', numai fiind că este scolastic, e tot ce poate fi mai străin Linguisticii, pentru care vorba are, din contra, cu atât mai multă valoare, cu cât este mai neartificială, mai puțin teoretisată prin școlă. Din acest punct de vedere, ceia ce usul comun numesce *dialect*, ba încă cu o nuanță de despreț *patois*, ar trebui să fie fără alăturare mai prețios pentru un linguist decât ceia ce usul comun, în semn de considerațiune, botéză *limbă*. Dic 'ar trebui să fie', căci de o cam dată acest principiu există mai mult în teorie, fiind uitat aproape tot-d'a-una în aplicațiune, une-orî de bună voe, mai adesea de nevoie. Limbile așa numite clasice, elena, latina, sanscrita, ebraica etc., ne sînt mai-mai necunoscute sau pre-puțin cunoscute sub formele lor cele inculte. Pe de altă parte, dialectele moderne cele mărunte, lipsite de orî-ce literatură, sînt grele de cunoscut tocmai din cauza acestei lipse. Pus într'o asemenea situațiune, linguistul cel mai corect se vede silit a se învarti mai cu preferință, dacă nu într'un mod exclusiv, în cercul dialectelor celor trecute în curs de secolî prin multipla acțiune a școlii.

Acésta este atât de adevărat, încât pentru studiul dialectelor propriu țise, mai mult sau mai puțin inculte, s'a mîntinut în Linguistică termenul tehnic de 'Dialectologie', care n'ar avé nici un sens, dacă acele dialecte ar procura, după cum ar trebui, totalitatea materialului, sau măcar o mare parte din el. Înțelegem o 'dialectologie', separată în filologia clasică,

pentru care graiul cel literar servă ca normă. ²⁸⁾ O înțelegem chiar în Stalder pe la începutul secolului nostru, când Linguistica era încă de tot în fașă. ²⁹⁾ Astăzi însă, sub condeul unui linguist, e cam greu a o înțelege.

Când Giovanni Papanti a publicat frumoasa colecțiune: *I parlari italiani in Certaldo* (Livorno, 1875), Ascoli a ținut că prin această se aduce un mare serviciu: „alla dialettologia dell'Italia„. ³⁰⁾ Dar atunci ce va fi ôre „glottologia italiana„, pusă în titlul excelentei reviste a lui Ascoli? „Dialectologia italiana„ este ea numai o mică parte din „glottologia italiana„, în care locul de onóre aparține limbei literare a Italiei în comparațiune cu cele-lalte limbi literare romanice din Francia, Spania etc.? Negreșit, nu un linguist ca Ascoli ar fi putut să țină ce-va în acest sens; din contra, pentru dînsul „dialectologia„ coincide aproape în tôte puncturile cu întreaga sferă a Linguisticii pozitive; ³¹⁾ dar totuși termenul „dialectologia„, prin însăși existența sa, ne spune *grosso modo*, că numai graiurile cele literare, numai ceia-ce vulgul numesce „limbi„, în opozițiune cu „dialecte„, se studiază d'ò cam dată mai în speciă de cătră toți linguștii, între cari astfel dialectologiei forméză un fel de excepțiune din regulă, adecă ce-va tot așa ca în filologia clasică.

Ori-cum ar fi, cultă saũ incultă, veche saũ nouă, mare saũ mică, ori-ce limbă concretă, ori-ce sistemă a manifestațiunii vocale native a sufletului, este pentru linguist un „dialect„, căci metoda sciințifică îi impune de a nu compara unul cu

²⁸⁾ Cfr. Nibbe, *Dialectologia graeca in tabellis*, Rostochii, 1755.

²⁹⁾ Stalder, *Die Landessprachen der Schweiz oder schweizerische Dialektologie*, Aarau, 1819.

³⁰⁾ *Archivio glottologico italiano*, t. 2, p. 439.

³¹⁾ *Ibid.* t. 1, p. XXXIX: „rifar la storia di queste nuove persone latine, esplorarne la genesi, gl'incrociamenti e le propaggini; risalir così dall'una parte, ai fondamenti ante-romani, e scendere, dall'altra, in sino a ricomporre e correggere la cronaca di quelle età, che possiamo ancora dir moderne; raccogliere, in questo largo e cauto lavoro, tesori infiniti per l'istoria generale del linguaggio; ecco ciò che può sin d'ora, e deve volere, la dialettologia romanza in generale e l'italiana in specie.“

altul nesce elemente eterogene, ci numai pe membrii înrudiți ai unui grup sau grupurile înrudite ale unei familii.

Țicând însă, că ori-ce limbă concretă este un dialect, noi distingem în cuvântul „dialect”, două nuanțe, cari pot fi de prisos în usul comun, dar sînt de o însemnătate extremă în studiul lingvistic: dialect etnologic și dialect antropologic.

Doă sau mai multe grauri de același origine comună sînt dialecte etnologice fie-care în privința tuturor celor-l’alte. În acest înțeles, dacă ne mărginim în generalitate, cuvântul *dialect* nu diferă de accepțiunea sa usuală. Ori-cine lesne va precepe, fără a fi lingvist, că daco-româna, macedo-româna și istriano-româna sînt dialecte române; româna în genere, francesă, provençală, italiană, reto-romana, spaniolă și portugeză sînt dialecte romanice etc. Lucrul însă încetază de a fi atât de simplu, din dată ce întrăm în amărute asupra naturei unui asemenea „dialect”. Românu din Carpați, când aude pe un Român dela Pind, țice rițend că „vorbesce stricat românesc”. Parisianul se rostescă cu același ton glumeț despre *patois* provinciale. Ei nu vor să pricépă în ruptul capului, că nici un dialect nu este stricat față cu cele-l’alte, de vreme ce tôte dialectele, tôte fără excepțiune, sînt fie-care câte un produs normal al unei desvoltări de o potrivă firesci.

Pentru a înțelegă într’un mod sciințific ceia ce este „dialectul etnologic”, cată să respundem la două cestiuni fundamentale:

1°. Care e raportul reciproc între dialectele unui grup?

2°. Care este relațiunea lor totală cătră punctul comun de plecare?

Cu alte cuvinte, dialectul etnologic ni se presintă sub două puncturi de vedere esențiale: punctul de vedere peritetic, când se compară graurile sincronice unul altuia, și punctul de vedere anatetic, când se compară períodele succesive din ce în ce mai în sus ale fie-cărui graiu în parte față cu ale celor-l’alte grauri.

În literatura lingvistică contimpurană a avut un resunet ore-care cërta între doi romaniști de prima ordine: Ascoli și Paul Meyer.

Grupul dialectal provençal deosebindu-se într'un chip foarte simțit de grupul dialectal frances, Ascoli s'a încercat a demonstra existența unui grup intermediar între ambele, căruî i-a dat numele de franco-provençal: «numesc franco-provençal — ȕice el — un tip idiomatic, în care, pe lângă unele caractere specifice ale sale, se întrunesc mai multe alte caractere, comune în parte tipului frances, în parte celui provençal.»³²⁾

Paul Meyer combate acéstă încercare în următorul chip:

«Mie mi se pare că nici un grup dialectal, orî-cum ar fi combinat, nu pôte să constituie o familiă naturală, de oră-ce aceîa ce se chîamă dialect, considerându-se ca speciă, nu este el-însuși decăt o concepțiune destul de arbitrară a spiritului nostru. Iată, în adevăr, cam în ce fel procedăm noi pentru a constitui un dialect. Alegînd în limba unei țeri ore-carî un număr ore-care de fenomene, noi facem din ele trăsuri caracteristice ale limbei din acea țeră. Acéstă operațiune ar ajunge a determina o speciă naturală seriósă nu mai atunci când, într'o asemenea alegere de trăsuri caracteristice, n'ar juca un mare rol arbitriul. În faptă însă, fenomenele lingvistice cele observate într'o regiune nu vor să se mărginescă tóte pe aceîași întindere geografică. Ele se împletecesc și se curmezișeză astfel, încăt nici o dată nu vom reuși a găsi o circumscripțiune dialectală statornică, ci numai ne închipuim că am găsit'o. Să presupunem, de exemplu, că se îea ca trăsură caracteristică a dialectului picard conservarea lui *c* (*κ*) de'naintea lui *a* la începutul cuvîntului sau după o altă consónă. Acest criteriū de hotar va merge bineșor la sud și la resărit, dar mai puțin la nord, afară numai dacă vom împinge dialectul picard pînă la cel flamand,

³²⁾ Ascoli, *Archivio*, t. 3, p. 61.

“și nici de cum la apus, de vreme ce-l aflăm și'n Normandia,
 “al cărui dialect nu se identifică cu cel picard. Ne vom vedea
 “dară siliți a alerga la vre-o altă trăsură caracteristică, care
 “să nu fie comună Normanșilor și Picardșilor, alegând'o, iarăși
 “intr'un mod arbitrar, acolo unde, după o idee preconcepțută,
 “vom voi a pune hotarul între ambele dialecte. Vom lua,
 “bună-ora, formarea în *-oe* a imperfectului dela prima con-
 “jugațiune, proprieă dialectului normand. Și aci însă vom păți-o
 “ca și cu *c* de'naintea lui *a*. Despre resărit, acastă trăsură
 “caracteristică se va potrivi, dar nu și despre apus, unde ea
 “trece departe peste hotarul Normandiei, afară numai d'ora
 “dacă s'ar pretinde că în Anjou și'n Poitou se vorbește tot
 “dialectul normand. A procede altfel nu e chip, o sciu; dar
 “prin acastă neputință nu se scusă arbitriul. De aci urmază
 “că ceia-ce se dice dialect este o specieă mai mult artificială
 “decăt naturală, orice definițiune a dialectului fiind o *definitio*
 “*nominis*, iar nu *definitio rei*. Decă, dacă dialectul este ce-va
 “confus prin însăși natura sa, vor fi tot așa de confuse și
 “pretinsele grupuri dialectale . . .” ³³⁾

Cërta între Ascoli și Paul Meyer este cu atât mai instruc-
 tivă, cu cât în realitate ambi adversari constată unul și ace-
 lași fenomen: continuitatea cea ne'nteruptă a dia-
 lectelor din punctul de vedere peritetic. Unul și
 altul recunosc d'o potrivă, că graiurile cele învecinate se con-
 fundă tot-d'a-una la puncturile de contact reciproc. Așa nu-
 mitul grup franco-provençal nu este pentru Ascoli alt ce-va
 decăt o probă că între grupul frances și grupul provençal nu
 există nici o lacună. Paul Meyer, la rîndul seü, nu vede nici
 o lacună între dialectul normand și cel picard.

Cel întâiu, care dibuise acest raport de ne'nteruptă con-
 tinuitate peritetică a dialectelor etnologice, a fost amicul no-
 stru Hugo Schuchardt, indicându-l nu numai în întreaga familiă

³³⁾ Paul Meyer în *Romania*, t. 4, p. 294—5.

neo-latină, dar întinându-l chiar asupra oricărei alte familie lingvistice.

Sînt acum vr'o două-deci de ani, el dicea :

«Când noi cutrierăm un întreg cerc lingvistic, constatăm
 «mai tot-d'a-una, că dialectele cele învecinate, primare, se-
 «cundare, terțiare etc., nu se despart unul de altul într'un
 «mod brusc, ci convergesc la o-l'altă, contopindu-se împreună.
 «Tot așa este în privința grupurilor dialectale celor mari :
 «între cel spaniol și cel frances, între cel frances și cel ita-
 «lian, se arată tranșiuni; chiar între cel spaniol și cel ita-
 «lian, deși le separă marea, totuși graiul sard ne apare ca
 «un nod de legătură. Sub acest raport, este foarte intere-
 «sant studiul grupului reto-roman, care dintr'o parte, prin
 «ramura *rumonșă*, se apropie de francesă, iar din cea-l'altă,
 «prin ramura *ladină*, de italiană. În Tirol, mai cu sémă, este
 «cu greș de a stabili o liniă de demarcațiune : pe cînd gra-
 «iurile grödneric și badiotic sînt curat reto-romane, iar graiul
 «trientinic și altele sînt curat italiene, la mijloc între ele
 «figurază graiurile dela Fassa, Buchenstein, Ampezzo etc.,
 «despre cari a-nevoie se pôte spune, dacã ele sînt reto-romane
 «saũ italiene..., ³⁴⁾

Putem trece acum la cea-l'altă cestiune fundamentală: punctul de vedere anatetic.

Periódele succesive din istoria unei limbî forméză un lung șir de dialecte față unul cu altul. Acésta se învederéză mai cu sémă, cînd punem alături două perióde destul de depãrtate, de exemplu francesă lă Joinville și francesă actuală, saũ englesă actuală și englesă lă Chaucer. Singura deosebire între asemenea dialecte anatetice și între dialectele cele peritetice, este că pe unele le despărțesce timpul, pe cele-l'alte spațiul. ³⁵⁾ Dacã însă dialectele cele peritetice, precum am con-

³⁴⁾ Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3, Leipzig, 1868, p. 32—4.

³⁵⁾ Cfr. Whitney, *Language*, p. 153: "The variation of language in space, its change from one region to another, is a not less obvious fact than its variation in time, its change from one epoch to another."

statat mai sus, sînt legate printr'o continuitate ne'nteruptă, cu cît mai vîrtos trebui să recunoscem acciași ne'nteruptă continuitate dialectelor celor anatetice. Dela Joinville sau dela Chaucer pînă astăzi istoria limbei franceze sau a limbei engleze pôte fi urmărită și cu și, oferindu-ne din moment în moment o treptată diferențiară, o tranșiune imperceptibilă, dar fôrte reală.

De aci unii au tras conclusiunea extremă, că o limbă nouă nu se pôte numi *fîcă* a unei limbi vechi, precum nici vice-versa o limbă veche nu este *mamă* a unei limbi noue, ci între ambele, limba cea veche și limba cea nouă, există numai relațiunea a două puncturi fôrte depărtate din continuitatea cea ne'nteruptă anatetică a unei și aceleiași limbi. Cu mult foc o susținuse mai cu sémă un romanist fôrte eminent, reposatul August Fuchs, în privința tuturor dialectelor neo-latine. Francesa, provențala, italiana, spaniôla, portugesa, reto-romana și româna — șice el — nu sînt fîce ale latinei, ci o firéscă a ei continuațiune: «eine ganz naturgemässe Fortsetzung und Fortbildung der Lateinischen Sprache.» ⁹⁶⁾

Când noi am șis că dialectul etnologic este o continuitate ne'nteruptă, astfel că nicăiri nu trebui să se găsească, în sfera unei singure familie lingvistice, nesce salturi violente, în timp sau în spațiu, dela o stare la o altă stare, n'am înțeles prin acésta absoluta imposibilitate a unei clasificățiuni geografice a dialectelor celor peritetice, sau absoluta imposibilitate a unei clasificățiuni genealogice a dialectelor celor anatetice.

Continuitatea, orî-cât de ne'nteruptă, nu exclude existența unor centruri mai pronunțate. Culorile prismeî trec pe nesimțite dintr'una într'alta, fiind a-nevoe a indica punctul unde se sfîrșese una și unde se începe cea-laltă; dar la o distanță dela început și dela sfîrșit fie-care culóre înfățișeză un mijloc fôrte lămurit. În acest mod, se confundă capetele

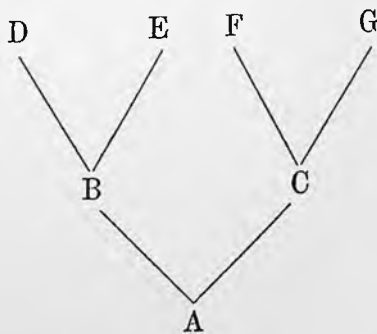
⁹⁶⁾ Fuchs, *Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen*, Halle, 1849, p. 3.

dialectelor, nu însă și porțiunile lor centrale. Orî-ce grup dialectal conservă în bloc o expresiune a sa propriă, care e cu atât mai distinsă, cu cât grupul este mai mare. Grația acestei concentrațiuni relative, complexul dialectelor franceze, orî-ce s'ar dice, lesne se deosebesce de complexul dialectelor spaniole sau italiene, și tôte la un loc se deosebesc tot atât de lesne de complexul vechiu latin.

‘Dificultatea — observă unde-va Max Müller — nu este ‘toceai de a arăta tranșiunea dela un strat linguistic la un ‘alt strat, ci mai mult de a trage un hotar sigur între di- ‘versele straturî. O dificultate analógă simțișe geologia, astfel ‘că Lyell a fost silit a născoci nesce numî elastice ca *eocen*, ‘*miocen*, *pliocen*, cari însemneză *auroră*, *mai-putînă-cantitate*, ‘*predominarea* formațiuniilor noue, dar nu indică nici o liniă ‘de demarcațiune precisă între un strat și un alt strat. Aci, ‘ca și pe aîurî, crescerea naturală, grămădirea curat meca- ‘nică și concrețiunea sînt nesce lucrurî atât de delicate și ‘aprópe imperceptibile, încăt concursul lor înlătură orî-ce ter- ‘minologiă sciintifică rigurosă și ne face, cu voe sau fără voe, ‘a ne mulțumi cu o exactitate aproximativă., ³⁷⁾

Orî-ce mapă geografică dialectală implică reserva fluctua-
țiunilor terminale: centrul fie-cărui dialect e pronunțat, ho-
tarele sînt ecuvóce. O rezervă și mai importantă trebui pre-
văđută în privința arborelui genealogic al dialectelor.

Figura obicnuită:

³⁷⁾ M. Müller, *La stratification du langage*, trad. Havet, Paris, 1869, p. 15.

nu este, în Linguistică ca și 'n Heraldică, decât o abreviațiune a unei figure mult mai complicate, care cu greu s'ar puté exprime într'un mod grafic. Un A nu nasce pe B ca pe o ființă de tot nouă, ci numai îl manifestă, scoțându-l dintr'o stare anterioră latentă. Când noi ȳicem că dialectele romanice s'aũ născut din limba latină, înțelegem prin acésta că a , b , c erau deja cuprinse în A , dar într'o fasă mai mult saũ mai puțin rudimentară. Acéstă relațiune a dialectelor peritetică cătră punctul lor comun de plecare anatetic se póte simbolisa numai dóră prin treptata mărire a literelor, începând dela cele aprópe invisibile, cam în următorul chip:

Acésta însă nu este tot. Fie-care a , b , c , chiar atunci când ele zac imperceptibile în sînul lui A , cuprinde în sine în stare latentă alte dialecte α , β , γ , gata a se manifesta la rîndul lor și susceptibile de o nouă generațiune ulterioară α , β , γ . Astfel, fie-care termen dintr'un arbore genealogic dialectal este, matematicesce vorbind, un polynom, în care sînt închiși mai mulți alți termeni de o gradațiune fórté variă în intensitate și 'n durată.

Un arbore genealogic în sensul ordinar al cuvîntului, adecă ceia-ce se ȳicea la noi altă dată 'spița némului', înșiră numai pe membrii ceĩ cunoscuți ai familieĩ, punënd câte un misterios N în privința acelora cari n'aũ lăsat în lume vre-o urmă măcar nominală, și nici măcar atăta despre ceĩ morți în copilăriă saũ chiar la nascere. Mulți N ar trebui să figureze și'ntr'un arbore genealogic al dialectelor! Orĩ-unde vorbesc doi ómenĩ, se află deja germenĩ a doă dialecte. ³⁸⁾ Din-

³⁸⁾ Whitney, *Language*, p. 154: "no two men speak exactly the same tongue: of course, then, they would not propagate the same."

tr'un singur graiu, fie cât de mărunțel, s'ar puté desfășura altele mii și mii. Inșă nu tóte posibilitățile aú ocasiunea de a se realiza, și nu tóte cele realizate aú sórtea de a trăi...

Am spus că dialectul este nu numai etnologic, dar și antropologic.

Intru cât 'limba, e comună omenirii întregi, fie-care graiu al unei colectivități de ómeni este un *dialect* din acea limbă comună față cu tóte cele-l'alte graiuri ale tuturor celor-l'alte colectivități de ómeni, orí-cât de eterogene ar fi între sine acele graiuri sau colectivități de ómeni. Prin dialect etnologic, Francesul e rudă cu Italianul sau cu Spaniolul; prin dialect antropologic, el este rudă chîr cu Hotentotul. ³⁹⁾

Nu există doá graiuri pe suprafața pămîntului, cari să nu ne presinte interesante paralelismuri materiale sau fonetice, formale sau gramaticale, sintactice, ideologice.

Astfel, dacă ar fi să admitem în Linguistică termenul de *dialectologie*, ar trebui să dicem că une-orí noi facem anume o dialectologie antropologică; bună-óră:

Bindseil, când compară sunurile în tóte graiurile cunoscute, sau urmăresce acolo feluritele chipuri de a exprime noțiunea de 'gen, ; ⁴⁰⁾

Schleicher, când studiază acțiunea asupra consónei a parasiticului *y* (*i*) la Greci ca și Evrei, la Maghiari ca și la Chinesi sau la Tibetani; ⁴¹⁾

Buschmann, când colindéză pretutindení după numirile copilăresci ale părinților, arătându-ne că la selbateci de prin Africa, America și Australia se aude întocmai ca la noi *tata* sau *mama*; ⁴²⁾

Garnett, când își explică natura genitivului său vre-o altă

³⁹⁾ Cfr. Pott, *Max Müller und die Kennzeichen der Sprachverwandtschaft*, in *Zeitschr. d. d. morg. Gesell.*, t. 9, p. 422.

⁴⁰⁾ Bindseil, *Abhandlungen zur allgemeinen vergleichenden Sprachlehre*, Hamburg, 1838.

⁴¹⁾ Schleicher, *Zur vergleichenden Sprachgeschichte*, Bonn, 1848.

⁴²⁾ Buschmann, *Über den Naturlaut*, Berlin, 1853.

formă gramaticală prin alăturarea graurilor celor mai diverse, pînă și din Polinesia; ⁴²⁾

Pott, când grămădesce exemple peste exemple de reduplicarea mecanică și dinamică a silabei de prin toate continentele; ⁴³⁾

Georg von der Gabelentz, când procede în același chip pe terenul sintactic; ⁴⁴⁾

Și așa mai departe.

Să dăm un specimen. Grațul român și grațul selbatecilor Dahcota din America sînt două dialecte, nu din aceeași familie lingvistică, dar din aceeași limbă umană; două dialecte în cari, de exemplu, ne întimpină d'o potrivă un artichu post-positiv: *wicasta-kin=omul*, sau formațiunea viitorului prin „a voi”, *mani-hta=umbla-va*, ⁴⁵⁾ deși nimic analog nu se află la frații noștri de sînge, la Francesi, Italiani etc.

Intru cît lingvistul nu confundă dialectul antropologic cu dialectul etnologic; intru cît el nu caută filiațiune națională acolo unde nu se află decît identitate de natură umană; asemeni studie, conduse cu o pază cu atât mai metodică cu cît mai alunecos e terenul, concurg a limpedi, și une-orî singure pot să limpedescă, cestiunile cele mai importante în viața limbei în genere și a fie-cărui grațu în speciă.

Dialectul antropologic trebuî privit și el din cele două puncturi de vedere: peritetic și anatetic. Studiul peritetic compară elementele omogene așa dîcînd contimpurane ale diferitelor grațuri, de ex. noțiunea pluralului în toate familiile lingvistice. Dar acéstă noțiune, luată într'un moment dat, este necesarmente rezultatul unei evoluțiuni anteriore, mai lungi

⁴²⁾ Garnett, *The philological essays*, Leipzig, 1859.

⁴³⁾ Pott, *Doppelung (Reduplikation, Geminatio) als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Welttheile*, Detmold, 1862.

⁴⁴⁾ G. v. d. Gabelentz, *Ideen zu einer vergleichenden Syntax*, in *Zeitschr. f. Volkerps.*, t. 6 p. 376—8¹, t. 8 p. 129 etc.

⁴⁵⁾ *Revue de linguistique*, t. 9 (1876), p. 15.

saŭ mai scurte, care se pŃte constata numai urcându-ne din tréptă în tréptă în fazele precedinți ale diverselor graiuri. Cu alte cuvinte, dialectul antropologic, ca și cel etnologic, cată a fi urmărit nu numai prin peritesă în spațiu, pe unde este, dar și prin anatesă în timp, cum a devenit, căci limba, în oră-ce clipă a existenței sale, are o vîrstă, la care a ajuns printr'un șir de vrîste succesive.

O categoriă fŃrte instructivă a dialectului antropologic din punctul de vedere anatetic este — nu "limba școlărescă," cea artificială, despre care noi am vorbit în ș-ful precedente, ci o limbă fŃrte naturală — așa numita limbă copilărescă, care corespunde Ńre-cum primelor încercări de a vorbi în istoria limbei umane.

A studia graiul născënd al unui popor, adecă al unei colectivități, este mai a-nevoe decăt a supune studiului graiul născënd al unui copil, adecă al unei individualități: este mai a-nevoe, de Ńră-ce copii găsim pretutindenă, pe cînd popŃre în fasă de a'și zămisli modul vorbirii nu se află mai nicăiri, aprŃpe pretutindenă graiurile fiind deja trecute peste primul period al formațiunii. Copilul în acest cas suplesce pe popor; ce-va mai mult, el suplesce umanitatea.

Biologia a constatat, că individul, în desvoltarea sa dela embrion pînă la descompunere, percurge aceleași trepte ca și totalitatea speciei din care face parte. Este un paralelism constant — după expresiunea lui Hăckel — între "individ," și "seria sistematică," între "ontogeniă," și "flogeniă,". Darwin se încercase a merge și mai departe, sgăndărirind pînă și în peripețiile embrionului fazele vieței ante-umane. Pe noi însă acest principiu biologic de paralelism ne interesă numai în marginea epocii cînd omul este *homo*, nu *simia*. Cum se nasce limba la un copil, aprŃpe tot așa trebuia să se fi născut la un popor, la întręga speciă umană. Ńicem "aprŃpe tot așa," și iată de ce.

Deja Egiptenul Psametic cu șapte secolă înainte de Crist, apoi în evul mediu împăratul Frederic II și 'n timpii mai

încôce regele scoțian Iacob IV, ⁴⁶⁾ unii lăsând a cresce copilul cu câte un dobitoc, alții cu un om mut, în ambele casuri despărțindu-l cu desăvîrșire de societatea omenescă cea vorbitoare, pentru ca să n'o pôtă imita, ci să-și formeze graiul din propria sa inițiativă, s'aă încercat o desvălui misterii născerii limbei umane. Experimentele erau stângace și aă dat rezultate comice; dar punctul de plecare a fost fôrte correct. Născut într'un mijloc social, copilul își însușese limba societății, pe când ar trebui să'l vedem formându-și-o prin sine-însuși într'un contact d'a dreptul cu natura exterioară. Aci este deosebirea cea esențială între limba copilărescă a individului și limba copilărescă a colectivității umane. Un paralelism aproximativ, nu perfect.

Să nu uităm totuși că, pînă și într'un mijloc social înaintat, copilul nu primesce d'o dată limba societății și n'o primesce întocmai, ci mult timp o mai împetrițeză cu câte ce-va propriu al seă, rezultând din instinct saă din organism, și mult timp formulăză într'un mod original chîiar elementele cele primite din afară. Pentru a se înțelege cu copilul, părinții, fie cât de serioși, sînt adesea siliți a vorbi ei-înșii pe jumătate copilăresce.

Linguistica a început a acorda din ce în ce mai multă atențiune acestei limbi copilăresci, de care — din diverse puncturi de vedere converginți — se interesă nu mai puțin filozofii, pedagogii și biologii. Dintre cei ce aă studiat'o mai cu dinadinsul, vom indica aci pe Egger, ⁴⁷⁾ Schulze, ⁴⁸⁾ Sigismund, ⁴⁹⁾ Taine, ⁵⁰⁾ Löbisch, ⁵¹⁾ Holden, ⁵²⁾ Preyer ⁵³⁾ etc.,

⁴⁶⁾ Cfr. Farrar, *An essay on the origin of language*, London, 1860, p. 10.

⁴⁷⁾ *Observations et réflexions sur le développement de l'intelligence et du langage chez les enfants*, Paris, 1879, in-8.

⁴⁸⁾ *Die Sprache des Kindes*, Leipzig, 1880, in-8.

⁴⁹⁾ *Kind und Welt*, Braunschweig, 1856, in-8.

⁵⁰⁾ *De l'acquisition du langage chez les enfants*, în *De l'intelligence*, Paris, 1878, p. 357—83.

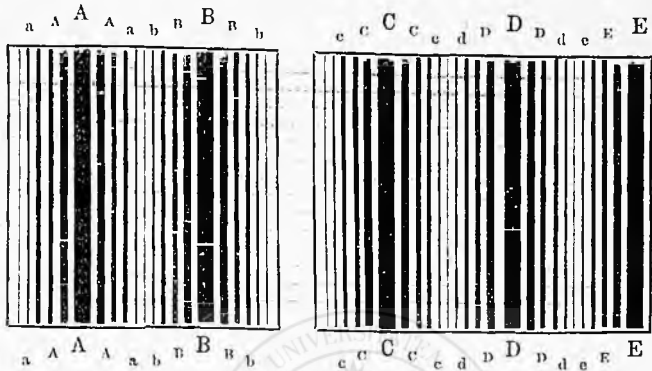
⁵¹⁾ *Entwicklungsgeschichte der Seele des Kindes*, Wien, 1851, in-8.

⁵²⁾ *The vocabularies of children under two years of age*, Hartford, 1877, citat în *Revue de linguistique*, t. 10, p. 354, și în Sayce, *Introd.*, t. 2, p. 314.

⁵³⁾ *Psychogenesis. Die Entwicklung des Menschen in den ersten Lebensjahren*, în *Deutsche Rundschau*, 1880, April.

afară de observațiuni mai în trecut, dar foarte instructive, de Schleicher, ⁵⁴⁾ Ebel ⁵⁵⁾ și alții.

Ca să ne resumăm, limba *in concreto* se poate simbolisa prin următoarea încrucișare de linie verticale negre și de linie orizontale roșie :

Cele două patratuiri represintă două familie linguistice, străine una alteia sub raportul etnologic și împărțite fie-care a-partede într'un număr de dialecte ce se contopesc prin nuanțe gradate, astfel că *A* trece în *B* prin *a a b b*, sau *D* trece în *E* prin *d d e e*, dar nici o dată *B* nu trece în *C*, căci între ambele patratuiri se deschide la mijloc un interval gol, o lacună, o întrerumpere de orî-ce continuitate, de ex. între familia ario-europeă și între limba bascică; ceia-ce unesce însă chiar pe *B* cu *C*, împreunând toate graiurile umane fără excepțiune, sînt liniile cele orizontale roșie, prin cari se figurază elementul antropologic.

§ 16.

LIMBA AMESTECATĂ.

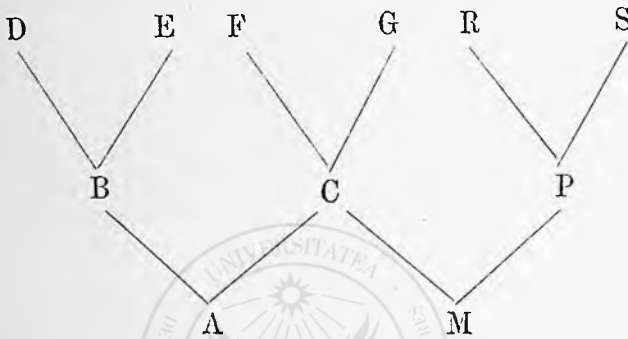
Vorbînd despre limba *in concreto*, noi am lăsat cu totul la o parte o cestiune foarte importantă, care nu se împacă, pînă

⁵⁴⁾ *Einige Beobachtungen an Kindern*, in Kuhn, *Beitr.*, t. 2, p. 497—8, și t. 4, p. 128.

⁵⁵⁾ *Curiosa*, in Kuhn, *Beitr.*, t. 3, p. 480.

la un punct, cu principiul continuității ne'nterupte a dialectelor.

Popóarele se amestecă unele cu altele; se amestecă, prin urmare, și graiurile lor. Pînă unde póte să mérgă un asemenea amestec? Dacă am admite *à-priori*, că doă dialecte, posedând fie-care o individualitate a sa propriă, s'aũ amestecat în proporțiune de jumătate cătră jumătate, atunci doi arbori genealogici dialectali ar trebui îmbinați cam în următorul mod :

Aci continuitatea cea ne'nteruptă anatetică nu mai este perfectă, căci *C*, împreună cu urmașele sale *F* și *G*, continuă nu numai pe *A*, dar și pe *M* tot-o-dată.

Continuitatea cea ne'nteruptă peritetică ar suferi și ea nu mai puțin într'un asemenea cas, de vreme-ce dialectul cel amestecat, dacă cel-l'alt element al amalgamei este eterogen, ar perde relațiunea sa anterioară cătră dialectele cele omogene învecinate. În loc de o succesiune geografică dialectală gradată, care s'ar puté figura prin A^1, A^2, A^3, A^4 , noi am avé de o dată o succesiune dialectală neregulată: A^1, A^2, B, A^4 , membrul precedente A^3 fiind înlocuit, în spațiul ce-l ocupa, printr'un *B*, adecă prin ce-va nou.

Mai întâiu de tóte, să ne înțelegem bine asupra punctului în desbatere.

Un Engles, Cresswell Clough, a publicat nu de-mult o carte întrégă, intitulată: „Despre existența limbilor amestecate,, în care el declară cu tărie, că pretinsa axiómă, susținută de

cei mai mulți linguiști, cum-că „o limbă amestecată este o imposibilitate”, trebuî întorsă pe dos: „imposibilitate este o limbă neamestecată“.⁵⁶⁾

Pentru a demonstra această teză, autorul plecă dela principiul, că într-o asemenea problemă cată a fi considerată nu numai gramatica unei limbi, dar încă vocabularul și pronunțarea; apoi, în aplicarea principiului, el pe gramatica o înlătură mai cu desăvîrșire, ba chiar recunoșce că: „acolo amestecul nu e tocmai pre-mare”,⁵⁷⁾ și — alunecând pe ici pe colea asupra pronunțării — se ține aproape exclusivamente în sfera vocabularului.

Ca ce fel înțelege Cresswell Clough „limba amestecată”, o putem judeca după următorul §-f despre graiul românesc :

„Românii au trei stiluri: stil purist sau latin, stil tînăr românesc sau frances și stil vechiu românesc sau conservativ. Așa puristul va țice: *m'am obligarisit*; francesomanul: *m'am engajarisit*; conservatistul: *m'am îndatorit*. Temelia limbii române e latină, de ex. : *apă=aqua*, *așteptare=expectare*, *bun=bonus*, *cap=caput*, *copt=coctus*, *domn=dominus*, *doftor=doctor*, *épă=equa*, *fiu=filius*, *frate=frater*, *lapte=lac*, *masă=mensa*, *muma=mater* (!), *tată=pater* (!), *pînză=pannus*, *pept=pectus* etc., unde se vîd unele schimbări consonantice curioșe, precum *ct* în *pt* și *ft*, *qua* în *pa*, *p* în *l* (!), *m* în *t* (!), iar în dialectele sudice (*sic*) încă *p* în *k* și *ct* în *p* (!), de ex. *keptu=pectus*. Presintele indicativ este latin : „*cântu=canto*, *cântî=cantas*, *cântă=cantat* etc. și gramatica în genere e tot așa de romanică ca și cea francesă, italiană, spaniolă sau portugeză. În vocabularul român se află o sémă de elemente slavice, precum *smântănă=rus. (?) smîetana*, *verigă=rus. veriga*, *bob=rus. bob* etc. Invecinații Ungurî stînd în același raport cîtră Austria ca Românii cîtră

⁵⁶⁾ James Cresswell Clough, *On the existence of mixed languages*, London, 1876, pref.

⁵⁷⁾ *Ibid.* p. 4 : „Grammar, then, can be mixed, and is often found so, though not to any very great extent.”

‘Turcia (!) și popórele cele subjugate gravitând tot-d’a-una ‘unul cătră altul (!?), nu e de mirare că literatura și cugetarea maghiară (!) n’au fost fără influință asupra României. Așa *ponos*=ung. *panasz*, *muncă*=*munka*, *poruncă*=*parancsolom*, *oțel*=*aczel* etc. Mai este încă un element străin. ‘Creștinii Români făcând adesea cauză comună cu Grecii contra Turcilor (?), mai multe vorbe neo-grece s’au introdus în ‘limba română, precum *drum*=*δρόμος* și *zamă*=*ζουμι*.⁵⁸⁾

Negreșit, nu printr’o asemenea procedură se póte sgudui categorica aserțiune a unui Max Müller, că ‘limbile nu sînt nici o dată amestecate.‘⁵⁹⁾ Tótă lumea scie fórté bine și nemini nu s’a îndoit în vecii vecilor, că orî-ce popor împrumută cuvinte dela alte popóre; nu acesta însă avea în vedere ilustrul linguist dela Oxford, când a contestat existența ‘limbei amestecate,‘ ci anume gramatica și iarăși gramatica, pe care o numesce ‘sângele și sufletul limbei,‘⁶⁰⁾

De asemenea Papillon: ‘Studiul lingvistic nu arată nici o ‘urmă de un *aparat gramatical* amestecat într’una și aceeași ‘limbă,‘⁶¹⁾

Hovelacque se rostese și mai lămurit: ‘Jamais on ne parviendrait à créer une langue mixte. On ne saurait imaginer une langue indo-européenne dont la *grammaire* soit ‘en partie slave, en partie latine. Il n’y a pas, il ne peut ‘y avoir de langues mixtes. L’anglais, par exemple, chez ‘lequel se sont introduits un si grand nombre d’éléments ‘étrangers, notamment d’éléments français, n’en demeure et ‘n’en demeurera pas moins jusqu’à son extinction une vraie ‘langue germanique...‘⁶²⁾

Singurul linguist, care a supus cestiunea ‘limbei ameste-

⁵⁸⁾ Ibid. p. 46, cfr. p. 39.

⁵⁹⁾ M. Müller, *Lectures*, 1-t series, ed. 1866, p. 77: ‘Languages are never mixed,‘

⁶⁰⁾ Ib. p. 78: ‘the grammar, the blood and soul of the language,‘

⁶¹⁾ Papillon, *A manual of comparative philology*, ed. 1877, p. 18.

⁶²⁾ Hovelacque, *La linguistique*, p. 10.

cate, unui studiu mai pe larg, a fost Sayce, consacrandu-i un capitol întreg în „Principiele de filologia comparativă”.

Împărtășind și el credința, ca să nu dicem prevențiunea, că „o gramatică amestecată e peste putință”,⁶³⁾ Sayce stabilește însă unele rezerve, cari în fond distrug această teorie; bună-ură: „Vecinătatea a două limbi face că o parte din populațiune e bilingvică; și dacă o asemenea bilingvitate iese o întindere însemnată, atunci se întâmplă adesea schimb de idiomisme între ambele dialecte, iar împreună cu idiotisme se deschide o ușișoră pentru introducerea nouelor forme gramaticale.”⁶⁴⁾ Ca exemple, Sayce aduce genitivul și dativul engles al pronumelui personal *of me, to me*, care este o imitațiune a francesului *de moi, à moi*, în loc de forma anglosaxonă *min, me*; întrebuintarea unui articol postpositiv, trecut dela Români la Bulgari: *člék-ăt=omul*, deși fenomenul e de tot străin familiei lingvistice slave, etc.⁶⁵⁾ Și totuși el conchide, aprópe tot așa ca Max Müller sau Hovelacque, că: „in teșă generală, realitatea confirmă negațiunea cea absolută, pe care Linguistica o opune vechii noțiuni despre amestecul formelor gramaticale.”⁶⁶⁾

O apărare atât de elastică a curentului celui la ordinea șilei a fost menită, negreșit, mai mult a sdruncina decât a întări pretinsa axiómă.

Citând pe Sayce, un alt linguist engles observă: „Doctrina cea predomitoare despre imposibilitatea gramaticii amestecate poate fi adevărată, dar probele aduse despre acesta nu mi se par a fi pe deplin mulțumitoare.”⁶⁷⁾

Tot atât de păzit, profesorul Delbrück, a cărui carte este

⁶³⁾ Sayce, *Principles*, ed. 1874, p. 173: „we cannot have a mixed grammar.”

⁶⁴⁾ *Ibid.*, p. 174.

⁶⁵⁾ *Ibid.*, p. 175 sq.

⁶⁶⁾ *Ibid.*, p. 177: „On the whole, therefore, the evidence before us will confirm the absolute denial which Glottology gives to the old notion of a mixture of gramatical forms.”

⁶⁷⁾ Le Marchant Douse, *Grimm's Law*, London, 1876, p. 19.

cea mai nouă introducere generală la Linguistică, apărută la lumină abia de vr'o câte-va zile, declară că „limba amestecată, este încă o problemă, mai adăugând că despre această problemă nu s'a scris d'o cam dată nici o lucrare temeinică. ⁶⁸⁾

Alți linguiști, fără a desbate măcar cestiunea, admit posibilitatea amestecului gramatical al limbilor ca ce-va care nici că s'ar fi contestat vre-o dată. Așa face Miklosich în studiile sale asupra Țiganilor; ⁶⁹⁾ așa face Ascoli în ceia ce el numește „la riazione etnologica, sau rezistența limbei cucerite contra celei cuceritoare; ⁷⁰⁾ așa fac mulți dintre cei mai de frunte.

Dar ce țic! Insuși Sayce, precum vom vedé îndată mai la vale, pare a fi renunțat mai târziu la dogma „neamestecabilității, .

Așa dară, știința e departe de a fi Țis ultimul seŃu cuvint. Max Müller, Hovelacque și alții s'aŃ pre-grăbit a erige în axiômă un punct pînă aci fôrte controversabil. În loc de a se sili să astupe cu ori-ce preț printr'o negațiune dictatorială calea cercetării ulterioare, ei ar fi făcut mai corect de a provoca discuțiunea, cel puțin prin câte-va reserve de natura celor indicate de Sayce. Este curios, că un adevărat amestec de gramatică figurcă tocmai în frasa, prin care Max Müller negă radicalmente un asemenea amestec. El ȇice : „*Languages are never mixed*,. Ei bine, „languages, este un franțusism nu numai lexic, dar și gramatical tot-o dată. Nici un dialect germanic nu formcă pluralul prin -s, pe când în limba englesă acăstă formațiune eminentemente francesă, cu

⁶⁸⁾ Delbrück, *Einleitung in das Sprachstudium*, p. 121 nota : „An dieser Stelle wären auch die Mischsprachen zu erwähnen gewesen, wenn bis jetzt eine gründliche Behandlung dieses Problems vorläge.,

⁶⁹⁾ Cfr. de exemplu : Miklosich, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner*, part. 12, Wien, 1880, p. 49, despre expresiunea timpului viitor la Țiganii de pe peninsula balcanică și la cei din Rusia.

⁷⁰⁾ Ascoli, *Studj critici*, t. 2, Torino, 1877, p. 17, 19, 20, 64 etc.

totul necunoscută Anglo-saxonilor, este cea normală, altoită acolo prin influința franco-normandă. ⁷¹⁾

Un adinc cunoscător al limbei englese în dezvoltarea ei istorică, Americanul George Marsh, protestă cu multă elocință contra teoriei așa numitului neamestec gramatical, dându-ne în același timp următorul frumos specimen despre modul, cum se petrec lucrurile în realitate și cum se pot surprinde asupra faptului :

‘Anglo-saxonii formaă gradurile de comparațiune prin schimbarea terminațiunii sau a inflecțiunii, iar nu prin nesce ad-
‘verbe cu sens de *magis* și *maxime*; Franco-normandii le
‘formaă prin aceste adverbe; Englesii au primit ambele me-
‘tode, întrebuintând pe cea franco-normandă mai cu prefe-
‘rință la adjectivele cele lungi. Relațiunea posesivă sau cea
‘genitivală între numi se exprima la Anglo-saxonii printr’un
‘posesiv regulat sau prin desinința casuală a genitivului; la
‘Franco-normandii, în genere, numai prin prepozițiune; En-
‘glesii întrebuintează ambele moduri. Anglo-saxonii nu aveau
‘nici o prepozițiune de’naintea infinitivului, ci infinitivul lor
‘era o formă verbală specială, foarte analógă cu gerundiul latin
‘și privită de către unii ca un cas dativ al infinitivului;
‘Franco-normandii obicinuiau de’naintea infinitivului o preposi-
‘țiune; Englesii de’ntăiu au supres caracteristica terminațiune
‘gerundială, căpetând astfel un curat infinitiv, pe care apoi,
‘când nu este unit cu verbul auxiliar, îl preced de o pre-
‘pozițiune, amalgamând sau, mai bine, confundând funcțiunile
‘celor două forme. Aceste și alte casuri de aceeași natură
‘sint exemple de combinațiuni gramaticale străine, substituie
‘unor inflecțiuni natale, sau — cu alte cuvinte — sint spe-
‘cimene de amestecul a două gramatice *pro tanto*. În adevăr,
‘ele nu sint pré-multe sau pré-importante pentru ca să schimbe
‘caracterul general al sintaxei englese, care în foarte mare

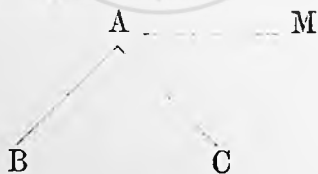
⁷¹⁾ Earle, *Philology of the english tongue*, 2-d. ed., p. 350—2, citat de Le Marchant Douse, op. laud. p. 20 nota.

‘parte rămâne anglo-saxonă; sînt de ajuns însă pentru a proba, ‘că doctrina imposibilității radicale a amestecului gramatical ‘este o generalisațiune de tot pripită, și că întinderea amalgamării sintactice nu este în faptă decât o cestiune de ‘dosă relativă., ⁷²⁾

Din dată ce cade închipuita axiômă despre neamestecul gramatical al limbilor, deschîdîndu-se astfel un vast câmp pentru desbaterea neîmpedecată și nepărtenitoare a problemei, este bine a se indica câte-va criterie preliminară, câte-va prolegomene pentru acest nou studiu.

Amestecul între limbi, fie cel gramatical, fie de altă natură, pôte fi de două feluri: primar sau secundar. Numim ‘amestec *primar*, pe acela, cărui i se datoresce nascerea unei noue limbi din două graiuri diverse; numim ‘amestec *secundar*, împrumuturile cele posterioare, pe cari le face o limbă deja formată dela o altă limbă, fără ca fenomenul să fi fost preces sau să fie însoțit de contopirea popórelor. Graiul *A* s’a născut din amestecul graiurilor *B* și *C*, amestecându-se apoi prin împrumut cu graiul *M*:

Numai amestecul cel primar, adecă în liniă verticală, nu și cel secundar sau în liniă orizontală, este de o însemnătate genealogică, clătinând ore-cum continuitatea dialectală cea neînteruptă. Lui mai cu sémă, dacă nu exclusivamente, Linguistica va ajunge, credem noi, a-i atribui o particularitate foarte bine observată de Humboldt în privința dialectelor ro-

⁷²⁾ Marsh, *The origin and history of the english language*, London, 1862, p. 48—8, cfr. p 74—5 și p. 84.

manice: "Noi sîntem în stare a urmări diferitele ordinii de schimbări, pe cari le-a îndurat limba latină în scăderea și disparițiunea ei; sîntem în stare a mai adăuga cătră acestea amestecul ulterior al elementelor străine; și tot încă ne e peste putință a ne da sémă de încolțirea simbului celui viū, care se desvóltă d'o dată sub diverse forme în organismul limbilor celor din nou înflorite. Un principiū intern, lipsit mai înainte, iată că cuprinde edificiul cel descompus, reconstruindu-l în fie-care din limbile cele derivate într'un alt mod..., ⁷³⁾ Aci noi vedem o nascere în tótă puterea cuvintului, și — ori-ce ar dice Fuchs — este o metaforă permisă, ba chiar necesară prin claritatea imaginii, de a considera în rezultatul unei asemeni nasceri pe un copil produs de doi părinți, cu cari il légă filiațiunea, dar de cari il desparte individualitatea. ⁷⁴⁾

Amestecul secundar pôte și el să se înrădăcineze într'o limbă; generalmente însă este ca o módă, pe care un popor o îmbrățișeză și o părăsesce cu o de o potrivă ușurință; cel mult, el ne apare ca o bółă externă, ca un fel de abces, pe care, dacă ne supără, il putem stîrpi, fără ca desființarea lui să tragă după sine vre-o consecință gravă saū durabilă. Amestecul primar, din contra, face parte din însăși natura limbei, în care se ramifică astfel în tóte direcțiunile, încăt în cele mai multe casuri nu e chip de a-l înlătura fără a distruge prin această violință întréga economiă a organismului. ⁷⁵⁾

Amestecul cel primar se opăreză în diferite proporțiuni de număr și de cultură. Un *A* pôte să rezulte din $\frac{1}{2} B + \frac{1}{2} C$, din $\frac{1}{4} B + \frac{3}{4} C$, din $\frac{1}{3} B + \frac{2}{3} C$. Numărul pré-covîrșitor saū

⁷³⁾ Humboldt, *Werke*, t. 6, p. 33—4.

⁷⁴⁾ Cfr. Steintal ap. Pott, *Ungleichheit menschlicher Rassen*, Detmold, 1856, p. 214: "Eine Tochttersprache ist eine Sprache, welche von einem andern Volke, als dem sie ursprünglich angehört, oder auch von letzterem, aber mit fremden sehr einflussreichen Stämmen vermischten Volke, nach einem neuen Principe entwickelt, d. h. umgeformt worden ist."

⁷⁵⁾ Cfr. *Cuvente den bătrâni*, t. 2, p. 648—56.

cultura pré-superi6ră a unuia din cele doă ingrediente îi vor înlesni, firesce, o hotărîtă predominare în amalgamă.

În națiunea englesă, de exemplu, elementul anglo-saxon și elementul franco-normand se contrabalanțau sub raportul culturai; însă cel de'ntăiu întrecia de sute și miu de ori pe cel alt în privința numărului. În națiunea bulgară, elementul turanic cel venit dela Volga, ori-cât era de vitez, stetea f6rte jos față cu elementul indigen slavie de peste Dunăre, atât prin număr cât și prin cultură. Elementul vechiu roman, ori-unde se aședa, în Gallia, în Spania, în Dacia, era mult mai mic prin număr decât poporațiunile autoctone, dar în același timp se rădica d'asupra lor ca un gigant prin mărimea culturai. Este 6re de mirare, că elementul anglo-saxon la Tamisa, cel slavie în Balcani, cel latin în țerile romanice, au coplesit elementele antagoniste? Am fi în drept a ne mira mai curând, că coplesirea totuși n'a fost nicăiri completă.

Ar fi interesant, mai cu deosebire, de a observa amalgamarea lingvistică a doă triburi selbetece de aceeași forță numerică și culturală. Cât privește doă pop6re de o potrivă înaintate în civilizațiune, acolo și numai acolo un asemenea fenomen este apr6pe imposibil. Roma cucerise Elada și a stăpănit'o în curs de secol; nici Greci însă n'au devenit Latini, dar nici Latini Greci.

În studiul 'limbei amestecate, la selbeteçi, un început f6rte remarcabil se datorește eminentului lingvist frances Lucian Adam.

Se sciea de de-mult. că la Caraibii de pe insulele Antille bărbații și femeile vorbesc doă graiuri diferite; ⁷⁶⁾ această bilingvitate însă, așa ȃicând sexuală, citată din timp în timp ca o curiositate, n'a fost urmărită pînă acum într'un mod sciințific. Comparând cele doă limbi, de'ntăiu în relațiunile lor recipr6ce, apoi în raportul lor comun cătră alte dialecte ame-

⁷⁶⁾ Cfr. Sayce. *Principles*, p. 80.

ricane, Lucian Adam aruncă cel de'ntăiu o lumină pozitivă, *à-posteriori*, asupra procesului general al formațiunii 'limbei amestecate'. Aci nu mai sînt raționamente sau probabilități, ci fapte.

Graul bărbătesc și graul femeesc al Caraibilor sînt ambele produsul acelorași elemente constitutive, luate însă în proporțiuni diverse, fie-care din cele două grauri fiind compus din elementul galibi și elementul arruac, cu acca deosebire totuși că elementul galibi predominesce în graul bărbătesc, iar elementul arruac în cel femeesc. Cum s'a întămplat ôre acest ciudat fenomen, care ne aduce a-minte din chimia formațiunea substanțelor atăt de diferite în aparință ca protoxidul de azot, acidul azotos, acidul azotic etc. din același azot și din același oxigen luate în cătimi variate?

Sînt acum căți-va secoli, insulele ocupate mai în urmă de Caraiți aparțineau unui trib de Arruaci, venit de pe continentul american, unde remase și mai rămăne pînă astăzi grosul triburilor arruace. Un trib de Galibi, deslipindu-se de asemenea de restul triburilor galibi de pe continent, a năvălit să cucerescă acele insule, exterminând întręga poporațiune bărbătescă și apucând pe femeile celor măcelăriți. De aci bărbații vorbău într'o limbă: dialect galibi, iar femeile într'o altă limbă: dialect arruac, — două dialecte eterogene. Copiile cresceau cu ambele aceste grauri, fiind însă oprit băiaților de a vorbi în limba mamelor, rezervată numai pentru fete. Dar a fost cu neputință de a mătînă mult timp separațiunea cea aristocratică între ambele grauri, astfel că cu încetul fie-care din ele a început a revęrsa cătę ce-va în cela-l'alt. Amestecul e nu numai lexic, ci mai cu sémă gramatical. Bărbații Galibi au luat, bună-ôră, dela femeile Arruace unele pronumți, distincțiunea genurilor, desința viitorului, augmentul *a* la infinitiv, o formă posesivă, verbul causativ etc.

Lucian Adam conchide: 'Il est remarquable que dans cette fusion du galibi et de l'arruague qui a donné naissance au *caraiibe*, l'influence prépondérante ait été exercée par l'idiome

“des vaincus, et que ce soit *particulièrement dans la sphère*
 “*des relations qui constituent la grammaire* que les forts aient
 “subi la loi des faibles. Ce renversement des rôles tient sans
 “doute à ce que les femmes des Caraïbes étaient exclusive-
 “ment chargées de l'éducation des enfants des deux sexes
 “jusqu'à l'âge de neuf à dix ans; j'incline néanmoins à penser
 “que la supériorité grammaticale de l'arrouague sur le galibi
 “n'a point été un facteur indifférent. Quoi qu'il en soit, *la*
 “*science saisit sur le vif, dans le double parler caraïbe ra-*
 “*mené à ses origines, le phénomène instructif de la formation*
 “*d'une langue par l'effet d'une conquête* qui, d'une partie
 “des hommes de la nation conquérante et d'une partie des
 “femmes de la nation vaincue, fait une nation nouvelle.
 “Comme les populations américaines ont été soumises durant
 “des siècles à la loi de l'exogamie, qui a dû produire paci-
 “fiquement les mêmes effets sociaux que le droit de la guerre
 “pratiqué à outrance, *on est en droit de se demander si le*
 “*nombre des nations et des langues de l'Amérique n'a pas*
 “*été accru considérablement par des causes identiques ou ana-*
 “*logues à celle qui a produit la nation et la langue des Ca-*
 “*raïbes.*, 77)

Alăturându-se acum rezultatele studiului lui Lucian Adam
 asupra grafului Caraibilor cu observațiunile lui Marsh despre
 engleza și cu unele reserve ale lui Sayce, ar urma că o limbă
 amestecată, rezultă generalmente, dacă nu chiar tot-d'a-una,
 dintr'o îndelungată bilinguitate a unei populațiuni compuse din
 două némuri pe cale de a deveni un singur popor. Până la de-
 plina identificare a celor două grațuri, fie-care din ele mai
 întâiu se modifică treptat din ce în ce mai mult în sensul
 celui-l'alt, mărindu-se astfel proporțiunea puncturilor comune
 între ambele. In acest chip, dacă grațul *A* consista la început
 din *a, b, c, d, e, f*, iar grațul *M* din *g, l, n, p, r, s*, va

77) Adam, *Du parler des hommes et du parler des femmes dans la langue ca-*
raïbe, in *Revue de linguistique*, t. 12 (1879), p. 275—304.

sosi un moment așa ținând mijloci, când A va primi dela M pe g și l , dând lui M pe b și c , încât vom avé:

$$\begin{aligned} A &= a + d + e + f \\ &\quad + b + c + g + l \\ M &= n + p + r + r \end{aligned}$$

Vom mai adăuga numai, că succesiva amalgamare a două asemenea graiuri înmulțesce numărul puncturilor comune nu numai într'un mod absolut, ca în ecuațiunea de mai sus, dar și într'un mod relativ, făcând ca unele puncturi divergenți să dispară cu desăvârșire din ambele limbă, de exemplu d din A și p din M , adică:

$$\begin{aligned} A &= a + e + f \\ &\quad + b + c + g + l \\ M &= n + r + s \end{aligned}$$

Acum o nouă cestiune.

Amestecul cel primar putând a se întâmpla între limbă eterogene sau între limbă omogene, ș'apoî omogene și eterogene în *plus* sau în *minus*, ar trebui să ne întrebăm, dacă este vre-un grad de eterogenitate, unde o amalgamare a două limbă să fie radicalmente peste puțină.

Am spus mai sus, că Sayce pare a fi renunțat la prejudecata contra amestecului gramatical al limbilor. În ultima sa operă, el nu mai atinge această cestiune pe terenul teoretic, dar probéză într'un mod așa ținând practic adevărul teoriei opuse, dând pe șese pagine 'specimene de graiuri amestecate, și anume: maltes, negro-daneso-olandes din India, negro-engleso-olandes dela Surinam, negro-spaniol dela Curaçao, olando-portugeso-indic dela Ceylan și negro-frances dela San-Domingo.

Unele din aceste graiuri sint vorbite de câte o populațiune de peste 100,000 de suflete.

Despre cel negro-daneso-olandes, Sayce observă că 'n'are genuri, numere, declinațiune și conjugațiune, ; despre cel ne-

gro-engleso-olandes, că ‘este aprópe lipsit de gramatică,’; despre cel olando-portugeso-indic, că ‘a perdut casurile, sufixurile verbale etc.,’⁷⁸⁾ Dar tóte acestea, în termeni atât de generali, óre nu s’ar puté dice și despre limba englesă? Și ea n’are genuri; și ea în mare parte, mai ales dacă o alăturăm cu cele-l’alte graiuri germanice, n’are casuri, sufixuri verbale etc.; și ea a fost acuzată adesea, une-orí lăudată, de a fi ‘aprópe lipsită de gramatică,’.

O limbă, din dată ce servă ca mijloc de înțelegere mutuală pentru o comunitate umană, nu póte să nu aibă gramatică, de óră-ce ea trebuí cu orí-ce preț să exprime, într’un mod fie cât de neperfect, acele relațiuni, fără cari o înțelegere mutuală ar fi peste puțină. Gramatica consiste ea în forme speciale, în regula pozițiunii cuvintelor în frasă, în varietatea intonațiunii, în orí-ce altă procedură, este tot gramatică.

În dialectul negro-frances dela San-Domingo, un pasagiu din Evangeliul St-luî Ioan (IV, 7—9) sună așa:

‘Yon femme, gens Samarie, vini haler dleau. Jésis die li: ‘Bâ-moèn boèr. Discipes li étant té aller nans bouq la gagnèn ‘povisions. Alosso, femme Samaritaine la die li: coument fair ‘ous, qui yon Juif, ca mander dleau pou boèr nans lamain “moèn, qui yon femme Samaritaine? pâce Juifs pas ca méler ‘épís gens Samarie...’

Aci gramatica, neapërat, nu este nici negritenă, nici francesă, ci parte negritenă, parte francesă, parte *sui generis*; dar în orí-ce cas este o gramatică.

Consecința ar fi dară, că o ‘limbă amestecată,’ se póte nasce, printr’un deosebit concurs de împregiurări, din fusiunea graiurilor celor mai eterogene. Cu cât mai virtos din cele omogene!

Fie însă omogene, fie eterogene, recunóscerea proveninței precise a elementelor constitutive într’o ‘limbă amestecată,’ mai ales a celor gramaticale, nu este ușóră. Limbile cele ete-

⁷⁸⁾ Sayce, *Introd.* t. 1, p. 219—25.

rogene produc în mare parte prin fusiune ce-va care nu sémănă cu nici una din ele; limbile cele omogene, din contra, produc prin fusiune, iarăși în mare parte, ce-va care sémănă pré-mult cu ambele. Dar dificultatea cea mai seriósă e de o altă natură.

Orî-ce limbă este un tot armonios, în care tóte se află în cea mai strînsă corelațiune. ⁷⁹⁾ Asupra acestui punct de o însemnătate supremă noi vom avé a reveni pe larg, mărginindu-ne de o cam dată a indica urmările sale pentru cestiunea ce ne preocupă. Amestecul primar al limbilor, după cum am mai văçut, se începe prin întrebuintarea în același timp a doă limbî diferite de cătră o poporațiune compusă din ingrediente etnice diverse. Bilinguitatea în mersul seü cătră unilinguitate înzestră pe limba cea nouă, ce se desfășură din ea, cu mai multe forme dispartate, cari se obicînuesc una lingă alta în concurență, pînă ce totalitatea limbei, prin neconținere frămintări așa dîcînd equilibristice ale elementelor sale constitutive, capetă o expresiune caracteristică una. De aci încolo, orî-ce nu se împacă cu acest tip normal, se înlătură saü se modifică în sensul cel predomnitor. Cu fie-care pas înainte, devine din ce în ce mai greü a supune unei analise riguróse pe acest complex atât de solidar, atât de nedisolubil, atât de corelativ.

In fine, încă o observațiune.

Sub raportul 'limbei amestecate, s'a vorbit mult despre fonetică, despre lexică, despre gramatică; nimic însă saü mai nimic despre semnificațiune.

Dacă e adevérat, precum resultă din tóte desvoltările de mai sus, cumcă doă grañurî nu se contopesc într'unul singur decăt în urma unei prelungite bilinguități a doă némurî întrunite, atunci numaî prin amestec primar, nici o dată prin cel secundar, o semnificațiune, o simplă ideă saü asociațiune

⁷⁹⁾ Cfr. Humboldt *Über das vergleichende Sprachstudium*, in *Werke*, t. 3, p. 252: "Es giebt nichts Einzelnes in der Sprache, jedes ihrer Elemente kündigt "sich nur als Theil eines Ganzen an."

de idei, desbrăcată de cuvîntul în care fusese întrupată, pôte să trecă dintr'o limbă într'o altă limbă.

Să ne explicăm.

S'a constatat de de-mult — ca să dăm un exemplu — că francesul *contrée* și italianul *contrada* derivă din latinul *contra* prin imitațiunea germanului *Gegend* ‘țără’, din *gegen* ‘contra’, ⁸⁰⁾ Dacă cuceritorii germani într'o parte a Franciei și la nordul Italiei nu s'ar fi amestecat cu poporațiunea indigenă de acolo, într'un mod astfel încât un dialect teutonic și un dialect latin să se vorbescă căt-va timp tot-o-dată de cătră ambele némuri puse în contact, o asemenea imitațiune ar fi fost absolutamente imposibilă, căci ea presupune că acela care a dis cel de'ntăiu *contrée* din *contra* sciea că nemțesce *Gegend* vine din *gegen*, adică sciea nemțesce.

Nemții erau în Franția și'n Italia un pumn de ómeni față cu miliónele de indigeni, cari mai pe d'asupra, după cum am mai spus'o, îi întreceau departe prin cultură. Cu tóte astea, fie într'o proporțiune căt de mică dintr'o parte, între ambele elemente s'a întămplat totuși un adevărat amestec primar, caracterizat, pe o întindere teritorială mai mult sau mai puțin însemnată, printr'un interval de bilinguitate, ale cărui urme destul de vederóse s'a păstrat după secolii în francesă și'n italiana de astăzi.

Exemplul Franciei, mai cu sémă, ne arată că o limbă pôte fi rezultatul mai multor amestecuri primare, distanțate prin lungi període. Unii linguiști nu încetază a bănuí, că gîntea celtică, ca sânge și ca limbă, se născuse dintr'o amalgamă ante-istorică a unui trib ario-europeu cu un trib turanic; ⁸¹⁾ aú venit apoi să se amalgameze Romanii cu Celții; în fine, s'aú

⁸⁰⁾ Cfr. M. Müller, *Über deutsche Schattirung romanischer Worte*, în Kuhn, *Zeitschr.*, t. 5, p. 11—24, unde însă trebuí făcute multe reșexe.

⁸¹⁾ Benloew, *Aperçu général*, p. 139—45. — Pott, *Etymologische Forschungen*, t. 2, Lemgo, 1836, p. 478, și *Indogermanischer Sprachstamm*, în Ersch u. Gruber, *Encykl.* 2-te Sekt., t. 18 (1840), p. 87: “Noch immer aber gebe ich zu bedenken, dass sich im Celtismus auch eine dem Sanskritismus fremdere Seite zeigt...” — Cfr. Ascoli, *Studj critici*, t. 2 (1877), p. 20.

mai amalgamat Germanii. O asemenea multiplă amalgamare ar fi trebuit să spulbere cu desăvîrșire continuitatea cea neînteruptă dialectală ario-europeă în genere și pe cea romanică mai în specie. Faptul însă desminte această aparință. Pe de o parte, amestecurile au fost pré-disproporționate prin număr și prin cultură tot-o-dată; pe de alta, legea corelațiunii, pe care am atins-o mai sus, a făcut ca elementul covîrșitor, cel latin în ultima instanță, să devină, prin echilibrarea succesivă a părților totului, din ce în ce mai forte în limba francesă, chiar după ce Latiniile proprii și de de-mult despăruseră de pe scenă.

Ne resumăm.

S'a pretins, dar nu s'a dat pînă acum nici o probă solidă despre imposibilitatea amestecului gramatical al mai multor limbi. Din contra, negațiunea cea dogmatică dintr'o parte a fost urmată de cea-laltă de contestațiune, și contestațiunea trece deja într'o constatare pozitivă, diametralmente opusă, cumcă două gramatice se pot amesteca și adesea s'au și amestecat în realitate. Un asemenea amestec e mai cu deosebire interesant când este primar, încependu-se prin bilinguitatea unei populațiuni mixte și sfîrșindu-se prin a da naștere unei noue limbi, în care însă, generalmente, precumpănesce într'un mod decisiv, nici o dată exclusiv, unul din ingredientele, astfel că neînterupta continuitate dialectală, fie cea anatetică, fie cea peritetică, suferă mai puțin decum s'ar păre la prima vedere.

§ 17.

LIMBA NAȚIONALĂ.

Afară de „limba amestecată”, un alt factor de întrerupere a continuității dialectale este limba națională.

Națiune se chiamă o mare familie, ai cării membri pe de o parte au credința înrudirii și solidarității lor, iar pe de alta posedă, pentru relațiunile lor reciproce peste tot, o limbă

comună uniformă, pe lângă care figurază divergențe dialectale, mari sau mici, puține sau multe.

Acastă definițiune, o scim, nu e perfectă; ea ni se pare totuși a fi mai bună decât orî-care din cele pînă acum propuse. ⁸²⁾

Intru cât mai multe triburi omogene, avînd consciința originii comune, nu se pot înțelege unul cu altul prin instrumentalul unui singur dialect, brodit și consimțit pentru acest scop, nu există o națiune; intru cât mai multe dialecte ale unei grupe nu convergesc în gîurul unuia singur, străbătut de ele și ale cărui rațe le străbat la rîndul lor, fără a se distruge și chiar fără a se sdruncina vre-unul prin această străbateră împrumutată, nu există o limbă națională.

Limba națională este ea óre acel singur dialect óre-cum privilegiat? nu. Este ea complexul celor-lalte dialecte afară de acel singur? iarăși nu. Limba națională ne înfățișează așa dîcînd congresul tuturor acelor dialecte sub președința aceluî singur.

In diferite dialecte italiene, bună-órá, noțiunea de ‘fiu’, se exprimă prin: *bèder, canaja, cet, creatù, effant, fanè, ères, fi, mûcan, maraja, marc, masàcher, mat, mùlet, pol, pùtèl, ràis, rèdes, tos* etc. ⁸³⁾ O înțelegere ar fi peste putință, dacă toți Italianii, afară de cuvîntul dialectal propriu, n’ar cunósce în același timp pe toscanul *figlio*. In limba națională italiană există dară vr’o patru-șeci de terminî pentru ideia de ‘fiu’, și cine scie câte pentru orî-care altă ideia; dar tot-o-dată se află câte un singur termin comun d’asupra tuturor celor parțiale. In acest chip, o ‘limbă națională’, s’ar poté figura prin:

m

---

a b c d e f g . . . . .

De aci decurge consecința, că unele popóre, ba chiar cele mai multe, și nu numai în regiuni inculte, ci tocmai în Europa, n’au de loc o ‘limbă națională’. Teritoriul Franciei,

⁸²⁾ Veđi o lungă analiză a diferitelor definițiuni din trecut în Vegezzi-Ruscalla, *Che cosa è nazione*, Torino, 1854.

⁸³⁾ Biondelli, *Saggio sui dialetti gallo-italici*, Milano, 1853, p. XXXIII.

de exemplu, fiind împărțit între *langue d'oc* sau grupul dialectal provençal și între *langue d'oïl* sau grupul dialectal frances, acesta din urmă are o limbă națională, pe când celălalt ne prezintă dialecte și nimic mai mult decât dialecte. Președintele congresului dialectal frances, ca să ne fie permis a mai recurge la metafora de mai sus, președe și'n Provența; dar președe acolo într'un congres de o altă limbă, președe dintr'o impunere politică, președe ca un străin, după cum președuse pînă mai de-ună-dî peste Nemții din Alsația și după cum, printr'un concurs de eventualități, ar pute să președă la Mozambic sau în Australia. În fond, lăsând la o parte identitatea de ginte latină, francesă în Provența jocă rolul germanei la Slavii din Austria, la Maghiari și la Români de peste Carpați. Mai pe scurt, dialectul cel predominant în Franța, pe care l'am pute numi cel capețian, căci intronarea lui se datorează mutării capitalei la Paris de către dinastia lui Hugo Capet, a contribuit și a putut să contribuască la închiștigarea „limbei naționale”, numai în sînul grupului dialectal frances, nu însă în Provența și nu pe alții.

O „limbă națională”, este dară totalitatea unui grup dialectal, pus într'o deosebită condițiune, care lipsese grupurilor dialectale în genere. Pe cît timp un grup dialectal nu constituă o limbă națională, acțiunea dialectelor unul asupra altuia se mărginesc la puncturi de contact. Dialectul *a* influențează pe *b*, *b* pe *c*, *c* pe *d*, dar dialectul *d* nu influențează pe *a*, nici vice-versa. Tocmai prin acest *jus finitimorum* se întărește, dacă nu chiar se formează, aceia ce noi am numit continuitatea dialectală cea neînteruptă. Din dată însă ce s'a realizat o predominare decisivă a unuia din dialecte asupra celorlalte, se începe printr'însul, în care își dau întâlnire toate, influința tuturora asupra tuturora, fie ele învecinate sau nu, și mai cu seamă influința dialectului celui de frunte asupra grupului întreg. Fie-care membru al națiunii, din orî-ce regiune provincială, fiind silit, mai mult sau mai puțin, a întrebuița din când în când dialectul cel predominant, fără ca tot-d'a-una

să îl cunoscă bine, îi altoește acestuia vrând-nevrând o sémă de provincialisme, cari pot peri fără urmă, dar e cu putință totuși să rămână, prințând rădăcină. Dialectul cel predominant, pe de altă parte, fiind limba tipică a națiunii întregi, ‘il volgare illustre, după expresiunea lui Dante, tóte cele-lalte dialecte, într’un grad mai mic sau mai mare, îl iewă drept model de eleganță, drept țintă de imitațiune. In acest mod, dacă nu se operéză o adevărată unificare a graului într’o țeră prin treptata desființare a desbinărilor dialectale, încăi lucréză mereu o tendință cătră o asemenea nivelare, amenințându-se continuitatea dialectală cea ne’ntreuptă.

In apucăturile sale de centralisare, dialectul cel predominant își află un puternic ajutor în literatura ce se desfășoră dintr’insul și care—putënd s’o înțelégă toți membrii națiunii, mai în speciă cei trecuți prin școlă—devine literatură națională. Limba așa numită literară sau mai bine scolastică, produsă de acéstă literatură și propagată *ex cathedra* chiar acolo unde graul provincial posedă o brumă de literatură a sa deosebită, este cu mult și mai centralisatóre decât dialectul ce i-a dat nascere, avënd pretențiunii pedantice la o supremă perfecțiune, la o corectitudine dogmatică, la un fel de nefalibilitate. Ea susține dialectul din care a eșit, dar îl susține ca stăpână. Une-orî, ca să nu șicem tot-d’a-una, voind cu orî-ce preș să se depărteze de expresiunea cea firéscă a vulgului, acéstă aristocrată încetéză de a fi o oglindă a realității în sinul propriului seú dialect, ⁸⁴⁾ desvoltându-se o limbă scrisă alături cu o limbă vorbită. ⁸⁵⁾

⁸⁴⁾ Cfr. Kohl, *Das Sprachbewusstsein unserer Tage*, Quedlinburg, 1869, p. 13 : „...das ist die Thatsache, dass unsere neuhochdeutsche Sprache nie Volkssprache gewesen ist. Es steht fest, dass das Neuhochdeutsche in keinem Theile Deutschlands als Dialekt gesprochen wird und je gesprochen ist, und wenn manche Dialekte wie das Hannöversche und Braunschweigische den Anspruch erheben die einzig richtige Sprache zu sein, so ist das nur Ausfluss partikularistischer Eitelkeit. Ein Bühnenkünstler mit einem dieser beiden Dialekte wird so gut Fiasco machen wie einer, der schwäbisch spricht. Man hört die neuhochdeutsche Sprache nur auf der Bühne und im geselligen Leben bei Gebildeten, welche sich bestrebt haben ihre dialektischen Besonderheiten abzulegen...”

⁸⁵⁾ Cfr. *Cuvenite den bätvráni*, t. 1, p. 1—2.

Dialectul cel predominant, dacă este mărginit în propriile sale mijloce, turbură continuitatea dialectală cea ne'nteruptă numai în sensul peritetic, făcând a se amesteca pe sărite nesce dialecte contimpurane, adecă de o potrivă viue, nu cele viue cu cele mörte; limba literară însă mai aduce o perturbațiune aualógă și'n sensul anatic, sgändärind fasele trecute ale dialectelor, desgropänd morminte, pescuind din trecut și rechiämänd la viață arcaisme, cuvinte, forme saü construcțiunii de de-mult uitate. Cea-ce 'i și mai grav, este că inriurirea limbei literare se petrece mai cu deosebire în sfera sintactică, unde ea împinge la acea artificialitate *non-plus-ultra*, de care un simplu muritor nu póte să nu se mire, de exemplu, în frasa latină saü în periodul german, ⁸⁶⁾

Când o țeră este cultă în tesă generală, cu a-nevoe se póte găsi în ea vre-un dialect, oră-căt de terțiar prin importanță, care să nu fi primit în sine un ingredient scolastic, adesea în repetite rınduri. ⁸⁷⁾ Cu atât și mai puțin nu este nici unul, care să nu fi suferit și să nu sufere ingerința cea neliterară a dialectului predominant, modificat el-însuși prin reacțiunea tuturor celor-l'alte dialecte ale grupului. Limba națională ne apare astfel ca o multiplicitate dialectală, mișcată tot-d'a-una printr'un curent spre unitate. O asemenea unitate este tocmai visul ei de aur, realisabil însă numai pină la o margine.

Disparițiunea dialectelor în sinul fie-cării națiuni ar fi, póte, o fericire socială, mărind printr'o mai strinsă unire forța intelectuală a națiunii. Filosofii, din același îndemn filantropic, își bat capul de a născoci o limbă una pentru omenirea întregă. Așa fiind, este óre permis unui linguist de a se gândi cu o părere de reü la posibila sfășiare a continuității dialectale prin influința dialectului celui predominant, întărit de concursul literaturii? De! O fericire socială, mai pe sus de oră-ce

⁸⁶⁾ Cfr. Grimm, *Über das Pedantische in der deutschen Sprache*, in *Kleinere Schriften*, t. 1, Berlin, 1864, p. 341 sq.

⁸⁷⁾ Cfr. Canello, *Gli allotropi italiani*, in *Archivio glottologico*, t. 3, p. 291—2.

îndoelă, este înalta superioritate a omului asupra celor-lalte animale. Și totuși întrebați pe Darwin, dacă el n'ar dori în adâncul sufletului ca să mai existe pînă astăzi acel *homo alalus*, acea ființă transitorie între om și maimuță, fără care nu se pôte constata à-posteriori o continuitate ne'nteruptă simio-humană? Știința are și ea interesele sale egoistice.

Ori-cum ar fi, pentru nenorocirea socială, de care se cam bucură Linguistica, "limba națională", a făcut pînă acum tot atât de puțin ca și "limba amestecată", pe calea rumperii continuității dialectale. Este o pedecă, negreșit; o pedecă însă pre-parțială și pre-încetă. Pentru ca linguistul să începă a se teme, ar trebui să se îmulțescă mai întâiu limbile naționale, cari de o cam dată formeză numai nesce excepțiuni; ș'apoi în sînul fie-cării națiuni ar trebui să se mărescă numărul cetățenilor trecuți prin școlă, ce-va pînă acum și mai excepțional chiar în țerile cele mai civilisate...

§ 18.

LIMBA ONOMASTICĂ.

"Limba amestecată", este rezultatul fusiunii a două grupuri lingvistice diferite, omogene sau eterogene; "limba națională", este tendința către fusiune a mai multor dialecte dintr'un singur grup lingvistic. Ambele aceste fenomene clintesc pînă la o măsură continuitatea dialectală cea ne'nteruptă. Mai există un al treilea fel de amalgamare, care se operază în ori-ce dialect a-partea și totuși, măcar că e foarte pestriță, foarte tenace și foarte împrăștiată în același timp, nu îtrerumpe întru nemic continuitatea dialectelor.

În ori-care țeră, în sînul limbei comune de acolo, se află așa dicînd intercalată o altă limbă, ce-va ca un stat în stat, în mare parte independente de graul indigen al momentului și compusă din mai multe categorii de elemente iarăși independinți una de alta, grămădite fără nici o înlănțuire sistematică. Acastă limbă este nomenclatura proprie.

Ce are a face, de exemplu, graiul românesc, ca românesc, cu *Gheorghie* sau *Iorgu*, *Ion* sau *Iancu*, *Mihaïu*, *Radu*, *Cuza*, *Balș*, *Brăilou*, *Tăut* etc., și ce are a face iarăși între toate acestea grecul *Gheorghie* cu ebraicul *Ion* sau cu slavicul *Radu* și așa mai încolo? Ce are a face graiul românesc, ca românesc, cu *Baragan*, *Dunăre*, *Iași*, *Bucegi*, *Tîrgoviște*, *Galați*, *Bărlad*, *Ciahlău* etc., și ce are a face iarăși toate acestea unul cu altul, provenite fie-care din câte o sorginte etnică sau cel puțin cronologică diversă?

Acastă a doua limbă română, vărită în limba română cea comună, o întrece și o lasă departe la urmă prin cătime. Un dicționar, în care s'ar cuprinde toate numirile propriie locale de orașe, sate, cătune, munți, deluri, movile, riuri, părae, lacuri, bălți etc. etc., plus toate numirile propriie personale de calendar, de poreclă și de familie, câte se aud pe întreaga suprafață a României, ar fi cu mult mai voluminos decât vocabularul cel obișnuit al graiului românesc.

În același raport se află limba francesă, ca limbă francesă, către *Georges*, *Jean*, *Michel*, *Albert*, *Waddington*, *Gambetta*, *Mac-mahon*, *Marseille*, *Paris*, *Rhône*, *Juras* și așa pînă la infinit.

A pretinde, că onomastica nu aparține limbii unui popor, ar fi a stîrni întrebarea: cui dară să aparțină? Este și ea, ca și graiul comun, o manifestațiune vocală nativă a sufletului. A dice *Ion* sau *Bucegi* nu se distinge de a dice *om* sau *munte* decât prin aplicabilitatea acestor din urmă la o clasă, în loc de a se aplica la nesce indiviși.

Avînd a vorbi mai pe larg, într'o altă rubrică, despre natura numilor propriie în genere și despre diferența de natură în speciă între cele locale și cele personale, nu facem aci decât a atrage atențiunea asupra caracterului lor de limbă în limbă, ș'apoi o limbă nu numai mai copioasă, dar încă în multe privințe mai veche decât limba în care este interpolată.

Orî-câte némuri, în curs de mii de ani, se vor fi străcurat

printr'o țără, fiă-care a lăsat acolo, după o petrecere ce-va mai îndelungată, vre-un nume local, moștenit și păstrat din véc în véc de cătră imigrațiunile posterioare; ori-câte némuri, iarăși în curs de mii de ani, au fost într'un contact direct sau indirect unele cu altele, toate au împrumutat tuturora numi personale, a căroră provenință rămâne apoi o enigmă adesea nestrăbătută pentru generațiunile depărtate. Istoria numilor proprie, desbătute strat după strat, ar fi istoria cea mai completă a vicisitudinilor succesive ale unui teritoriu și a succesivelor relațiuni politice, religioase, culturale, de ori-ce altă natură, ale unui popor.

Deși foarte importantă sub multiple puncturi de vedere, onomastica totuși nu rumpe, nu turbură întru nemic continuitatea dialectală; și acesta nu numai pentru că lasă intactă gramatica, mărginindu-se în sfera lexică, ci încă mai cu sémă din alte două cauze: de'ntăiu, prin facilitatea cu care ea se naturalizează în ori-ce dialect, îmbrăcând pretutindenii câte o haună cu totul națională; și al doilea, prin raritatea ei relativă în circulațiunea de toate ȳilele a limbei comune.

În Tirol s'au conservat o mulțime de numi locale, pe cari Steub le crede, nu fără temei, a fi de originea etruscă. Un număr foarte însemnat se termină în *-usa*, în privința căroră se pôte constata forma lor cea veche alături cu forma dialectală germană actuală; de exemplu :

<i>Vechiu :</i>	<i>Actual :</i>
Alpulatusa	Alplatsch
Aratutusa	Ardetz
Cacunutusa	Gschnitz
Cacusa	Tschötsch
Canatusa	Ganitz, Jenatz
Caturatusa	Gedratsch
Cafatusa	Gebatsch
Camurusa	Schmurz
Caracusa	Kortsch

Caracutusa	Gargitz
Caranusa	Scharnitz
Caravatusa	Gravetsch
Larucatusa	Largaz
Lucunutusa	Lugnetz
Lutusa	Iatsch
Lututusa	Laditz
Luvatusa	Lavatsch
Maratusa	Maretsch, Maritz
Maturatusa	Medrat
Nucusa	Natz
Patunatusa	Passnatsch
Patusa	Patsch
Purucatusa	Birgetz
Puratusa	Pratz, Prutz
Puratutusa	Parditsch, Prediz
Racunatusa	Ragnatsch
Racatusa	Ragaz
Savatusa	Schwatz
Taravasatusa	Travesatsch
Tutusa	Zuz
Thalavatusa	Talfaz
Vulutasusa	Bludetsch
Vatusa	Vatz
Viputusa	Pfītsch etc. ⁸⁸⁾

Pe de altă parte, din numele semitic *Kifa* formându-se prin traducțiune greco-latinul *Petrus*, acesta din urmă a trecut la Francesi în *Fierre*, diferențiându-se în vr'o două sute de forme, precum: Pédron, Pérard, Pérardel, Peraud, Peraudin, Perchaud, Percin, Percot, Père, Péret, Pérette, Pergod, Periaud, Périaux, Péricaud, Périchon, Périchot, Péridon, Periga, Périgaud, Pérignon, Périllat, Perillon, Périn, Perinard, Périneau, Périnelle, Perinet, Periot, Perlet, Perlicot, Perlot, Pernaud, Pernel, Pernet, Perney, Pernin, Pernod, Pernon, Pernotte, Pero, Peroche, Perocheau, Perodeau, Perodi, Perol, Perollet,

⁸⁸⁾ Steub, *Über die Urbewohner Rätians und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, München, 1843, p. 161—81, cfr. p. 184.

Péron, Péronard, Péronneaux, Péronnet, Pérot, Pérotte, Perrottin, Perrain, Perrard, Perraud, Perre, Perreciot, Perregaux, Perrel, Perrelet, Perrenet, Perrenot, Perrenoud, Perrens, Perreon, Perret, Perrichet, Perrichon, Perrigaut, Perrilat, Perriquet, Perrissin, Perroche, Perrochel, Perrodon, Pers, Persin, Persinet, Person, Pertet, Perussot, Peter, Petri, Petron, Pey, Peyrat, Peyraud, Peyre, Peyrac, Peyrenc, Peyret, Peyrol, Peyrolet, Peyron, Peyronet, Peyrot, Peyreton, Peyroulet, Peyrounil, Peyrouton, Peyroudou, Peyruc, Peyrugues, Peyrusse, Peyrusson, Pezron, Piérard, Pierlot, Piernetz, Pieron, Pierrottet, Piétrement, Pirard, Pirain, Piraux, Pirodon, Piron, Pirorot, Pirotte, Pyronnen, Prechin, Prenot, Prin etc., pînă la nesce forme atât de depărtate ca Priquet, Prodel, Pron și altele, ⁸⁹⁾ fie-care dialect, ca să nu țicem fie-care familie, adaptând la propriul său chip și la propria sa asemănare, după ce mai întâiu l'a tradus, pe bietul *Kéfa!*

Provenința cea exotică sau descendența cea ante-istorică se mai poate ôre recunósce într'un *Perlicot*=*Petrus* la Francesi, sau într'un *Schwatz*=*Savatusa* la Nemții din Tirol? Fonetica dialectală, sufixațiunea proprieă dialectului, aspectul morfologic, tôte acestea îmbrobodesc și ascund cu desăvirșire pe veneticul cel de peste noue țeri și noue mări, sau pe strigoiful cel pribegit dintr'o lume de de-mult perită.

Negreșit, masca nu este tot-d'a-una atât de îndesată și atât de bine grimată; sint multe numi proprie nu tocmai asimilate cu dialectul indigen, și unele chiar neasimilabile; atunci însă vine o altă împregiurare, care face ca presința acelor străini nenaturalisați să fie ôre-cum imperceptibilă în graiul comun al unui popor. Acéstă împregiurare, a cării acțiune atinge nu numai onomastica, ci se întinde asupra întregii sfere lingvistice, merită a fi studiată mai de aprópe în ș-ful următor.

---

⁸⁹⁾ Mowat, *Les noms familiers chez les Romains*, in *Mém. de la Soc. de Linguistique*, t. 1, p. 297—9.

§ 19.

LIMBA ÎN CIRCULAȚIUNE.

În economia politică, circulațiunea are două sensuri: de'ntâi, sensul vulgar de trecerea unui lucru din posesiune în posesiune, sau mai bine din loc în loc; al doilea, sensul adevărat științific de mișcarea productivă a valorilor.

Circulațiunea în Linguistică se apropie pînă la un punct de ambele aceste sensuri.

Prin multă circulațiune materială, o monetă sau o marfă țute se învechesc, se șterge, perde lustrul. Și nu e necesar ca acest fel de circulațiune să se petreacă prin mai multe mîni; copilul el singur, sucind și resucind mereu jucăria, o strică mai de grabă și mai lesne decum s'ar strica ea călătorind dela New-York pînă la București. În acest înțeles, circulațiunea în economia politică nu e alt ce-va decât o neastîmpărată locomoțiune, fie prin concurs colectiv, fie prin mijloce individuale.

În Linguistică un cuvînt, o formă gramaticală, o semnificațiune, ori-ce alt element al limbei, se deteriorează tot așa printr'o desă întrebuițare. Acesta s'a observat de de-mult și s'a spus de mai multe ori. Cea-ce a scăpat însă din vedere linguiștilor, este că întrebuițarea cea desă nu trebui să fie neapărat colectivă, adică nu trebui neapărat să se exercite în totalitatea grafului unui popor. Pentru ca francesul *Pierre* să se metamorfozeze în cele două-sute de forme, despre cari noi am vorbit în §-ful precedent; pentru ca *Ioan* să devine la Români *Ion*, *Iancu*, *Ioniță*, *Ionașcu*, *Niță*, *Ionel* etc. etc.; pentru toate acestea ajunge acțiunea cea desmierdătore a cător-va familie, în cari se află câte un *Pierre* sau *Ioan*, chiar dacă în sinul națiunii ar fi puține asemenea familie.

Mult mai important, fie în economia politică, fie în Linguistică, este cel-lalt fel de circulațiune: mișcarea productivă a valorilor, în puterea cari două lucruri, identice

sub orî-ce raport, represintă totuși nesce valori foarte disproporționate, astfel că din doi *m* unul face 12, pe când altul numai 1 saū chîfar *zero*.

Precum în economia politică moneta este mijlocul universal al circulațiunii tuturor bunurilor, tot așa în Linguistică graful este mijlocul universal al circulațiunii ideilor și impresiunilor. Și fară monetă, bunurile ar circula, dar cu mult mai greoiu; cu mult mai greoiu ar circula de asemenea, deși tot ar circula, ideile și impresiunile fără grafu.

Acest paralelism o dată stabilit, să lăsăm acum textualmente să vorbescă economistul cel mai competente în materia circulațiunii.

‘Supposons — țice Skarbek — qu’une pièce d’un franc soit
 ‘remise dans la matinée de la première journée par un ha-
 ‘bitant de la capitale à une laitière en échange du lait qu’elle
 ‘apporte au marché; que celle-ci l’emploie tout de suite à
 ‘acheter une aune de toile; que le marchand de toile fasse
 ‘avec cette même pièce de monnaie sa provision de viande
 ‘dans la boucherie; que le boucher la dépense dans la bou-
 ‘tique d’un marchand de vin; que celui-ci l’emploie à l’achat
 ‘de bouteilles; que le marchand de verreries la dépense en
 ‘pain, le boulanger en bois, et que le marchand de bois la
 ‘retienne pour une dépense à venir et la laisse sans emploi
 ‘dans le courant de la journée suivante. La différence des
 ‘services rendus par cette pièce de monnaie dans le courant
 ‘des deux journées est très sensible, et peut être exprimée
 ‘par des chiffres, car *elle est comme sept à un*. Dans la
 ‘première journée, la pièce d’un franc a fait la fonction de
 ‘sept francs, parce qu’elle a servi à faire sept achats consé-
 ‘cutifs, au lieu que dans la seconde journée elle n’a représenté
 ‘qu’une unité dans les mains du marchand de bois. Si celui-ci
 ‘n’en fait point usage dans le courant de la seconde journée,
 ‘on peut même dire avec raison que, pour la société en gé-
 ‘néral, la différence des services rendus par la même pièce
 ‘de monnaie dans les deux journées *est comme sept à zero*,

parce que, étant restée inactive dans les mains du marchand de bois, elle n'a point rempli sa fonction comme instrument d'échange, et l'effet est le même que si elle n'eût point existé. Sa valeur, dans la première journée, est égale en services rendus à celle de sept francs, et il est facile de s'en convaincre en rassemblant tous les produits qui ont été achetés par son moyen; car en évaluant la valeur du lait, de la toile, de la viande, du vin, des bouteilles, du pain et du bois achetés consécutivement avec la même pièce d'un franc, on se convaincra aisément qu'il faudrait dépenser sept francs pour pouvoir acheter toutes ces choses simultanément., ⁹¹⁾

Resumând și completând această particularitate în două cuvinte, un alt economist observă: 'Cu cât mai des o monedă trece din mână în mână, cu atât mai multe bunuri și servicii se pot cumpăra cu ea, și cu atât mai puțin numerar se va cere pentru întreaga circulațiune dintr'o țară., Cu această ocaziune, el citează un fapt foarte instructiv. Pe la jumătatea secolului trecut, comandantul unei cetăți asediate nu avea la dispozițiune decât 7000 florini, cari i-ar fi ajuns abia pe o septemână pentru plata garnisonei. El a susținut totuși asediul în curs de șapte septemâne, plătind regulat soldaților sei, cari cheltuiau apoi banii pe la cărcimari, iar cărcimarii împrumutau mereu aceiași bani comandantului., ⁹²⁾ În acest chip 7000 de florini au represintat valoarea de 49,000!

Intocmai în același mod, din două lucruri lingvistice de o valoare intrinsecă identică, unul poate să aibă o valoare utilă îndecită și chiar însutită decât cel-l'alt, dacă în graiul comun al poporului circulază de zece sau de o sută de ori mai mult în același interval de timp.

Autorul unei scrieri despre fusiunea limbei franco-normande cu limba anglo-saxonă și-a dat ostenela de a distribui după

⁹¹⁾ Skarbek, *Idée générale de la circulation*, ap. Coquelin, *Dict. de l'Econ. politique*, ed. 1854, t. 1, q. 367—8.

⁹²⁾ Rau, *Corso di economia politica*, trad. Conticini, Genova, 1855, p. 370—1.

provenință respectivă cele peste 40,000 de cuvinte din dicționarul engles al lui Robertson, de unde a rezultat că limba englesă posedă 13,330 cuvinte germanice și 29,854 cuvinte romanice, și anume după litera inițială a cuvintului:

	<i>Germanic</i>	<i>Romanic</i>
A.	392	2230
B.	1210	846
C.	680	3630
D.	637	2757
E.	297	1810
F.	853	1171
G.	594	679
H.	729	613
I.	250	2608
K.	165	13
L.	500	636
M.	555	1412
N.	244	375
O.	478	594
P.	171	1545
Q.	163	169
R.	499	1926
S.	1973	2411
T.	697	1107
U, V.	1332	3221
W.	834	81
Y.	61	» »
Z.	16	20
	<hr/>	<hr/>
	13330	29854 ⁹³⁾

Muncă colosală, fără rezultat serios! Important este de a cunoște mișcarea cea productivă a valorilor, iar nu de a socoti cu d'a-măruntul întregul număr dintr'o țără, clasificându-l după diferitele efigie ale suveranilor, dar uitând de a distinge mai pe sus de toate moneda care circulă în realitate, care con-

⁹³⁾ Thommerel, *Recherches sur la fusion du franco-normand et de l'anglo-saxon*, Paris, 1841, p. 102—3.

curge la avuția națiunii, care este o adevărată utilitate, de cătră moneta cea îngropată fără folos în pământ sau ascunsă în lățile cător-va șgireți.

Dacă Thommerel, în loc de a despuia un dicționar, în care cuvintele întrebunțate o dată pe an figuréză alături cu cele întrebunțate în tóte țilele, ar fi luat mai bine un text engles poporan, un basm sau un cântec, el s'ar fi încredințat că aprópe tóte vorbele de origine germanică se bucură acolo de o circulațiune duplă, triplă, decuplă, decât vorbele de origine romanică. Prin urmare, cele 13,000 de germanisme din Robertson represintă o valóre, o utilitate națională, de mai multe ori mai mare decât cele 30,000 de romanisme. Prin neconținută întrebunțare, germanismele din limba englesă nu numai s'añ ros, s'añ tocit, s'añ redus generalmente la monosilabe, pe când romanismele sînt mai tóte lungi, dar încă pe de o parte s'añ ramificat în numeroșe familie etimologice, iar pe de alta s'añ diferențiat fie-care într'o mulțime de semnificațiuni, astfel că verbul *to get*, de exemplu, are peste patru-șeci de sensuri diverse, adecă corespunde cu peste 40 de cuvinte deosebite! Nu este óre curios de a pune pe germanicul *to get*, repetat la tot momentul, în aceiași cumpănă cu vre-o raritate ca *dissembarrassment* sau *imprescriptibility* ori *jactitation*, ca și când ar fi 1=1, de óră ce în dicționar ele apar fie-care ca o unitate egală?

Un dicționar — ție Steinthal — este 'o statistică a limbii, .⁹⁴⁾ Ar fi trebuit să adauge, că este anume o statistică fórté vițiosă, un fel de recensiment unde poporațiunea se împarte după origine sau după religione, dar nu se arată de loc rolul fie-cărui individ în societate, așa că cetățenul cel mai folositor, cel mai căutat de cătră toți pentru neconținutele sale servicie, e pus pe aceiași liniă cu un vagabond desprețuit sau cu un călugăr ce-și scóte nasul din chiliă abia la țile mari, ba și atunci numai dóră pentru biserică. Dic-

⁹⁴⁾ Steinthal, *Abriss der Sprachwissenschaft*, p. 35.

ționarul nu ne dă și nu ne pôte da circulațiunea limbei; și tocmai acesta este punctul cel esențial.

Aceiași eróre ca Thommerel, dar pe o scară mai întinsă, a comis'o Cihac în privința limbei române, asigurându-ne fără a rîde — de asemenea pe temeul unei socoteli curat *dictionaristică*—că :

‘L'élément latin de la langue roumaine ne représente guère “aujourd'hui qu'un cinquième de son vocabulaire, tandis que ‘l'élément slave y entre pour le double ou pour $\frac{2}{5}$ à peu ‘près...”

Și mai departe :

‘Les éléments turcs — presque un cinquième du vocabulaire roumain..., ⁹⁵⁾

Cu alte cuvinte, limba română se compune, după Cihac, din o $\frac{1}{5}$ latină, o $\frac{1}{5}$ turcă și $\frac{2}{5}$ slavice, afară de o $\frac{1}{5}$ eterogenă.

E mai pe sus de ori-ce indoelă, că nicăiri ca în Dobrogiă Româniî n'au fost expuși la o mai mare influință slavică și turcă tot-o-dată, locuind acolo, în curs de câți-va secolî, într'un strîns contact cu Bulgariî și cu Otomaniî. Ei bine, nici chiar în Dobrogiă aritmetica lui Cihac nu se potrivește.

Iată o scurtă doină română dobrogiană, culésă de neobositul Teodor Burada :

Vara vine, érna trece,
N'am cu cine mai petrece ;
Și cu cine am avut,
Vaî de mine, l'am perdut !
L'a mîncat negrul pămînt,
La biserică 'n mormînt ! ⁹⁶⁾

Luăm primul tom din dicționarul etimologic al lui Cihac, cuprîndător de ‘elemente latine,, și găsim acolo: *vară=ver, veris; vin=venio; érnă=hibernum (tempus); trec=trajicio; nu=*

⁹⁵⁾ Cihac, *Dict. d'étymologie daco-romane*, t. 2, Francfort, 1879, p. VIII, XII.

⁹⁶⁾ Burada, *O călătorii în Dobrogiă*, Iași, 1880, p. 236.

non; *am*, *avut*, *avé*=*habeo*; *cu*=*cum*; *cine*=*quinam*; *maî*=*magis*; *petrec*=*per-trajicio*; *şi*=*sic*; *vaî*=*vae*; *de*=*de*; *el*=*ille*; *perd*=*perdo*; *mânc*=*manduco*; *negru*=*nigrum*; *pâmînt*=*pavimentum*; *la*=“un *l* euphonique (?) préposé à la préposition *a*=*ad*”; *biserică*=*basilica*; *în*=*in*; *mormînt*=*monumentum*; fiind uîtat numai *mine*, despre care însă, deşi coincidă cu slavicul *мене*, va recunoşce totuşi chiar Cihac că nu se pôte despărţi de vechiul italian *mene*:

Loutano son de gioi, e gioi de *mene*... ⁹⁷⁾

Câte cuvinte, atâtea latinisme, fără nici un amestec străin, absolutamente nici unul!

Am ruga pe Cihac să ne găsescă tot aşa un cântec românesc pe jumătate mai scurt, sau măcar să compună el-însuşi în proză o frază românească de cinci şiruri, în care toate cuvintele să fie numai slavice, sau numai turce, sau numai slavice şi turce, de vreme ce — după el — elementul turc în limba română este egal la număr cu cel latin, iar elementul slav *‘y* entre pour le double.

Absurditatea aserţiunii sare în ochi.

Negreşit, slavismele la Români, şi chiar turcismele, nu sînt puţine; în circulaţiune însă, adecă în activitatea cea vitală a graiului românesc, în mişcarea cea organică, ele se perd aprópe cu desăvîrşire faţă cu latinisme. Chiar dacă toate derivaţiunile turce şi slavice ale lui Cihac ar fi corecte, pe când în realitate cele mai multe pécătuesc contra sciinţei dela cefă pînă la călcăie, ⁹⁸⁾ şi tot încă nu s’ar puté dice că ingredientul slav şi cel turc luate la un loc sînt egale la Români cu ingredientul latin, necum a reduce pe acesta din urmă la o biată pătrime în alăturare cu cele-Palte două. Un calcul serios în Linguistică, ca şi’n economia politică, are în vedere nu unitatea brută, ci valórea de circulaţiune.

⁹⁷⁾ Caix, *Le origini della lingua poetica italiana*, Firenze, 1880, p. 210.

⁹⁸⁾ Cfr. *Cuvente den bătrâni*, Suplem. la tom. I, passim.

Să luăm tot din Dobrogea, pentru motivul arătat mai sus al unei influințe turco-slavice mai pronunțate, următorul bocet sau cântec de jale, în care sînt destule cuvinte nelatine :

Drăguțul meu bărbătel,
Drăguțul meu suflețel,
 Când ți-a veni dorul
 Să ieși *drumușorul*,
 Să-mi stingi focușorul?
 Astă primăvară,
 Când eșiai afară,
 În revărsatul *zorilor*,
 În cântatul paserilor,
 În șuerul vînturilor,
Plugușorul înjugaî,
 Negră *brazdă* resturnaî,
 Și din gură tu diceai :

Ța Plevan
 Și *haiș* Joian,

Haiș cu tata, nu vè dați
 Și la greu nu mă lăsați,
Brazda tót'o resturnați!
 Eū când te-auđiam,
 Cu gură nu *grătam*,

Mă luam,
 Mă sculam

Și'n *grădină* mă duceam,
 Floricele semenam,
 Să le porțe fetele,
 Fetele, *nevestele*.
 Florile aū înflorit,
 Bărbatul mi-a putredit!
 Timpul *cósei* c'a sosit
 Și la câmp când am eșit.
 Pe *rezóre* m'am uítat,
 Suflețelul mi-am strigat:
 Spune'mi, *dragă*, un cuvînt
 Să pot *trăi* pe pămînt!
 Am remas fără de sprijin,
 Singurică fără de *razim*!

Valuri mari mă 'nrăluiesc,
N'am cum să mă sprijinesc.
Bătută's de gânduri,
Ca vîntul de d'eluri,
Ca apa de maluri! ⁹⁹⁾

Prin litere cursive noi am însemnat cuvintele nelatine, întrate în limba română prin amestec secundar, și anume: 1 vorbă grăcă, 3 vorbe maghiare și 18 slavice.

Prin litere rărîte am indicat 7 cuvinte, despre originea cărorora nu e aci locul să discutăm cu Cihac, cari însă în ori-ce cas nu sînt nici slavice, nici turce.

Peste tot în cîntecul întreg sînt 155 de cuvinte, dintre cari, prin urmare, numai 29 nu sînt latine; adecă elementul latin întrece mai mult decăt de cincî orî pe tôte celelalte împreună.

Apoi nici un singur turcism la 155 de cuvinte, deși scena se petrece tocmai în Dobrogia.

Să mai observăm, că din numărul vorbelor latine noi am șters pe *strig*, pe care însuși Cihac, nu se scie prin ce minune fonetică, il derivă din latinul *exquirito*. ¹⁰⁰⁾ Afară de acésta, am trecut la cuvinte slavice pe *zori*, măcar-că forma *zuorî*, atât la Transilvanénu Silivestru: *шн днн зсорн рова нацперн тале*, ¹⁰¹⁾ precum și la Moldovénu Dosofteiu: *дннн зсвр де ккннн мз мкннн*, ¹⁰²⁾ alăturî cu vechia formă cunoscută *zswa=điua*, indică mai curând originea diu latinul *dies*, saũ cel puțin un compromis poporan între vorba latină și cea slavică. Mai pe scurt, am fost mai părtenitori pentru străinisme decăt pentru latinisme.

Circulațiunea relativă a elementelor lingvistice se recunoște prin întrebuițarea lor mai désă saũ mai rară într'un text,

⁹⁹⁾ Burada, op. cit. p. 265.

¹⁰⁰⁾ Cihac, *Dict.* t. 1, p. 266.

¹⁰¹⁾ *Psaltiré ce să zice cîntaré*, Belgrad, 1651, ps. CIX.

¹⁰²⁾ *Psaltire a sfântulu proroci Davidi*, Uniev, 1673, ps. LXX.

În care orî-ce element se consideră ca atâtea elemente deosebite de câte orî se repetă. Astfel în cântecul de măi sus slavicul *drag*, de exemplu, întimpinându-ne de 3 orî, noi a trebuit să-î dăm valorea de 3 față cu vorbele cele puse numai câte o dată=1. După Cihac, un asemenea *drag* nu este decât $1=1$ cătră *predmet*, *rătan*, *sădelcă*, *tripol* și cine măi scie câte altele, pe carî noi — Românii — le auđim, pôte, la ęece anî o dată. Cele măi circulătore însă, adecă cele măi utile din elementele slavice în limba română, ca să nu măi vorbim despre cele turce, posedă totuși o valöre mult măi mică decât cele latine. Un *și*, un *să*, un *că*, un *cu* etc., fără carî nu e chip a construi o singură frasă română, sînt ca 100 cătră 1 chîar în privința unui *drag*.

Principiul circulațiunii în limbă, în sensul mișcării productive a valorilor, n'a fost pînă acum nici o dată formulat în Linguistică. Acesta ar puté scusa pînă la un punct pe Thommerel sau pe Cihac. Să nu uităm însă, că unii dintre corifeii sciinței l'au presimțit de de-mult. Așa Curtius, vorbind despre posibilitatea ca o formă gramaticală să modeleze după sine alte forme gramaticale diferite, ęice că acesta se întâmplă în doă casuri: "sau când o formațiune este fôrte numărösă, pe când cele-l'alte sînt isolate, sau când ea este fôrte întrebuintată., ¹⁰³⁾ Ce însemneză acéstă dilemă? Ea stabilește din punct în punct equațiunea, pe care o avem noi înșine în vedere, și anume: 1 franc cu o activă circulațiune face cât 10 franci circulând fie-care de ęece orî măi puțin. Acțiunea unei forme gramaticale în 50 exemplare este pentru Curtius de o potrivă cu acțiunea unui singur exemplar circulând de 50 de

¹⁰³⁾ Curtius, *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik*, t. 9 (1876), p. 232 nota: "sei es, dass numerisch eine grosse Zahl von Bildungen mehrere vereinzelt nach sich zieht, sei es, dass eine sehr viel gebräuchte und deshalb dem Sprechenden besonders lebhaft vorschwebende Form ihn von der Tradition abirren lässt., — Cfr. Misteli, *Lautgesetz und Analogie*, in *Zeitschr. f. Völkerpsych.*, t. XI (1880), p. 414—5, și Brugman, *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, Leipzig, 1878, t. 1, p. 83.

orî în intervalul când cele cincî-șeci exemplare aîi circulat numai câte una dată, adecă: $50 (1a+1b+1c...)=1s \times 50$.

Curtius ne strămută din sfera *Dicționarului* în a *Gramaticiei*. Precum dicționarul este statistica cuvintelor, de asemenea gramatica e statistica formelor de relațiune; și o statistică tot atât de viciôsă, indicându-ne existența elementului cutare saŭ cutare, dar nu și circulațiunea lui, care se pôte urmări iarăși numai în texturi poporane. Țicem și aci "texturi *poporane*," căci în cele literare, cu cât ele sînt mai literare, cu atât mai mult ne întimpină forme străine une-orî cu desăvirșire graiului comun, saŭ cel puțin neajunse încă a deveni vulgare. Romănesce, bună-ôră, adverbii în *-mente* saŭ adjectivii în *-abil* sînt de o cam dată literare și numai literare.

Alfabetul, ca și gramatica, ca și dicționarul, este și el o statistică de aceeași natură a provisiunii fonetice a unei limbî. În alfabetul cirilic un *э*, un *з*, un *ψ*, un *w*, figuréză ca $1=1$ alături cu *л*, *к*, *в* etc., deși în circulațiunea dialectelor slavice ele sînt o curată excepțiune, saŭ chîar o ficțiune. În alfabetul latin *z* saŭ *y*, cu totul excepționale pentru vechii Romani, saŭ mai bine proprie numai limbei latine literare, ocupă în alfabet un loc identic cu sonurile cele mai respândite. Aci, ca și'n privința cuvintelor saŭ a formelor gramaticale, texturile sînt unicul mijloc de a constata circulațiunea, adecă adevărata valóre saŭ utilitate a unui son.

O încercare de acest fel a făcut'o de de-mult Förstemann. Să luăm, de exemplu, proporțiunea celor doă nasale în limbile elenă și latină. La 100 consóne, în elena sînt 18 *n* și numai 4 *m*; în latina 14 *n* și 12 *m*. În elena dară un *n* valóreză de $\frac{1}{2}$ orî cât un *m*. La 100 vocale, în elena sînt numai 7 *i*, în latina 27. ¹⁰³⁾ În latina, prin urmare, un *i* are o utilitate aprópe de 4 orî mai mare ca în elena. Un asemenea tabel al circulațiunii relative a sonurilor ne dă o noțiune

¹⁰³⁾ Förstemann, *Numerische Lautverhaeltnisse*, în Kuhn, *Zeitschr.*, t. 1, p. 163—79. — Cfr. *ibid.* t. 2, p. 36—44.

viuă despre caracterul fonetic al unei limbi; un alfabet — nu ne spune nimic. Nici o dată printr'o simplă enumerațiune a sunurilor cunoscute într'un graiu, noi nu vom înțelege, de pildă, pe cei 5 *i* din latinul *difficillimi*, pentru care în deșert am căuta o paralelă în elena și'n mai multe alte limbi.

La Români sonul *r*, pe care nu'l au de loc Mexicani și Chinesii, se repetă cel puțin de 15 ori la fie-care 100 de consóne. Putem óre să-î dăm aceeași valóre ca lui *h*, întrebuințat de vr'o 2 ori la 150 de consóne? Ba chiar tóte guturalele și palatalele la un loc: *h, k, g, c, g'* și *j*, deși sînt 6 la număr, totuși circuléză în limba română mai puțin decăt singurul *r*.

Să presupunem un moment, că circulațiunea lui *j* ar fi la noi tot așa de désă ca a lui *r*, încât să se dică cu drept cuvînt: $1j=1r$; atunci însă tipul fonologic al graiului românesc ar fi cu desăvîrșire alt ce-va, fără nici o asemănare cu cea ce este astăzi. În circulațiune dară și iarăși în circulațiune se oglîndesce fața cea fonică, ca și cea gramaticală, ca și cea lexică a unei limbi.

Cele de mai sus se aplică de o potrivă bine la construcțiuni sintactice, la respândirea mai mare sau mai mică a diferitelor categorii ideologice, la orî-ce altă secțiune a studiului lingvistic în genere.

Când Bergaigne constată, că 'n a doua carte întregă din *De bello gallico* Cesar pune tot-d'a-una verbul la sfîrșitul propozițiunii, afară de vr'o cinci-spre-șeci excepțiuni, ¹⁰⁴⁾ el urmăresce în latina un cas de circulațiune sintactică.

Când Heyse ne spune, că Francesii au 4 cuvinte: *pointe, saillie, trait d'esprit* și *bon mot* pentru 1 singur german *Witz*, sau alte 4: *ruse, fourberie, friponnerie* și *espieglerie* pentru 2 germane: *List* și *Betrug*, ¹⁰⁵⁾ el surprinde un fenomen de circulațiune ideologică.

¹⁰⁴⁾ Bergaigne, *Essai sur la construction grammaticale*, în *Mém. de la Soc. de Ling.* t. 3. p. 8.

¹⁰⁵⁾ Heyse, *System*, p. 242.

Pretutindenî în Linguistică un ingredient întrebuințat de 4 sau de 6 ori în intervalul d are o valoare utilă dublă sau triplă decât un ingredient identic întrebuințat numai de 2 ori în același interval d . În acest mod, 100 de ingrediente, utilizate fie-care numai câte 1 dată pe $\bar{d}$, valoréză mai puțin decât 25 de ingrediente, utilizate fie-care de câte 5 ori. Și o probă irrefragabilă în această privință este, mai cu seamă, raportul numilor propriie, locale și personale, către graul comun al unui popor.

Am vedut în §-ul precedent, că onomastica unei țeri de o întindere oarecare constituă în totalitatea sa un dicționar mult mai voluminos decât dicționarul cel mai complet al graului comun de acolo. Vr'o 9000 de numi propriie, mai toate personale și mai toate numai din Germania, au fost explicate de către Pott, abia ca o încercare, ca o mică frîntură așa zicînd dintr'un colossal mosaic.¹⁰⁶⁾ Pentru singura onomastică topică a României n'ar ajunge 100,000 de numere! Mapa cea mai amărîntă, acoperind cu litere apröpe imperceptibile un părete întreg, nu ne împărtășește decât *notabilia*, fără a se pute pogori la atâtea movile, stînci, pârîiașe, fel de fel de accidente teritoriale, pentru cari la fața locului există generalmente câte un nume propriu.¹⁰⁷⁾

Dacă ne aducem a-minte, că o mare parte, pöte chiar cea mai mare, din această imensă nomenclatură e cu totul străină limbei comune a țerei, astfel că — un exemplu förte caracteristic—din cele 30 districte ale României: *Mehedinți*, *Gorj*, *Argeș*, *Dîmbovița*, *Prahova*, *Buzău*, *Rîmnice*, *Putna*, *Bacău*,

¹⁰⁶⁾ Pott, *Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen*, Leipzig, 1859, p. IX.

¹⁰⁷⁾ Cfr. Brandes, *Die Heiligen und die Teufel mit Himmel und Hölle in den geographischen Namen*, Lemgo, 1866, p. 3: "Wie die Sterne am Himmel und die Sandkörner am Meerestade nicht zu zählen sind, so unzählbar sind auf unserer Erde die Städte, Flecken, Dörfer, Weiler, die Ströme, Flüsse, Bäche, Berge und Wälder, und alle haben ihre Namen bekommen; und nicht allein jene sondern auch fast jeder Fleck in den Feldmarken und Waldrevieren ist benannt worden."

Sucéva, Dorohoiu, Botoşani, Iaşi, Roman, Vasluiu, Tutova, Fălcău, Covurlău, Tecuci, Brăila, Ialomiţa, Ilfov, Vlaşca, Teleorman, Olt, Romanaţi, Dolj, Némţ, Muscel şi Vâlcea, numai cele 3 din urmă se pot înţelege romănesce, ba încă în Vâlcea din *vâlceà=vallicella* s'a mutat accentul, iar *Némţ* e de origine slavică, se nasce firésca întrebare: cum óre graiul poporului nu se afundă întreg sub un amestec ibrid atât de covârşitor? Tot ce'l scapă de potop, este principiul circulaţiunii.

Limba comună, abstracţiune făcând de şovăirile dialectale, se reproduce aceeaşi pe fie-care punct al ţerei. Dacă vom admite că ea posedă 10,000 cuvinte, pe cari să le represintăm prin *m*, atunci orî-ce individ, cunoscând numai jumătatea cea mai întrebuintată, va avé o provisiune lexică de $\frac{m}{2}$. Limba onomastică totală a aceleiaşi ţeri fie de 200,000 terminî, adecă 20*m*. E ce-va spăimîntător; nu există însă nici un punct, unde acéstă manină să fie cunoscută întregă. Individul cel mai familiar cu nomenclatura personală şi locală a ţerei sale, scie cel mult 1000 de numî proprie, adecă $\frac{m}{10}$. Acésta încă nu e tot. La 1000 de cuvinte din limba comună, chîiar din gura aceluî individ excepţional, circuléză în conversaţiune 5, maximum 10, fie chîiar 25 de numî proprie, ceia-ce constituă, într'un cas extrem, abia $\frac{m}{100}$. Iată cum un element, de 20 de orî mai numéros ca cifră brută, posedă totuşi prin circulaţiune o valóre de 40 saũ de 100 de orî mai mică!...

Să conchidem.

În Linguistică marele principiũ al circulaţiunii, uítat pînă aci aprópe cu desăvîrşire, s'ar puté privi ca pétra cea angulară a edificiului. Cea ce se chiamă *fisionomia* unei limbi, nu este alt ce-va decăt rezultatul circulaţiunii. Fisionomia totală a limbei se compune din fisionomiile sale parţiale: fonetică, tonică, morfologică, sintactică, lexică, ideologică, rezultând fie-care dintr'o circulaţiune deosebită, astfel că se póte întâmpla, bună-órá, ca fisionomia fonetică saũ lexică să nu fie de aceeaşi natură cu cea sintactică saũ cu cea tonică, dar

tóte circulațiunile speciale la un loc concurg într'o singură fisionomiă generală. Limba franceasă, de exemplu, are în întregime o fisionomiă una, deși fisionomia sa lexică e hotărît latină, pe când fisionomia fonetică este, din contra, de un caracter celtic fôrte pronunțat, ca și cea tonică, nu scim însă pînă la ce punct cea sintactică saũ cea ideologică, remă-nînd a se decide problema prin criteriul circulațiunii, fără care ori-ce caracteristică totală saũ parțială a unui graũ e radicalmente falsă...

§ 20.

LIMBILE ANTICE ȘI LIMBILE MODERNE.

Linguistica — s'a spus în nenumărate rinduri și tot încă se mai spune — datoresce avîntul seũ mai cu sémă filologiei clasice sanscrite, scóse din întunec în a doua jumătate a secolului trecut.

Noi am indicat deja în §-ful 10, și vom avé a mai atinge mai la vale, adevărata genese a sciinței limbei; de astă dată ne oprim atențiunea numai asupra unei consecințe imediate, nu tocmai fericite, pe care o avusese în studiul lingvistic de pînă astăđi predilecțiunea cea exagerată pentru sanscrita și iarăși sanscrita.

Ca dialect antic, sanscrita nu putea fi alăturată d'a-dreptul în sens peritetic decăt cu alte dialecte antice, cu așa numitele surori ale sale mai mici, cu zendica, elena, latina, paleo-slavica, gotica etc., tóte de vécuri reposate, tóte ajunse mai mult saũ mai puțin la o tréptă de clasicitate, tóte cunoscute noue numai din monumente.

Se făcuse astfel în Linguistică un fel de monopol prin prescripțiune în favórea limbilor antice. Călăuzele generale pe calea sciinței se mărginiau și se mai mărginesc într'un mod ca și exclusiv în sfera cea mórtă a anticității. Așa începuse Bopp, așa a urmat Schleicher, așa fac mai încóce Baudry în

Francia, Ferrar în Anglia, Ayuso în Spania. Pină și Ascoli se crede óre-cum dator de a pune măcar pe titlu: *‘Corsi di glottologia del Sanscrito. del Greco e del Latino,’* deși în text alérgă meretú la dialecte contimpurane.

Ce-va mai mult. Aprópe pretutindení în Europa, ba încă și’n America, catedra de Linguistică e unită cu cea de sanscrita în persóna unui singur profesor; și mai adesea se întâmplă, că cursul întreg cuprinde în fapt numai exercíție sanscrite după Stenzler saú după Benfey, împinse une-orí pină la probleme vedice, fără nici o vorbă însă despre sciínța limbei propriú díșă. Aláturí cu o asemenea Linguistică fără Linguistică, figurezá pe prima liniá un profesor special pentru filologia elenică și un alt pentru cea latină; apoi abia pe ici pe colea câte o catedră mai dosnică pentru vre-un grup dialectal modern: filologia romanică, cea slavică, cea germanică.

Whitney se miră unde-va, că profesorul de filologia comparativă dela London, octogenarul Hewitt Key, nu scie și recunósce el-ínsuși de a nu sci sanscrita. ¹⁰⁸⁾ N’ar merita óre o mirare cu mult mai temeínică atáția profesóri de Linguistică, de așa numita *‘allgemeine Sprachwissenschaft,’* cari înțeleg fórte bine Mahábhárata și Rámáyana, dar n’au mai-mai nici o idee de complexul sciínței limbei? A fi cine-va sanscritist nu este a fi și linguist tot-o-dată, precum și vice-versa linguistul cel mai de frunte póte a nu fi sanscritist. ¹⁰⁹⁾ Heyse era de tot slab în sanscrita; Sayce nu se pare a fi tocmai tare; nemini însă nu li va contesta un loc de onóre în Linguistică. Insuși Whitney, deși excelent sanscritist, profită totuși prépuțin de sanscrita în lucrările sale curat linguistice.

Este timp de a reduce în Linguistică rolul limbilor antice în genere la adevérata lor valóre.

¹⁰⁸⁾ Whitney, *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 205.

¹⁰⁹⁾ Cfr. Oppert, *Ouverture du cours de philologie comparée*, Paris, 1864, p. 27: *‘On mesure quelquefois les titres des hommes destinés à répandre cette science d’après leurs productions plus ou moins marquantes dans la littérature sanscrite. Rien n’est moins justifié...’*

În sfera cea etnologică a limbei *in concreto*, misiunea lingvistului este de a studia în dialecte circulațiunea elementelor constitutive și de a urmări dialectele în continuitatea lor cea ne'nteruptă, pe care totuși, în fapt, pe de o parte o clatină ôre-cum fenomenul 'limbei amestecate, și tendința cea fusio-nistă a 'limbei naționale,, mai ales a 'limbei literare,, iar pe de alta o împetrițeză 'limba onomastică,. Mai pe scurt, continuitatea dialectală cea ne'nteruptă, în legă-tură cu pedecele saū accidente ce o întimpină, și criteriul cel fecund al circulațiunii, iată cele doă grijī de căpeteniă ale lingvistului din punctul de vedere etnologic. Eī bine, tocmaī limbile antice īī oferă pe ambele aceste tărīmuri materialul cel mai sărăcăcios.

Continuitatea dialectală cea ne'nteruptă a limbilor antice e sfășiată în sens peritetic prin disparițiunea dialectelor celor intermediare sincronice, și este ascunsă tot-o-dată în sens ana-tetic prin lipsa orī-cărī urme positive de dialecte anteriôre primordiale.

Când Johannes Schmidt a cutețat a afirma continuitatea cea ne'nteruptă peritetică între grupurile dialectale indic, era-nic, elenic, italic și cele-Palte ale familiei lingvistice ario-eu-ropee, ¹¹⁰⁾ el a scornit asupra-și o infricoșată furtună, care nu încetěză de a mai bubui pină astăzi, deși teoria analógă saū chīar identică a lui Schuchardt despre grupurile dialectale ro-manice — veđī mai sus §-ful 15 — a fost primită fără nici o larmă. De ce? Pentru că la mijloc între dialectele antice cele păstrate aū perit alte numērôse dialecte și chīar grupuri dia-lectale întregī, dintre cari ne vom mārghini a menționa pe Sciđī între Slavī și Eranī, iar între Eranī și Elenī pe Traci, tocmaī doă mari grupuri cari servīaū așa đicend drept punte între Asia și Europa. ¹¹¹⁾ Dacă tot așa s'ar fi perdut grupul provențal

¹¹⁰⁾ J. Schmidt, *Die Verwandtschaftsverhaeltnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar, 1872. — Cfr. M. Müller, *Ueber die Resultate d. Sprachwiss.*, p. 21.

¹¹¹⁾ Cfr. *Cuvente den bătrāni*, t. 2, p. 686.

între Franca și Spania sau grupul sard între Spania și Italia, ar trebui de asemenea o genială cudețare a unui Johannes Schmidt pentru a susține, înfruntând o legiune de adversari, ne'nterupta continuitate dialectală peritetică a familiei lingvistice romanice. Numai prin peirea grupurilor dialectale scitice și tracic, făcându-se o largă gaură lingvistică între Europa și Asia, s'a deschis o îndemănatecă ușă pentru teoria unei "unități arice asiatice, fără strinsă continuitate cu o "unitate arică europeană, ; teoriă, pe care o mai apără în ruptul capului, contra lui Johannes Schmidt, majoritatea linguiștilor. ¹¹²⁾

Pe de altă parte, ne'nterupta continuitate dialectală anatetică pentru limbile cele antice este un *desideratum* întocmai de aceiași natură ca străbunii cei necunoscuți ai primului străbun cunoscut în arborele genealogic al unei case boieresci. Este învederat că acel prim străbun cunoscut, fie *M*, avusese și el tată, moș, bunic etc.; dar cum se chiămau aceia? cine să fi fost? unde au trăit? este o enigmă și iarăși enigmă, pe care unii fabricanți de genealogie, pentru hatîrul nobilei clientele, o înlocuiesc adesea prin nesce numi născocite. Cam tot așa fac o sémă de linguiști. Limba latină e sora sau cel puțin veră primară cu elena, cu gotica, cu paleo-slavica, cu zendica, cu sanscrita etc.; părintele lor însă sau părinții lor și părinții părinților sînt *icuri* și nimic mai mult decăt *icuri*. Cu toate astea, Schleicher, pe care'l cităm ca pe cel mai celebru dintr'o pleiadă, a reușit a croi pentru latina o liniă ascendentă destul de lungă, compusă din cinci generațiuni.

Să-l ascultăm în această laborioasă operă de restaurațiune:

"I. Latina, umbrica, oscica și alte câte-va mai puțin cunoscute grațuri italiice în sensul strict al cuvîntului (adecă cu "excluderea celui messapic, deși este indo-germanic, și a celui "de tot obscur etruscic) sînt surori, născute din aceeași mună,

¹¹²⁾ Veđi literatura controversel în Pezzi, *Glottologia aria recentissima*, Torino, 1877, p. 179 nota 1.

pe care o numim limbă fundamentală italică (italische Grundsprache).

II. Limba fundamentală italică și limba fundamentală celtică sînt surori gemene (Zwillingsschwestern), născute din aceeași mămă: limbă fundamentală italo-celtică (italoceltische Grundsprache).

III. Limba fundamentală italo-celtică se înrudesce mai de aproape cu grăca și cu albanesa, formând împreună ramura europeană sudică a familiei indo-germanice, de unde rezultă că ele avuseser o singură mămă, cărui îi vom țice limbă fundamentală sud-europeană (südeuropäische Grundsprache).

IV. Limba fundamentală sud-europeană se află într'o mai strînsă înrudire cu limbile indo-germanice din Asia, avînd toate ca mămă limba asiatico-sud-europeană (asiatisch-südeuropäische Grundsprache).

V. Limba asiatico-sud-europeană este soră cu limba fundamentală nord-europeană (adecă slavo-germanică), născute ambele din muma comună: proto-limba indo-germanică (indogermanische Ursprache).¹¹³⁾

Schleicher cunoștea atît de bine fie-care din cele cinci limbi anterioare limbei latine, încît se știe că, într'o bună diminiță, el și-a dat petrecerea de a compune o fabulă întregă în cea mai veche din ele: *avis akvâsas ka=ovis equusque* 'oia și cal, ;¹¹⁴⁾ o fabulă, care își mai găsește admiratori serioși chiar în ziua de astăzi.¹¹⁵⁾ Cu cît mai lesne i-ar fi fost, negreșit, de a scrie vre-un romanț într'o limbă ce-va

¹¹³⁾ Schleicher, *Kurzer Abriss der Geschichte der italischen Sprachen*, in *Musaeum für Philologie*, N. F., t. 14, p. 329—46. — În același gen. el a mai scris: *Kurzer Abriss d. Gesch. d. slavischen Sprache*, in Kuhn, *Beiträge*. t. 1, p. 1—27.

¹¹⁴⁾ Schleicher, *Eine Fabel in indogermanischer Ursprache*, in Kuhn, *Beitr.* t. 5, p. 206—8.

¹¹⁵⁾ Fleury, *Un peuple retrouvé par la grammaire*, p. 6: "Cette langue qu'aucun témoin n'a entendue, qu'aucune plume n'a jamais figurée, on l'a reconstruite de toutes pièces, on a refait son dictionnaire, on a même tenté de l'écrire, et cette reconstruction n'est pas moins légitime que celle des dinotériums et des ptéro-dactyles..."

mai nouă, bună oră în cea sud-europeă saă în cea italo-celtică!

Noi am spus mai sus — pag. 58-60 — că continuitatea dialectală cea ne'nteruptă, după cum nu înlătură clasificarea pe-ritetică a grupurilor de dialecte, tot așa nu împedecă genealogia lor cea anatetică. Astfel, de pildă, grupurile dialectale romanice fiind o dată clasificate în frances, provençal, spaniol, portuges, italian etc., noi avem dreptul de a trage pentru ele o genealogiă comună din latina, negreșit din cea vorbită, nu din cea literară. Cea ce face însă Schleicher, e cu totul alt ce-va, ca și când între latina și între dialecte romanice ar veni să se intercaleze la mijloc o 'limbă fundamentală franceso-provençală, saă 'o limbă fundamentală italiano-spaniolă, și anume o 'limbă, o unitate, iar nu cel puțin un grup dialectal franceso-provençal saă italiano-spaniol, adecă o multi-plicitate óre-care.

Schleicher nu băgase de sémă, că reproduce *tal quale* în principiu teoria ilustrului Raynouard, îmbrățișată óre-când de Perticari, de Sismondi, de Ugo Foscolo, de Champollion-Figeac etc., dar care de de-mult a perdut orí-ce vedă în lumea lingvistică. După Raynouard, latina nu este o mumă, ci bunica dialectelor romanice, a căror mumă a fost 'une langue intermédiaire, dont le type a fourni les éléments et les formes de nos idiomes actuels. ¹¹⁶⁾ Deochiată pe tărîmul dialectelor moderne, unde era lesne a'í constata slabiciunea, acéstă teoriiă, grația lui Schleicher, s'a mutat victoriósă pe tărîmul dialectelor antice, unde e mai greú a o combate.

Urmașii lui Schleicher aă refăcut arborele seú genealogic

¹¹⁶⁾ Raynouard, *Grammaire comparée des langues de l'Europe latine*, Paris, 1821, p. III.—E foarte remarcabilă, aplicându-se de o potrivă bine cătră Schleicher ca și cătră Raynouard, observațiunea lui Lewis, *An essay on the origin and formation of the Romance languages*, Oxford, 1835, p. 36: "Unless he here calls in 'the assistance of a miracle, and supposes that as at Babel the tongues were 'confounded, so after the invasion of the Romans they were made uniform, it 'is difficult to understand, how he accounts for such a prodigy...,"

în diferite moduri, admitând mai cu sémă, aprópe într'un glas, după cum am arătat mai sus, bifurcarea între limba fundamentală asiatică și cea europeană; direcțiunea însă a ramas aceeași, sbuciumându-se toți de o potrivă a umple lacuna continuității neîntrerupte anatetice a dialectelor antice printr'un edificiu *sui-generis*, compus dintr'o mulțime de caturi imaginare.

August Fick, cel mai ingenios din scóla genealogistă, luând un cuvânt óre-care, nu se sfiesce a ne da forma lui precisă în șese període succesive, tóte ante-istorice. Așa de exemplu, numele "șérpelui", este:

1 ^o .	In limba fundamentală leto-slavică :	<i>angi</i> ;
2 ^o .	„ „ „	leto-slavo-germanică : <i>anghi</i> ;
3 ^o .	„ „ „	greco-italică : <i>achi, anchi</i> ;
4 ^o .	„ „ „	europeană : <i>anghi</i> ;
5 ^o .	„ „ „	asiatică : <i>ahi</i> ;
6 ^o .	„ „ „	ario-europeană : <i>aghi, anghi</i> .

Singurul cusur al acestor minunate reconstrucțiuni este, că despărțirea familiei lingvistice ario-europene în tulpinele asiatică și europeană, apoi a celei europene în ramurile greco-italică și leto-slavo-germanică, apoi a acesteia din urmă în crengile leto-slavică și germanică etc. etc., se întemeiază nu atât pe existența unui material suficiente precum pe lipsa materialului, pe sărăcia lui, pe un *deficit*.

Pe lângă cele-Palte, această teorie nu este nici măcar consecințe cu sine-însuși.

Dacă "șérpe", după Fick, se dicea în limba cea fundamentală ario-europeană *aghi* și *anghi*, rezultă că acea limbă avea óre-cari divergințe dialectale. Dar de ce atunci să nu recunoscem că latina, elena, slavica, germana etc. s'au dezvoltat treptat din germenii dialectali cuprinși deja în acea limbă, după formula cea anatetică pe care am dat'o mai sus la pagina 60, în loc de a inventa cu orî-ce preț între acea limbă și între urmașele sale alte cinci sau șese mume *ex machina*?

Cumcă istoria familiei ario-europene, ca și istoria orî-cărui

alte familie lingvistice, se începe, în adevăr, prin multiplicitate dialectală, iar nu prin unitatea cea visată de ‘limba națională’, o demonstrează Bréal cu câte-va exemple irresistiblee, dintre care vom reproduce unul singur:

‘Les mots qui désignent le coeur dans nos langues de l’Europe supposent tous un primitif *kard*. D’autre part, les mots qui désignent le coeur en sanscrit et en zend supposent un primitif *ghard*. Mais ce qui prouve que la forme *kard* n’était pas étrangère aux langues de l’Asie, c’est qu’elle s’est conservée dans le juxtaposé *grad-dhâ* qui désigne un acte de foi, ainsi que dans le verbe *grad-dadhâmi*, qui veut dire j’accorde mon coeur, ma foi (c’est le latin *credo*). Nous avons donc deux formes, *kard* et *ghard*, dont il serait difficile de nier la parenté, mais qui ne se laissent pas réduire à une forme commune. Probablement l’une et l’autre coexistaient dans la langue mère indo-européenne...’¹¹⁷⁾

Cele cinci său șese graiuri intermediare între latina cu surorile ei și între sorgintea lor comună ar avea cuvântul de a fi numai dără în cazul mai multor amestecuri primare succesive ale dialectelor ario-europene cu dialecte de alte familie lingvistice, sguindu-se astfel de atâtea ori continuitatea dialectală cea n’nteruptă prin nascerea atător limbi noue, lipsite de o legătură ôre-cum nedisolubilă cu fazele precedente; mai pe scurt, se va fi întâmplat de cinci său șese ori un fenomen analog cu formațiunea limbilor romanice din amestecul latinei cu graiuri eterogene provinciale. În acest mod, dacă vom însemna elementul ario-european cel covârșitor prin *AA* și elementele cele ne-ario-europene prin *B*, *C*, *D*, atunci ne vom explica ‘limbile cele fundamentale’, patronate de Schleicher său de Fick, ca nesce ‘limbi amestecate’, ; bună-ôră: ‘limba fundamentală greco-italică, = $AA+B$, ‘limba fundamentală leto-slavo-germanică, = $AA+C$ etc. Numai ingredientele *B*, *C*,

¹¹⁷⁾ Bréal, *Mélanges*, p. 377—9.

D, pot face ca aceste limbi să nu fie A', A'', A''', A'''' și așa mai încolo, adecă o continuitate ne'nteruptă a graiului ario-europeu celui *ab ovo*, ci să fie $AA+B > AA+C$. In sine, lucrul e foarte probabil. Dar scim noi ore ce-va pozitiv despre un asemenea amestec primar, și chiar despre amestecul cel secundar al dialectelor antice?

Se bănuiesce că Celții s'ar fi amalgamat din Ario-europei și Turani. ¹¹⁸⁾ S'ar pute presupune, că Eranii conțin din temelie un element ore-care semitic destul de important. ¹¹⁹⁾ S'a vorbit mult despre ingrediente egiptene și mai ales cele feniciene la Eleni. Tote acestea insă și altele analoge aparțin periodului mitic al istoriei. Nemic pe deplin sigur. Despre fenomenul 'limbei amestecate, la cei vechi, ca și despre ne'nterupta continuitate peritetică și anatetică a dialectelor și grupurilor dialectale antice, lingvistul are la dispozițiune abia câte-va indicațiuni rapsodice, expuse la o perpetuă controversă.

In vechime au existat națiuni în totă puterea cuvintului; nici una insă nu ne-a lăsat o 'limbă națională, în sensul figurii dela pagina 82. Avem pe ici pe colea câte o 'limbă literară, produsă de câte un dialect predominant, dela care ea s'a depărtat printr'o artificialitate une-orî enigmatică; dar nicăiri nu găsim nu numai un complex de dialecte tinzând la unitate națională sub direcțiunea unuia din ele, ci nici măcar un singur dialect așa cum se vorbea în toate zilele; nicăiri un text adevărat poporan; nicăiri un cântec sau un basm, furat de pe buze necioplite. Despre poesia poporană a Romanilor, bună oră, s'a scris volume întregi, ¹²⁰⁾ în cari insă tocmai poesiă poporană nu se găsește.

Urmărind în limbile antice circulațiunea elementelor lin-

¹¹⁸⁾ Mai sus p. 80 nota 81.

¹¹⁹⁾ Cfr. *Cuvente den bătrâni*, t. 2, p. 686.

¹²⁰⁾ Corssen, *Origines poësis romanae*, Berolini, 1846; — Ed. du Mériel, *Poésies populaires latines antérieures au douzième siècle*, Paris, 1843; etc.

guistice, care să ne dea fisionomia cea neprefăcută a unui graiu sub toate puncturile de vedere, noi dobândim nesce rezultate aproximative în cazul cel mai bun, une-orî cu totul greșite. Sintaxa latină, pe care o învățăm în școlă, poate ore să fi fost vre-o dată sintaxa poporului roman chiar în Roma, necum afară din capitală? Pină și'n privința formelor gramaticale, limbile antice, așa cum le cunoscem noi, ne oferă un material foarte nesuficiente. Să dăm un specimen latin și un specimen românesc identic. Substantivarea infinitivului, ca la noi în 'a mea *înțelegere*, 'a ta *înbire*, și așa mai încolo la tot pasul, ne întimpină excepționalmente, trei-patru exemple peste tot, în scriitorii latini cei mai vulgari, ca Petroniū (28): 'meum *intelligere*, sau Plaut (Curc. 28): 'tuum *amare*, ; nici o dată însă în Cicerone, în Tit-Liviū, în întregul literaturii clasice a Romanilor. O asemenea substantivare a infinitivului, atât de normală în graiul poporului român, a început să dispară în limba română literară, înlocuindu-se mai adesea prin *-țiune*. Dacă literatura română va reuși peste un secol a goni de tot pe infinitivul substantivat, deși nici o dată nu-l va părăsi poporul român, va fi imposibil a constata la noi printr'un text literar circulațiunea acestui fenomen, după cum ne este imposibil acum de a-l constata în latina.

În fine, limba onomastică, locală și personală, atât de interesantă prin luminele ce revărsă asupra vicisitudinilor unui teritoriu și asupra relațiunilor unui popor, foarte importantă tot-o-dată prin extrema sa bogăție și prin modul cum se împămîntenește în fie-care dialect, este partea cea mai sărăcăcioasă din materialul ce ni-l procură graiurile antice. Noi dicem lui *Constantin—Dinică* sau lui *Grigoric—Guță*. Cine ore ne va spune, cum vor fi desmierdat Elenii pe copiii numiți *Epaminondas* sau *Agesilaos*, orî Romanii pe *Caesar* sau pe *Pompejus*?

Dela sfera etnologică, ar fi de prisos de a mai trece la cea antropologică a limbei. Aci se cere și mai mult na-

tura cea naturală; și tocmai natura e mai pretutindenți sulemenită în texturile cele literare ale anticității.

Cu ce ne-am ales dară?

Linguistica se asemănă cu un călător, de'naintea căruia se aștern două căi, menite a-l duce la una și aceeași țintă: o cale mai scurtă, pe loc șes, cunoscută și sigură, unde poate să pășcă fără grabă, fără sfială, examinând cu liniște tot ce i se înfățișază la dreapta și la stînga; o altă cale mai lungă, pe creștetul unui munte obscur, stropșită de stînci și curmată de prăpăstii, unde trebuie neconținut să sară cu frică, fără a pute să-și păstreze sângele rece, pînă ce — ajungînd la un punct — vede d'o dată un abis peste care nu e chip să trecă, și atunci se oprește, silindu-se în deșert a inventa o punte. Această din urmă cale este aceea a limbilor antice, unde continuitatea dialectală, cea peritetică ca și cea anatetică, e ruptă prin peirea mai multor graiuri intermediare și a mai multor fase anteriore; unde amestecul limbilor, cel primar ca și cel secundar, e întunecat prin neajunsul datelor istorice; unde nu se poate urmări rolul limbei naționale în sînul unui grup dialectal, ba pînă și grupurile dialectale ne sînt cunoscute mai adesea prin vre-un singur dialect, resfrînt și acela numai în oglinda cea înșelătoare a limbei literare; unde limba onomastică e redusă la cea mai mică expresiune; unde studiul circulațiunii elementelor lingvistice, în loc de a ne lumina, adesea ne retăcesce. Calea cea-altă — sînt limbile moderne.

Nemini pînă acum n'a înțeles și n'a descris mai bine ca Max Müller însemnătatea cea mare a limbilor moderne în Linguistică, acordând între ele postul de onore anume celor romanice.

Să vorbescă el-însuși:

„Importanța graiurilor moderne pentru a pătrunde mai adînc în natura limbei în genere și pentru a înțelege mai bine principiile dezvoltării chiar a graiurilor antice, n'a fost nici o dată apretiată cum se cuvine...”

Mai departe:

‘Afară de toate cele-lalte considerațiuni, graiurile moderne ‘ne ajută a stabili printr’o demonstrațiune necontroverabilă ‘principiele cele fundamentale ale științei limbei. Pentru un ‘linguist, ele sînt cea ce este stratul terțiar sau formațiunile ‘și mai recente pentru un geolog. Operele lui Diez: *Grammatik der romanischen Sprachen* și *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, nu numai că nu sînt mai ‘pe jos întru nemic de lucrările lui Bopp, Grimm, Zeuss și ‘Miklosich, dar încă servesc ca cea mai bună introducere la ‘studiul periódelor mai vechi ale graiului ario-europeu. Multe ‘puncturi cari, pe terenul sanscritei, elenei și al latinei, nu ‘pot fi probate decât pe calea inductivă, se învederază aci ‘printr’o demonstrațiune istorică. In dialectele romanice moderne noi avem de’naintea ochilor cea mai completă și cea ‘mai clară repetițiune a originii și creșterii limbei, după cum ‘nu se mai găsește alta nicăiri în întreaga istoria a graiului ‘omenesc. Noi putem urmări latina dela prima inscripțiune ‘Scipionică, cu 283 ani înainte de Crist, pînă la cei de’n- ‘tău indici neo-latini în Italia, Spania și Franția; apoi în ‘curs de o mie de ani în cele șese grupuri dialectale roma- ‘nice, posedînd fie-care câte o literatură bogată și auten- ‘tică..., ¹²¹⁾

‘Este un prejudeț de a crede—observă Bergmann—cumcă ‘Linguistica trebui studiată mai cu preferință asupra limbilor ‘antice, ca sanscrita, ebraica, gréca, latina etc. E mai bine, ‘din contra, de a lua drept temelie o limbă modernă, de óră-ce ‘studiul lingvistic al graiurilor vechi nu implică pe al celor ‘nouve, derivate din ele, pe când studiul lingvistic al graiurilor ‘nouve implică neapérat pe al celor vechi, din cari ele derivă, ‘îmbrățișînd, prin urmare, o istorie completă a unui graiu ‘dela sorginte pînă la actualitate..., ¹²²⁾

In fine, ca să scurtăm, noua școlă lingvistică germană, re-

¹²¹⁾ M. Müller, *Lectures*, 2-d ser., p. 244—51.

¹²²⁾ Bergmann, *Cours de linguistique*, p. VIII.

presintată prin Leskien, Brugman, Osthoff și alții, despre cari vom vorbi mai pe larg cu o altă ocaziune, a început deja a se rosti pe față că: «noi trebui să scótem principiile cele «fundamentale ale sciinței limbei nu din limbile literare cele «móрте ale anticității, ci mai cu sémă din dialectele cele viue «de astăzi...»¹²³⁾

§ 21.

LIMBA POETICĂ.

Ar fi o scăpare din vedere, dacă n'am atinge aci pe la sfirșit, măcar în trecăt, încă o limbă, care în aparință n'ar trebui să preocupe pe linguist, în realitate însă îl ademenesce nu o dată, fără ca el totuși să-și dea sémă, de ce anume pe dînsul, vinător al graiului natural, îl atrage și 'l interesă ce-va ce se póte numi, după expresiunea lui Humboldt, «artă prin limbă».¹²⁴⁾

Nodier este singurul autor de o carte lingvistică, care a consacrat un capitol special «Limbei poetice»;¹²⁵⁾ capitol fără vre-o valóre, remarcabil totuși prin faptul că există.

Nu numai poesia cea poporană, care și ea este artistică pînă la un punct, ci mai cu deosebire cea cultă, un Schiller, un Victor Hugo, un Byron, posedă o pinacotecă a sa, ca să đicem astfel, de expresiunii mai mult saú mai puțin străine graiului vulgar.

În sinul dialectului etnologic cutare saú cutare, de care se servă, acéastă poesia face o alegere, saú mai bine đicend nemeresce dela sine, fără a căuta, și apoi combină cu un instinct admirabil elementele ce-í convin pentru a o rădica mai pe sus de vorbirea cea obicnuită.

¹²³⁾ Delbrück, *Einleitung*, p. 60.

¹²⁴⁾ Humboldt, *Werke*, t. 4, p. 59: «Die Poesie ist die Kunst durch Sprache.»

¹²⁵⁾ Nodier, *Notions de linguistique*, p. 63—73: Langue poétique.

Poesia cea literară este cu mult mai artificială decât literatura în proză; cu toate acestea, lingvistul o studiază mai cu drag, și are dreptate.

E cam greu a defini limba poetică altfel decât numai prin opozițiune cu limba prozaică. Dacă vom dice că "limba prozaică, este o actualitate în momentul când se vorbește, vom pute caracterisa "limba poetică, ca *anacronism* în același moment. Anacronism nu pentru că poetului îi plac vorbe, concepțiunii saū întorseture învechite, uitate, eșite din întrebuințare, ci mai ales pentru că modul seū de a se exprime, în ceia ce este adevărat poetic, reproduce ore-cum copilăria limbei umane în genere.

Noi am spus mai sus—pag. 48—că limba umană în genere se începe prin *percepțiune*, adecă printr'o impresiune directamente produsă de un obiect ore-care asupra simțurilor, trecând apoi în *apercepțiune*, când cugetarea se apucă a uni într'o singură noțiune mai multe asemenea impresiuni. Percepțiunea este: "aur, =galben; apercipiunea: "aur, =galben+strălucit+greū.

Scim bine că pentru unii linguiști "percepțiunea, la om ca și când n'ar fi, ci numai "apercepțiunea. Lazarus de exemplu, urmat de Steinthal, afirmă că, dacā mē dōre un deget, eū nu o sciū decāt prin *apercepțiune*, căci tot ce-mi dā *percepțiunea* este simțul durerii. ¹²⁶⁾ E un simplu joc de cuvinte. Când cine-va imi înfige un ac în deget, făcēndu-mē a striga *ah* saū *vaī*, acest *ah* saū *vaī*, ori-ce s'ar dice, este ce-va simțit, nu cugetat; este un element cu un singur factor, nu cu doi; este o percepțiune. Negreșit, repetându-se un asemenea *ah* saū *vaī* într'o altă saū o a treia împregiurare analōgă, mintea nōstră, prin gruparea presintelui cu trecutul, apercpe însemnarea strigătului, perpetuându-l în limbă ca expresiune a durerii; nascerea lui însă, ori-cum

¹²⁶⁾ *Das Leben der Seele*, Berlin, 1856—7, t. 2, p. 28 sqq.

ar fi, e anterioară acestei *apercepțiunii*, fiind datorită numai *percepțiunii*.

Pentru a înlătura orî-ce controversă asupra sensului ‘percepțiunii’, și ‘apercepțiunii’, să recurgem la următoarea imagine, pe care ni-o oferă Taine: ‘Supposez un livre écrit dans ‘une langue originale et muni d’une traduction interlinéaire; ‘le livre est la nature, la langue originale est l’évènement ‘moral, la traduction interlinéaire est l’évènement physique, ‘et l’ordre des chapitres est l’ordre des êtres. Au commencement du livre, la traduction (=évènement physique) est ‘imprimée en caractères très-lisibles et tous bien nets. Mais, ‘à mesure que nous avançons dans le livre, ils le sont moins, ‘et, de chapitre en chapitre, il s’y glisse quelques caractères ‘nouveaux qu’on a peine à ramener aux premiers. A la fin, ‘surtout au dernier chapitre, l’impression devient indéchiffable; ‘cependant quantité d’indices montrent que c’est toujours la ‘même langue et le même livre. Tout au rebours pour le texte ‘original (=évènement moral). Il est très-lisible au dernier ‘chapitre; à l’avant-dernier, l’encre pâlit; aux précédents, on ‘devine encore qu’il y a là de l’impression, mais on n’en ‘peut rien lire; plus avant encore, toute trace d’encre disparaît.’¹²⁷⁾ Ei bine, ceia-ce numim noi *percepțiune*, ca punct de plecare al limbei umane, sînt acele prime capitole din imaginea lui Taine, în cari ‘evenementul fisic, e foarte cetet, pe când ‘evenementul moral, nu se pôte încă descifra, ci numai dóră se ghicesce, deși în fapt există, după cum există și ‘evenementul fisic, într’o stare imperceptibilă chiar în cugetiarea cea mai abstractă. În acest sens, *apercepțiunea* lui Lazarus, în fasaî inițială, nu diferă de ceia ce ñicem noi *percepțiune*, avënd însă cusurul da a necesita un epitet: ‘*prima* *apercepțiune*,, căci altfel nu s’ar deosebi de *apercepțiunea* cea adevărată, adecă de cea lisibilă.

Intre *percepțiune* și *apercepțiune*, între predominirea deci-

¹²⁷⁾ Taine, *De l’intelligence*, t. 1, p. 334—5.

sivă a simțirii și predominarea decisivă a cugetării, între capătul *S* și capătul *C* în desfășurarea sufletului uman, se află în interval, ca în imaginea de mai sus din Taine, mai multe graduri succesive, unele mai apropiate de *S*, altele de *C*. Graiul omenirii în copilăria este din ce în ce mai *S*, adică mai perceptiv; graiul omenirii în maturitate, pe cale spre bătrânețe, e din ce în ce mai *C*, adică mai apercceptiv. Aceiași diferență ne întimpină între limba poetică și limba prozaică. Proza reprezintă vrista cea apercceptivă a graiului; poesia, în trăsăturile ei cele specifice, prin cari se depărtază dela proză, corespunde graiului în copilăria.

‘Creatorii limbei umane—dice Max Müller—aū fost poeți. Poesia e mai veche decât proza.’ Și aducând un admirabil vers din poetul engles Wordsworth: ‘movila cea depărtată tot mai vorbă încă cu soroze apunend’, ilustrul profesor dela Oxford observă, că această idee a unei conversațiuni prelungite între soroze și o movilă din depărtare, atât de străină prozei actuale, ar fi putut să figureze ca ce-va foarte obicnuit în limba cea primitivă a nēmului omenesc. ¹²⁸⁾ Trebuia să mai adauge: ‘și în limba copiilor din toți timpii.’

Pentru omul primitiv, pentru poet, pentru copil, tot ce există trăesce ca dînsul, simte ca dînsul, cugetă ca dînsul. Nemic mort în lume, nemic fără suflet. Copilăria nu vrea să cređă că este ce-va care să nu aibă viață; și tocmai de aceea, lipsind o antitesă, ea nu pōte să înțelegă însăși ideia de ‘viu’. Imi aduc a-minte că fetița mea, când era de trei ani, m’a întreat într’o di cu multă nedomere: ‘ce este viu?’. Căutând a-i da un respuns după vristă, i-am spus că ‘viu, se chiamă cea ce se mișcă dela sine. Copilul s’a uitat la pendula orologiului de pe părete și m’a întreat iarăși: ‘césul e viu?’. A trebuit să’mi dau nu puțină ostenelă pentru a-i lămuri, că pendula nu se mișcă dela sine. Fetița a eșit din

¹²⁸⁾ M. Müller, *Essai sur la mythologie comparée*, trad. Perrot, Paris, 1873 p. 75—6.

odaiă, lăsându-mă cufundat în gânduri asupra genesii inteligenței umane. Peste două minute ea se întorče și mă vede nemișcat. ‘Tată, tu acum nu ești viu?, Nu mai știu ce ți-am respuns; îmi amintesc însă că, după o jumătate de oră, am găsit pe copil în odaia de alături vorbind cu păpușa, pe care o asigura cu mult foc ca ea nu este *viuă*; și totuși, făcând o curată teoriă, copilul în practică nu înceta de a crede că păpușa e viuă, de vreme ce ți vorbea. Încă o dată, așa este și omul primitiv, așa e și poetul. De aci tropul, de aci metafora, de aci prosopopeia etc.

Cu toate acestea, între limba cea copilărească, despre care noi am vorbit în §-ul 16, și între limba poetică, care ne preocupă în momentul de față, sînt deosebiri esențiale, deși ambele reproduc câte ce-va din procesul primei formațiuni a limbei umane în genere :

1°. Copilul construiesc din nou pe un loc gol; poetul reconstruiesc pe de asupra, într’un mod parțial, un edificiu deja clădit.

2°. Copilul nu isprăvesc nici o dată opera sa de creațiune, căci, abia pornit pe cale, iată că i se împune fără voe dialectul cel gata al societății; poetul isprăvesc, de oră-ce materialul și chiar zidirea întregă îi sînt oferite de mai înainte și primite de dînsul, nefindu-î permis și ne-vrînd el-însuși, ca să dicem așa, decăt a întipări pecetea geniului seî pe dialectul cel gata al societății.

3°. Copilul, oprit dela începutul căii prin graiul părinților, ne pôte arăta numai reversatul țilei, zorile din epoca închișării limbei umane în genere; poetul, lucrînd într’o sferă mai restrînsă, dar cu o deplină libertate, ‘die freie Dichterkraft’, după expresiunea lui Schiller, ne mai destăinuesc unele particularități din dimineța omenirii, pînă la care nu ajunge copilul.

4°. În copil, noi urmărim numai dialectul antropologic în fașă, nu și pe cel etnologic; ¹²⁹⁾ în poet, pe ambele tot-o-dată.

¹²⁹⁾ Cfr. totuși Schulze, *Die Sprache des Kindes*, p. 27—9 nota.

5°. In fine, în limba copilărească toate interesă pe linguist, toate fiind de o potrivă native în ordinea cronologică a desfășurării lor ; în limba poetică noi facem o spicuire de elemente instructive, și o spicuire anevoioasă ca orî-ce alegere, fiind supusă pînă la un punct arbitriului momentan și vederilor subiective ale linguistului, a căror consecință este posibilitatea unui rezultat înșelător.

Limba poetică în sensul nostru, Steinthal o confundă cu caracterul mai mult sau mai puțin poetic al cutărui sau cutărui dialect etnologic. ‘Cât de săracă — ȳice el — e limba ‘poetică a Romei în alăturare cu cea grăcă ! Cât de sărace ‘sînt grafulurile romanice alături cu cel german !, ¹³⁰⁾ Nu e aci vorba. Pentru un adevărat poet, nici un dialect etnologic nu este ne-poetic. Francesa cu accentul tot-d’a-una pe ultima silabă și polóna cu accentul tot-d’a-una pe silaba penultimă, afară de vocalele cele închise la Francesi și de consónele cele grămădite la Poloni, apoi o sintaxă țepănă etc., sînt în tesă generală fórte prozaice ; totuși un Victor Hugo în francesă și un Mickiewicz în polóna revărsă cu o mână plină nesecate tesaure de ‘limbă poetică, . Și nu e de mirare, de vreme ce tocmai în grafulurile cele prozaice se póte arăta mai la lumină geniul unui poet, geniul fiind forță, iar forța călindu-se prin resistință. Intr’un dialect prozaic e slabă, negreșit, poesia cea poporană, ca produs al colectivității ; nu însă și acea cultă, care întrunesce în sine darul de a oglindi o individualitate excepțională poetică și tot-o-dată darul de a trece peste capul unei singure națiunii pentru a resfrînge poesia omenirii în totalitate.

Poesia poporană e prețioasă pentru linguist ca tot ce e poporan. Chiar proza poporului e adesea poetică ; și anume cu atăt mai poetică, cu căt mai primitiv e poporul. Un sêlbatec este poet în fie-care frasă, în fie-care cuvînt, s’ar puté ȳice în fie-care gest. In secolul trecut, Pieile-roșii din Canada, în-

¹³⁰⁾ Steinthal, *Gesammelte kleine Schriften*, Berlin, 1880, p. 92.

cheiând un tractat de pace cu Englesii, îl începeau așa: ‘Sintem fericiți de a fi îngropat în pământ securea, pe care o roșise de atâtea ori sângele fraților noștri etc., Ce pôte fi mai figurat? ¹³¹⁾ Dacă e adevărat, că prin poesiă se exprimă pasiunea și imaginațiunea, atunci sînt foarte poetice pînă și înjurăturile sau blăstemele poporului, despre cari filosoful Dumarsais avea dreptate de a ne asigura că: ‘les figures de rhétorique ne sont nulle part si communes que dans les querelles des halles., ¹³²⁾ Acest element imprecativ abundă și în poesia poporană, oferindu-ne une-orî coincidențe curioase la poporele cele mai eterogene. Poemele omerice, ca rapsodie poporane, deși refăcute de mîni artistice, nu desprețuesc nici ele ‘la rhétorique des halles,. Nu acêsta însă și nu acestea înțelegem noi prin ‘limbă poetică,, în speciă. Am spus din capul locului, că ea este un *anacronism* în privința grafului comun al momentului, ceia-ce cu greū se aplică la poesia poporană, iar cu atît și mai a-nevoe la trăsurile cele poetice ale prozei, care tot-d’a-una se ține în curentul cronologic al dialectului celui vorbit. Poesia poporană este și ea anacronistică, fiind apêrată ôre-cum prin ritm sau prin rimă de dese schimbări succesive, une-orî încă și prin superstițiune, ca în descânțee; dar în orî-ce cas ea este anacronistică fără comparațiune mai puțin decît poesia cea cultă, care ne procură astfel partea cea esențială a limbei poetice.

Pentru a da un specimen de ‘limba poetică,, însuși Steintal nu citéză un vers poporan, ci un vers cult:

Schwindet ihr dunkeln Wölbungen droben...
(Periți voi, iutunecatelor bolți, colo sus!)

în care el se opresce mai ales asupra simplului ‘schwindet,, în loc de compusul ‘verschwindet,, ca și ‘Wölbung,, în loc de ‘Gewölbe,, observând că: ‘cuvintele simple sînt în genere ‘mai poetice, fiind mai primitive, mai concrete, prin urmare

¹³¹⁾ Cfr. Blair, *Leçons de rhétorique*, trad. Quénot, Paris, 1830, t. 1, p. 125
nota.

¹³²⁾ Ibid. t. 3, p. 269.

„mai apropiate de simțire, pe când cele compuse, mai clare, „mai abstracte, corespund mai bine cugetării,„ adică întocmai ceea ce am distins noi înșine mai sus prin mai marea *perceptivitate* a limbei poetice în alăturare cu mai marea *aperceptivitate* a celei prozaice.

În versul citat, Steinthal găsește tot-o-dată ce-va onomatopoeic, adaugând cu drept cuvânt, că onomatopeia aci, deși nu e cea nativă, la care recurge graiul omenească în formațiune, ci se datorează artei poetului, totuși ambele sînt în legătură. ¹³³⁾

Farrar a adunat mai multe exemple de asemenea „echouri ale naturei, în limba poetică, cari s'ar pute numi o repercusiune a unei onomatopee propriu zise. E celebra versul lui Ovidiū, unde imită țipetul bróscelor, fără a se pogori la trivialul βρεκεκεκέξ κοάξ κοάξ al lui Aristofan:

Quamquam sunt sub aqua, sub aqua maledicere tentant..

Cine óre nu scie apoi pe a lui Racine :

L'essieu crie et se rompt...

unde pare-că auzi scărțăitul osiei ; după cum auzi resunând potcovele cailor în a lui Omer :

Πολλά δ'ἀνάντα, κάταντα, páραντá τε δόγματ' ἤλσον...

sau în Virgiliū :

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum... ¹³⁴⁾

În versul, pe care'l citéză, Steinthal a uítat să mai atragă atențiunea și asupra epitetului : „*dunkeln Wölbungen*, = „*intunecatelor bolți*„. Epitetele, cărora mai bine li s'ar pute dice colorit, căci ele îmbracă orí-ce obiect în varie culóri ale imaginațiunii, jócă un rol fórte important în „limba poetică,„

¹³³⁾ Steinthal, op. cit. p. 93: „Auch die Onomatopöie des angeführten Liedes kommt in Betracht, wenn sie auch nicht jene ursprüngliche ist, sondern eine durch die Kunst des Dichters erzeugte, die aber doch auch mit der ursprünglichen in Zusammenhang steht.“

¹³⁴⁾ Ap. Farrar, *An essay on the origin of language*, p. 91—6.

apropiând'o iarăși de graiul omenesc în copilăria, dar și aci cu o deosebire secundară ca și'n privința onomatopeiei. La omul primitiv calificațiunea nu se alătură la substanță, adică nu este un simplu adjectiv ca în "întunecătelor bolți", ci înlocuesce pe substanța, devenind un substantiv în totă puterea cuvintului, adică: "întunecat", = "böltă". Germanul *Wölbung* pöte să nu fi fost el-însuși dintru'ntăiu alt ce-va decât calificativul "întunecat", ca și greul ὄροσφῆ "böltă, lângă ὄροσφν "întunec", sau ca goticul *skadus* "böltă, și "umbră, lângă greul σκότος "întunec, și așa mai încolo. În acest cas, epitetul "întunecătelor bolți", al poeziei culte ne apare ca o imagine óre-cum duplă a formațiunii primitive, principiul rămânând identic. În același mod, când Omer dice: κῦμα ῥήγγυμενον "talaz ce se rumpe", el nu se gândesce că pentru omul primitiv calificațiunea "ce se rumpe, însemneză deja "talaz", de ex. sanscritul *bhanga* "fractura, și "unda, ¹³⁵⁾ Κῦμα ῥήγγυμενον este dară un element ideologic propriu graiului uman născând, dar nu reprodus d'a-dreptul prin limba poetică, ci repercutat, după cum e repercutată și onomatopeia poetului în alăturare cu a omului primitiv. E tréba linguistului, într'o asemenea reperкусиune, a înțelege originalul prin echoü.

Steinthal ar fi putut să mai observe în versul citat, și'n orî-care alt vers, elementul inversiunii sintactice, atât de pronunțat pretutindenî în poezia cea cultă, deși fórté rar în cea poporană. Pentru pasiune și pentru imaginațiune, pentru simțirea peste tot, o sintaxă fixă e ce-va peste putință, ordinea distribuirii cuvintelor în frașă depinđend numai dela ordinea, mai mult sau mai puțin capriciósă, în care se succed impresiunile individului într'un moment dat. Copilul nu are o sintaxă fixă; n'o pöte avé un graiu în copilăria; nu vrea să'l aibă nici poetul. Din aceiași cauză interjecțiunile, libere de orî-ce regulă sintactică, abundă în poet, abundă în copil, abundă

¹³⁵⁾ Cfr. Bechtel, *Über die Bezeichnungen der sinnlichen Wahrnehmungen*, Weimar, 1879, p. XII.

într'un graiu în copilărie. Tot de acolo acele digresivni, acele neconținute parentese, acele reticențe și întreruperi, acea expansiune fără frâu, cari ar fi privite în proză ca o lipsă de legătură între cugetări. Proza cugetă, simte și cugetă; poesia simte, cugetă și simte.

Marele Vico a fost cel de'ntâiu, care a înțeles pe deplin paralelismul cel fecund între poet, copil și o limbă în formațiune. 'Poetul, copilul și omul primitiv — ȳice el — însuflețesc de o potrivă lucrurile cele mai ne'suflețite., ¹³⁶⁾ Mai departe: 'Poetul, copilul și omul primitiv posedă la culme 'facultatea de a imita., ¹³⁷⁾ Mai încolo: 'După gest, prima 'limbă a omenirii a fost limba poetică..., ¹³⁸⁾ Mai la vale: 'Acea limbă s'a născut din sărăcia graiului, care nu ajungea 'pentru a exprime tóte trebuințele omului primitiv, silindu-l 'astfel a recurge la ceia-ce constituă podóbele poesiei: imagini, ipotipose, comparațiuni, metafore, perifrasede etc., ¹³⁹⁾ Într'un alt loc: 'Omul primitiv nu era împins a vorbi decât 'numai dóră când il sbuciuma o pasiune violentă, și atunci 'vócea lui întona un fel de cântec, nu numai pentru că pasiunea rădică glasul, ci încă pentru că cel ce simte o difi-cultate de a pronunța bine, după cum sint bună-órá cei gângavi și după cum trebuia să fi fost la început omenirea întrégă, 'articulează mai lesne cântând., ¹⁴⁰⁾ În fine, ca să mai cităm un singur pasagiu dintr'o mulțime: 'Este o eróre de a 'crede, că ómenii vorbiau în proză înainte de a vorbi în poe-siă..., ¹⁴¹⁾

Italianul Vico a fost creatorul sciinței numite 'filosofia istoriei,, pe care, cu mulți ani mai în urmă, prima creațiune zăcând uítată saú chیار necunoscută în pulbrea bibliotecelor,

¹³⁶⁾ *Principi d'una scienza nuova*, lib. I, cap. 2, nota 37.

¹³⁷⁾ *Ibid.* l. I, c. 2, no. 52.

¹³⁸⁾ *Ibid.*, no. 57.

¹³⁹⁾ *Ib.* l. II, c. 3, § V.

¹⁴⁰⁾ *Ib.*

¹⁴¹⁾ *Ib.* l. II, c. 3, § II, no. 5.

a creat'o ôre-cum din nou, pe un alt plan, Germanul Herder. Este interesant de a constata, că acest al douălea părinte al 'filosofiei istoriei, a indicat și dînsul strînsa înrudire între poesiă și între copilăria grafului omenesc. 'Cea de'tăiū limbă 'a omului — dîce el — n'a fost decăt o colecțiune a ele-
'mentelor poesiei, ¹⁴²⁾

Dintre linguiști, Pott, Max Müller, Heyse și alții aū alu-necat pe ici pe colea asupra naturei poetice a primelor fase ale vorbirii omenesci; nicăiri însă nu ne aducem a-minte să fi vĕdūt atinse ce-va mai de aprôpe raporturile între acea vorbire și între limba poesiei celei culte în speciă. Propriete nōstre observațiunii de mai sus nu sînt menite nici ele a umple o lacună atăt de seriōsă, ci numai dōră a o arăta, legitimând în același timp dese recursuri ale Linguisticii la poeții cei mari, cari se depărtēză de graful vulgar mai mult decăt scriitorii în proză, ceia-ce la prima vedere s'ar părē din partea sciinței limbei a fi o neiertată neconsecință.

Tot ce am spus noi pînă aci, privesce sfera antropologică a studiului lingvistic. Ar mai trebui măcar un cuvînt asupra interesului etnologic al limbei poetice; pe acest tărîm însă rolul ei se confundă cu al 'limbei naționale, care nu este, după cum am vĕdūt în §-ful 17, alt ce-va decăt tendința la unitate a unui grup dialectal sub conducerea unuia din dialecte. Afară de acțiunea cea irresistibilă a școlei, poetul este agentul cel mai puternic al 'limbei naționale, ; un agent, în care tot-o-dată, mai limpede decăt ori-unde aūri, se manifestă una din trăsurrele cele mai caracteristice ale acestei limbi: amestecul dialectelor. Poetul utilizēză nu numai dialectele peritetiche ale grupului seū, culegēnd provincialisme, dar nu mai puțin și pe cele anatetice, rechiāmând la viață arcaisme, pe cari le respāndesce apoi în națiunea întregă de'mpreună cu neologisme din propria sa fabrică.

¹⁴²⁾ Herder, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, Berlin, 1789, p. 96:
'Was war die erste Sprache, als eine Sammlung von Elementen der Poesie 1,

Conchidem :

Limba poetică, ca un perpetuu reprezentant al începuturilor grafului omenesc și ca precursorul cel mai activ al 'limbei naționale', procură linguistului un material bogat și atrăgător, de care totuși cată a se servi cu pază, căci e periculos, în ori-ce cas, a urmări lumină în *licentia poetica*...

§ 22.

ETIMOLOGIA.

Terminii tehnici în genere ar trebui tot-d'a-una să-și întindă accepiunea în măsură cu treptata lărgire a acelei sfere științifice sau artistice, din care ei fac parte. Dacă la cei vechi *ἀνατομή* însemna o simplă disecțiune, ba încă foarte neperfectă, de aci nu urmăzează ca același sens îngust să aibă *anatomia* actuală. Ei bine, într'o contradicțiune flagrantă cu imensul progres în studiul limbei, *etimologia* mai păstrează pînă astăzi accepiunea cea rudimentară, pe care o avusese cu sute și chiar cu mii de ani înainte de nascerea Linguisticii.

Românii explicați pe grecul *ἐτυμολογία* prin : "quae verborum originem inquiri." ¹⁴³⁾ Acesta resumă cât se pôte de bine aplicațiunea cea tradițională a termenului, care la Români, ca și la Greci, ca și la noi toți pînă acuma, are a face numai cu *verbum*, numai cu cuvîntul și iarăși cu cuvîntul. Prin perifrază, *etimologia* este "derivațiunea unei vorbe". De ce însă nu ori-ce derivațiune lingvistică? Cum să numim ore, de exemplu, derivațiunea unei construcțiuni sintactice?

Menționăm anume cazul sintactic, căci el încurcase în secolul trecut pe unul din omenii cei mai geniali, care ghicise de pe atunci, după cum vom arăta mai la vale, aprópe tot ce distinge metoda lingvistică contimpurană. Nemuritorul Turgot a scris, între cele-lalte, o scurtă bucată intitulată : "Etymologies et fragments sur les langues", compusă din șese nu-

¹⁴³⁾ Quintil., *Inst.* I. 6. 28.

mere, dintre cari primele trei se referă la originea unor cuvinte latine, iar restul la originea unor construcțiuni sintactice ebraice. Pe cele de'ntăiu, el le numesce 'étymologies, ; pe cele din urmă, negăsind nici un termin propriu, se vede silit a le boteza 'fragments,, expresiune prin care ar fi putut să denoțe mult mai bine o grămadă de petre sau de gămurți sparte! ¹⁴⁴⁾

O derivațiune sintactică este etimologiă cu același drept ca și o derivațiune lexică. Când Weil probază, că construcțiunea englesă: *The king's eldest son has given a feast to the citizens* derivă din amestecul construcțiunii franceze: *Le fils aîné du roi a donné une fête aux citoyens* cu construcțiunea germană: *Des Königs ältester Sohn hat den Bürgern ein Fest gegeben*, astfel că dacă vom exprime ordinea cuvintelor în cea franceză prin: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, vom avé atunci în cea germană: 4, 5, 3, 2, 6, 10, 11, 8, 9, 7, iar în cea englesă: 4, 5, 3, 2, ca la Germani, și apoi: 6, 7, 8, 9, 10, 11, ca la Francesi, ¹⁴⁵⁾ — el ne dă o etimologiă întocmai ca și când ar explica pe englesul *useful* prin francesul *user* și anglosaxonul *ful*. Etimologia sintactică, în cazul de față, se resumă în următoarea equațiune: *The king's eldest son has given a feast to the citizens* = *Des Königs ältester Sohn* + *a donné une fête aux* (=à les) *citoyens*, care nu diferă intru nimic de etimologia lexică: *useful* = *use* + *ful*.

Pe același temeiu, dacă este etimologiă de a țice că cuvîntul frances *charme* 'ce-va ce ne atrage prin plăcere, vine din cuvîntul latin *carmen* 'cântec,, atunci tot etimologiă este de a constata că sonul frances *ch-* vine din sonul latin *c-*; și iarăși etimologiă este de a arăta că semnificațiunea 'cântec,, grațiă semnificațiunii intermediare de 'fermec prin cântare,, pôte să trecă la semnificațiunea de 'ce-va ce

¹⁴⁴⁾ Turgot, *Oeuvres*, Paris, 1844, t. 2, p. 754—6.

¹⁴⁵⁾ Weil, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*, Paris, 1869, p. 47.

ne atrage prin plăcere, ; ¹⁴⁶⁾ în fine, va fi tot etimologiă dacă, mergând mai departe, vom descompune pe latinul *carmen*, sub forma cea veche *casmen*, în radicala *cas* și sufixul *men*. Mai pe scurt, derivațiunea sintactică, ca și cea fonetică, ca și cea ideologică, ca și cea morfologică, toate sint de o potrivă etimologiă.

Pînă la nascerea Linguisticii, sonorile nu aveau pentru știință nici o genese hotărîită: ‘les voyelles ne font rien, et les consonnes fort peu de chose’, după făimósa glumă a lui Voltaire; formele gramaticale se expunea atuncî în paradigme, regulate sau neregulate, dar fără nici o analiză genetică; regulele sintactice constituiau de asemenea un fel de codice dogmatic; doctrina semnificațiilor nu exista de loc; a deriva dară o vorbă dintr’o altă vorbă, sau—cel mult—a o deriva din óre-carî elemente constitutive înțelese în modul cel mai confus, iată tot ce făcea și tot ce putea face *etimologia*. Astăđi însă, când Linguistica derivă nu numai cuvintele, ci încă sonorile, formele gramaticale, construcțiunile sintactice, semnificațiunile, orî-ce alt ingredient al limbei, se cuvine óre ca ‘etimologia, să mai rămănuă închisă nestrămutat în cercul cel strîmt al ‘cuvintelor, ?

Și totuși anomalia nu încetěză.

Curtius începe clasică sa operă prin aceia că: ‘etimologia ‘este știința menită a urmări originea cuvintelor și filiațiunile lor recipróce.’ ¹⁴⁷⁾ Pentru Pott, etimologia este: ‘descompunerea cuvintelor în radicale și elemente formative.’ ¹⁴⁸⁾ Când cităm pe un Pott și pe un Curtius, ajunge. În fond,

¹⁴⁶⁾ Cfr. Littré, *Études et glanures*, Paris, 1880. p. 9.

¹⁴⁷⁾ Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie*, ed. 3, Leipzig, 1869, p. 3: ‘Denn unabweislich ist trotz alles Zweifels und Spottes das Streben dem ‘Ursprung der Wörter und ihrer Verwandtschaft unter einander nachzuspüren. ‘oder wie es der Name unsrer Wissenschaft so treffend bezeichnet, das εἰσιόν, ‘das seiende, den wahren und eigentlichen Gehalt derselben, zu ergründen...’ — Cfr. Tobler, *Versuch eines Systems der Etymologie*, in *Zeitschr. f. Völkerpsych.*, t. 1, p. 355.

¹⁴⁸⁾ Pott, *Etymologische Forschungen*, ed. 2. t. 2, part. 1, Lemgo, 1861, p. 185: ‘die Etymologie, d. h. die Lehre freilich nicht bloss von den Wurzeln, sondern ‘auch von den Bildungselementen, die zu ihnen, und es fragt sich, unter welcherlei Bedingungen, hinzutreten...’

tot așa înțelegeau etimologia *Ménage* și chiar Cicerone.

Hovelacque a scris un paragraf întreg, intitulat: ‘Pericolele etimologiei’, în care ne spune, între cele-lalte, cum-că există o ‘etimologie filologică, (*étymologie philologique*) și o ‘etimologie lingvistică, (*étymologie linguistique*), ambele foarte primejdioase. El aduce ca specimen de cea de’ntăiu derivațiunea lui *cadaver* din *caro data vermibus*, iar ca specimen de cea a doua pe latinul *forma* din greul *μορφή*.¹⁴⁹⁾ Cea ce a speriat atât de mult pe Hovelacque și i-a produs chiar un fel de confuziune în spirit, se pare a fi tocmai identitatea cea fundamentală, pe care am constatat-o noi mai sus, în rolul cel mărginit al ‘etimologiei, la cei vechi și la cei noi. La cei noi și la cei vechi de o potrivă scopul este derivațiunea unui cuvânt; totă deosebirea consistă în procedură. Un Pott sau un Curtius, negreșit, întemeiază o derivațiune lexică pe fonologie și pe ideologie, ba încă mai recurg nu o dată la sintaxă, urmărind întrebuințarea cuvântului în frază; dar derivațiunea sonului și derivațiunea sensului, în orî-ce cas, îi preocupă abia pe un plan secundar, numai ca un instrument, ca un mijloc metodic de a ajunge la țintă.

Nedomerirea trebuî curmată o dată. Dacă *etimologia* este derivațiune, atunci ea nu formeză o știință separată și nu face parte dintr’o singură ramură a științei, ci aparține Lingvisticeii întregi. Ori-unde lingvistul nu se mulțumesc de a înregistra un fapt, ci caută a stabili raportul între o cauză și un efect, fie pe terenul sonurilor, fie pe al formelor gramaticale, al sintaxei, al semnificațiunilor, al cuvintelor etc., iar generalmente cauzele și efectele se împletecesc pe toate aceste terenuri, une-orî abătându-se chiar peste sfera Lingvisticeii,— el face o etimologie.

Să luăm pe francesul *dîrai*. Aceste două silabe se descompun în *dîre-ai*, derivând din latinul *dicere habeo*. Transițiunea lui *dicere-habeo* în *dîrai* constituă o etimologie fonetică prin r

¹⁴⁹⁾ Hovelacque, *La linguistique*, p. 18—9.

din *cr=cër-* etc.; o etimologieă morfologică, prin scăderea lui *habeo* la un simplu sufix, întocmai ca *-bo* în *dicebo* sau $-\sigma\omega$ în $\lambda\acute{\epsilon}\xi\omega$; o etimologieă ideologică, de vreme ce sensul de presinte se schimbă în sensul de viitor; o etimologieă lexică, fiind-că *dirai* este un singur cuvânt; am mai pute adăuga încă o etimologieă tonică, căci perderea lui *ce* în *dire=dicere* se datoresce conservățiunii accentului de pe prima silaba latină, ca și'n reducerea lui *habeo* la *ai*. Dacă e atât de omilaterală derivațiunea disilabicului *dirai*, apoi cu cât mai virtos ne va fi imposibil de a mântini etimologiei un caracter numai lexic, când ne vom apuca de mexicanul *notlazomahuizteopixcatatzin*, care, deși nu e decât un cuvânt, se traduce totuși prin: "prêtre vénérable que je chéris comme mon père, ! ¹⁵⁰⁾

În scurt, Fonologia se ocupă cu *sonurî*, Morfologia cu *forme gramaticale*, Lexiologia cu *cuvinte*, Ideologia sau Semasiologia cu *semnificațiuni* etc.; cât se atinge însă de Etimologieă, ea represintă în genere *derivațiunea* în orî-care ramură a științei limbei. Cu același temei, cu care un dicționar pôte fi etimologic, pôte fi etimologică și o gramatică. Este un fel de contradicțiune, când Brachet, de exemplu, întitulază o carte a sa: "Dictionnaire *étymologique* de la langue française,, iar o altă carte: "Grammaire *historique* de la langue française,, deși ambele cărți sînt absolutamente de aceeași direcțiune derivativă. Vrînd cine-va să-și explice originea francesului *fais* din *facio*, n'o găsesce în "Dicționarul *etimologic*,, ci trebui să alerge la "Gramatica *istorică*,, !

Etimologia actuală, cea adevărat științifică, cată nu numai să îmbrățișeze un câmp fără asemănare mai vast decât etimologia cea empirică din trecut, care se închidea óre-cum ermeticesce în cercul lexic, dar tot-o-dată trebui să tindă a fi reconstructivă, adecă a găsi pentru fie-care fenomen, întru cât el este diferențiat în mai multe exemplare, câte un prototip comun, rezultând din corelațiunea divergințelor.

¹⁵⁰⁾ A. Humboldt. *Essai politique sur le royaume de Nouvelle Espagne*, p. 81, ap. Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 5, p. XXXII.

Iată încă un punct de controversă, a cărui limpedere e cu atât mai necesară aci, la începutul studiului lingvistic, cu cât opozițiunea noastră mai sus, în §-ful 20, contra unor apucături ale lui Schleicher, și mai ales contra *cazurilor* celor etimologice ale lui Fick, ar pute face pe unii să ne bănuască de adversar al așa numitei ‘reconstrucțiuni’, în Lingvistică.

Pott nu reconstruesce nici o dată prototipurile lexice. El constată, bună oră, că latinul *sex*, grecul *ἑξ*, sanscritul *ṣaṣ*, zendicul *khšvas* etc. sînt forme colaterale; dar nu le urcă prin comparațiune la un părinte comun *ksvaks*, din care trebuia să se fi născut toate. Școala lingvistică germană cea numită nouă, cu Brugman în frunte, se arată une-orî chiar ostilă reconstrucțiunii, dar iarăși numai pe terenul lexic.

Să examinăm.

Orî-cine respinge în Lingvistică o reconstrucțiune de un fel, este dator a respinge tot-o-dată orî-ce altă reconstrucțiune, căci nu se poate invoca în favoarea unei singure specie de reconstrucțiune nici un argument, care să nu militeze în același timp pentru reconstrucțiunea în genere.

Ei bine, toți lingviștii pînă la unul admit reconstrucțiunea fonetică: din corelațiunea sanscritului *bh* cu grecul φ , cu goticul *b*, cu latinul *f* etc., se reconstruesce, de exemplu, prototipul *bh*.

Cuvintele însă fiind compuse din sunori, reconstrucțiunea fonetică duce necesarmente la reconstrucțiunea lexică, cea-ce se poate demonstra tocmai asupra școlei lui Brugman, care se pare căte o dată a fi atât de ne’mpăcată în această privință. ¹⁵¹⁾

¹⁵¹⁾ Brugmann-Osthoff, *Morphol. Untersuch.*, t. 1, p. IX ... ‘nur derjenige, welcher sich für immer lossagt von jener früherhin weit verbreiteten, aber auch jetzt noch anzutreffenden Forschungsweise, nach der man die Sprache nur auf dem Papier betrachtet, alles in Terminologie, Formelwesen und grammatischen Schematismus aufgehen lässt etc.’ — Cfr. Leskien, *Die Deklination im Slavisch-litauischen und Germanischen*, Leipzig, 1876, p. 39: ‘Man hat sich nach dem ganzen Entwicklungsgange dieser Disciplin (der Sprachwissenschaft) daran gewöhnt, bei den einzelnen Formen der Einzelsprachen immer zunächst an die Ursprache zu denken etc.’

Din acea împregiurare că sanscritul *am* în *ácvam* corespunde grecului *ov* în *ἴππον*, pe când sanscritul *am* în *pádam* corespondă grecului *α* în *πόδα*, Brugman conchide că prototipul lui *am=ov* diferă de prototipul lui *am=α*. Tot așa prin *am=ov* în *bháranti=φέρωντι* față cu *am=αv* în *asánti=ἔαvτι* el reconstruesce două prototipuri diverse pentru posteriorul *am*. Avem astfel patru nasale, pe cari să le formulăm prin m_1 , m_2 , n_1 , n_2 , lipsindu-ne semnele tipografice întrebunțate de Brugman. În același chip, mai departe, prin comparațiuni foarte ingenioase, el reconstruesce r_1 , r_2 , a_1 , a_2 ; iar îndrăznețul se urmăș Saussure merge la ‘foneme, cu mult și mai complicate, ca $a_1\phi$ sau $a_2\phi$. Vine însă întrebarea: cum de se dicea *pádam=πόδα* și cele-lalte în epoca lui m_2 , n_2 , a_1 , a_2 etc.? Iată că școala lui Brugman, vrând-nevrând, din cauza reconstrucțiunii fonetice se vede d’o dată împinsă la reconstrucțiunea lexică—ba încă ce fel de reconstrucțiune!—dându-nese prototipuri curat inexprimabile, precum este bună-óră pentru *quatuor*: $k_2a_1twAa_2ra_1s$.¹⁵²⁾

Să mai vorbim óre de reconstrucțiunea ideologică, de care se isbesce mereu orî-ce linguișt, de vreme ce i se presintă la tot pasul, în graiuri congenere sau chiar în aceeași limbă, o vorbă cu două sau mai multe semnificațiuni diverse, fiind dator a le reduce la un punct de plecare comun, la o sorginte de unde să se desfășóre treptat divergențele?

Să luăm cuvîntul *brav*, unul din cele mai norocóse, care în scurt timp a reușit a se respândi din Occidente în limbile cele mai eterogene din Europa și chiar din America. După Diez, Littré dice: ‘Français *brave*; provençal *brau* (féminin ‘*brava*), dur, méchant, brave; catalan *brau*; espagnol et italien *bravo*; bas-latin *bravus*, sauvage. Le sens primitif ‘est sauvage, dur, fougueux, d’où on passe facilement au sens ‘de vaillant, courageux. Mais d’où vient celui de beau, bien ‘habillé? Sans doute de vaillant on est venu à habile (*bravo* en

¹⁵²⁾ De Saussure, *Mémoire sur le système primitif des voyelles*, Leipzig, 1879, p. 210.—Cfr. Kruszewski, *Лингвистическія замѣтки*, Warszawa, 1880, p. 1—13.

“italien a cette acception), puis bon, beau, bien habillé...”¹⁵³⁾ Când noi auzim la Operă strigându-se *bravo* în loc de “fôrte bine”, sau chiar *bravissima* în semnu de cea mai deplină mulțumire sufletescă pentru arta unei gingașe cantatrice, nu ne gândim, negreșit, la sensul primitiv de “selbateg”, care este o reconstrucțiune ideologică aprôpe tot atât de îndrăzneață, iar în ori-ce cas de aceeași natură, ca și un $k_2a_1twAa_2ra_1s$ pentru *quatuor*!

Reconstrucțiunea lexică, care nu se pôte despărți de cea morfologică, cuprinde în sine pe cea fonetică și implică pe cea ideologică. Admițând dară pe una din ele, admitem *eo ipso* pe tôte. De aceia însuși Pott, deși nu reconstruesce nici o dată cuvintele, nu contestă totuși legitimitatea reconstrucțiunii linguistice în genere, cerënd însă, cu multă dreptate, ca ea să fie pe cât se pôte mai metodică, să nu amestece cele sigure cu cele nesigure, să se întrebuițeze atunci când trebuii saii acolo unde trebuii, și să resulte numai din date positive.¹⁵⁴⁾ Cam tot acêsta, în fond, o doresec șeôla lui Brugman, insistând anume asupra pericolului unor reconstrucțiuni pripite.¹⁵⁵⁾

¹⁵³⁾ Littré. *Dict.* I, p. 412. — Cfr. Diez, *Etymologisches Wörterbuch*, Bonn, 1861, t. I, p. 83.

¹⁵⁴⁾ Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 3, p. 119: “Auch habe ich nichts dawider, dass man, so weit dies möglich, auf Ermittlung derjenigen Urzustände Bedacht nehme, in welchen sich die Sprache, sei es nun als unserem gesammten Indogermanischen Sprachstamme vorausgegangene allgemeine Urmutter, oder als Ahaui bloss einzelner Familien innerhalb desselben befunden haben mag. Es wird aber dringend nötig sein, dass man mit enthaltamer Bescheidenheit verfare, und nicht, wie leider noch so oft geschieht, Gewisses mit Ungewissem oder gar Falschem, nicht thatsächlich Gegebenes und bloss Erschlossenes oder wohl gar nur leichtsinnig Ersonnenes und Geheisches mit wilder Haft und ohne Unterscheidung beständig durcheinander rüttele und schüttele.”

¹⁵⁵⁾ Brugman, *Nasalis sonans*, in Curtius, *Studien*, t. 9 (1876), p. 320 nota: “Wer die Sprachformen, ehe er an die Ursprache deut, immer zuerst darauf ansieht, ob sie nicht analogische Neubildungen sind, begeht bei weitem nicht so leicht folgenschwere Irrtümer wie ein solcher, der sich immer erst durch den unmittelbaren und offenkundigen Augenschein so zu sagen darauf stossen lässt, an Associationsbildung zu denken, und im Uebrigen alles, was sich lautgesetzlich aus einer denkbaren ursprachlichen Form herleiten lässt, sofort auch daraus herleitet. Denn wer irrig eine Associationsbildung statuiert, irrt nur insofern, als er eine einzelne Form oder eine Reihe von Formen noch nicht an der richtigen Stelle untergebracht hat, wer dagegen von den historischen Formen aus sogleich zur Ursprache überspringt und mit Hilfe dieser Formen Grundformen erschliesst, die nie bestanden, irrt nicht bloss in Hinsicht auf jene einzelnen historischen Bildungen, sondern auch in Hinsicht auf alles Weitere, was er auf der erschlossenen Grundform aufbaut.”

Cel întâiu, fără îndoială, care emisese principiul reconstrucțiunii în Linguistică, mai în speciă a reconstrucțiunii lexice, a fost Chavée; ¹⁵⁶⁾ cel întâiu însă, cărui i se datorește aplicațiunea acestui principiu pe o scară vastă, este Schleicher. ¹⁵⁷⁾ Cu toate acestea, Ascoli probéză într'un mod iresistibil că: 'Reconstrucțiunea în stare latentă e cuprinsă în orî-ce comparațiune stabilită pe criterie rigurose. Când Bopp, combinând formele și elementele diverselor limbi ario-europee, ne arată mereu, cum ele, când una, când alta, represintă mai bine cutare saũ cutare condițiune originală, astfel că toate se completează ore-cum reciprocamente, el lucréză în fapt la o necetată reconstrucțiune, deși nu se încercă a ne da rezultatele acestei operațiuni sub o formă lexică expresă. Așa, de exemplu, alăturându-se costă la costă acești trei nominativi: sanscritul *ágan*, grecul *ἄγων* și latinul *agens*, față cu tulpinele lor respective: *ágant-ἀγωνt-agent*; apoi fiind constatat că vocala cea primitivă se păstrează mai bine în sanscrita, că consóna guturală în gréca și'n latina e mai veche decât consóna palatală în sanscrita, și că din grupul *t+s*, adecă finalul tulpinei și desinința casuală a nominativului, sanscrita n'a mănținut nimic, gréca a compensat perderea totală prin lungirea lui o în *ω*, pe când în latina a remas *s*, iată că avem dela sine reconstrucțiunea *agent-s...*, ¹⁵⁸⁾

În dezvoltările ce preced, din toate ramurile Linguisticii noi n'am atins numai sintaxa, în privința cărui, de asemenea, etiologia cată să tindă a fi reconstructivă.

Reconstrucțiunea póte fi expresă ca în Schleicher, în Fick și'n cei-l'alți, orî sub-înțelésă ca în Bopp și în Pott; reconstrucțiunea cea expresă, la rîndul ei, póte fi concretă, ca în casurile de mai sus, orî abstractă. O reconstrucțiune

¹⁵⁶⁾ Chavée, *Lexiologie indo-européenne*, Paris, 1849, p. XI-XII.

¹⁵⁷⁾ Pentru prima óră, ca o încercare "ipotetică", (mutmassliche Grundform), în *Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache*, Bonn, 1852, p. V.

¹⁵⁸⁾ Ascoli, *Studj critici*, II, p. 9.

abstractă este aproape singură posibilă pe terenul sintactic, unde ne interesează într-o măsură mai puțin cuvintele cele întrebuințate decât modul distribuirii categoriilor gramaticale sau a celor logice, ori-care ar fi altmintrea expresiunea lor cea concretă. Astfel, bună-ori, luându-se ȋicala :

Rom. A cumpăra măța în sac ;

Ital. Comprare la gatta in sacco ;

Fr. Acheter chat en poche ;

Germ. Die Katze im Sacke kaufen ;

nu ne trebui și nu sîntem în stare de a da o reconstrucțiune concretă a frazei romanice față cu cea germană, ci ne ajunge vre-o formulă abstractă, din care să se vedă pe de o parte ceia-ce este comun sintaxei romanice generale în opozițiune cu cea germană, de exemplu pozițiunea verbului, iar pe de alta să se arate divergențele între sintaxele romanice cele speciale, de exemplu la întrebuințarea articolului.

Un S+A este o reconstrucțiune sintactică abstractă pentru un grațu, în care norma cere punerea substantivului înainte de adjectiv; un A+S, pentru o normă contrariă; un $\frac{A}{S} + \frac{S}{A}$ pentru o normă indiferente. Un S+A este pentru *om bun, cal alb, mână dreaptă* etc. o etimologiă sintactică întocmai cu același drept, cu care latinul *auricula* este o etimologiă lexică pentru rom. *ureche*, ital. *orecchia*, fr. *oreille*, provenç. *aurelha* etc., ambele dobândite prin reconstrucțiunea unui prototip comun din comparațiunea faptelor omogene positive.

Să ne întrebăm acum : care este valoarea reconstrucțiunii în Linguistică ? În ce anume se cuprinde utilitatea ei, și chiar necesitatea ? Cari sînt marginile sferei sale de acțiune ?

O reconstrucțiune etimologică corectă, întemeiată pe un material suficiente, nu este *ipotețică*, dar iarăși nici *exactă*, ci tot-d'a-una *aproximativă*. Ipotesă se chiamă o presupunere la mijloc între două observațiuni : prima observațiune, accidentală, dă naștere presupunerii; a doua observațiune, intențională, verifică presupunerea. O presupunere o dată verificată înce-

téză de a fi ipotesă, devenind fapt. Verificarea p^ote fi completă, ori numai aproximativă. Aproximațiunea nu răpescă faptul^u caracterul se^u științific pozitiv. În Mecanică, de exemplu, așa numita lege a lui Mariotte, cumcă ‘temperatura fiind ‘egală, forța elastică a unui gaz variază în rațiunea inversă ‘a volumului pe care’l ocupă,, conservă o deplină val^ore, deși Regnault a demonstrat că ea nu este decât aproximativă.¹⁵⁹⁾ În Linguistică, sute de experimente confirmă reconstrucțiunea ario-europeului *bh* din grecul φ — sanscritul *bh* — latinul *f* — goticul *b* etc. Totuși nu este nici ea exactă, ci aproximativă. În loc de *bh* p^ote să fi fost *ph*, sau ce-va intermediar între *bh* și *ph*. Argumentul că $\varphi = ph$ se află numai la Greci nu e decisiv, după cum nu e decisiv contra primitivității lui *a* într’un grup de cuvinte ario-europee cazul când îl păstrează numai sanscrita. Aproximațiunea *bh*, explicând o mulțime de fenomene, fără a fi în disarmonie cu vre-unul din ele, servă în Linguistică tot așa de bine ca legea lui Mariotte în Mecanică.

Aproximațiunea are graduri. Etimologia, în opera sa de a reconstrui prototipurile, ajunge la un grad de aproximațiune cu atât mai înalt, cu cât comparațiunea cea metodică se exercită asupra unui număr mai mare de fenomene peritetică și anatetică înrudite. Să reluăm, ca exemplu, cuvântul *wreche*. Comparându-l cine-va numai cu italianul *orecchia*, ar trebui să reconstruiescă un prototip special italiano-român *orechia*, care ar fi de tot greșit față cu macedo-românul *wreche*, după cum se mai șicea încă și’n Moldova nu mai departe decât în secolul XV,¹⁶⁰⁾ și față cu italianul colateral *oreglia*. Pe de altă parte, dacă vom compara numai formele occidentale: span. *oreja*, portug. *orelha*, reto-rom. *wreiglìa* și franc. *oreille*, vom imagina un prototip special franco-spano-portugues *orelia*, pentru care am găsi, ca paraleluri fonetice, pe fr. *merveille* = portug. *maravilha* = reto-rom. *marveiglìa* din *mirabilia*, pe sp.

¹⁵⁹⁾ Naville, *La logique de l'hypothèse*, Paris, 1880, p. 7.

¹⁶⁰⁾ Hasdeu, *Arhiva istorică*, t. 1, part. 1, p. 140.

pajă din *palea* etc. Cam de felul acesta sint, în reconstrucțiunea cea fragmentată a lui Fick, închipuitele prototipuri speciale greco-italice, slavo-letogermanice etc., pe cari noi le-am combătut mai sus în §-ful 20. Pentru ca o reconstrucțiune să fie adevărat științifică, însușind un înalt grad de aproximațiune, trebui să ne urcăm dela formele cele sigure, dela nesece fapte bine constatate, d'a-dreptul la o conclusiune, la un prototip comun, care astfel să resulte imediat dintr'o realitate așa dîcînd concentrată, totală, întregă, iar nu bucățită. Daco-românul *ureche* cu forma cea veche *urécle*, macedo-rom. *urécle*, ital. *orecchia* și *oreglia*, formele sarde *orija*, *origa* și *oreccia*, fr. *oreille* cu formele dialectale *areille*, *airoaille*, *oraille* și altele, sp. *oreja*, portug. *orelha*, reto-rom. *ureiglia*, provenç. *aurelha* etc. reconstruesc toate la un loc prototipul comun romanic aproximativ *orecla*—*aurecla* 'ureche', corespunzător deminutivului latin *auricula* 'urechîoră', care deja la Romani șovăia spre *oricula*. Tot așa sanscritul *ahis*, zend. *azhi* gr. ἄχις, lat. *anguis*, litv. *angis*, vechiu-germ. *unc*, vechiu-slav. жъкъ etc. ne dau un prototip comun ario-europeu *aghis*—*anghis* 'șerpe', ce-va de cea mai înaltă aproximațiune, a cării valoare scade cu desăvîrșire prin trunchiarea materialului în prototipurile cele intermediare ale lui Fick. Un pretins prototip leto-slavic *aman* 'nume', alături cu un pretins prototip greco-italic *gnóman* 'nume', în loc de un singur prototip ario-europeu *gnáman*—*náman*, este—mai repetăm încă o dată—întocmai ca pretinsul prototip româno-italic *orechia* lângă pretinsul prototip franco-spano-portugues *orelia* în loc de un singur prototip romanic *orecla*—*aurecla*.

Unii linguiști pretind, că fără prototipuri intermediare parțiale n'ar fi cu putință a reconstrui un prototip definitiv total. 'Fără o treptă mijlocie greco-italică *feronti*—dîce Leo Meyer '—nici grecul φέρουσι, nici latinul *ferunt* nu se reduc la 'prototipul *bháranti*.'¹⁶¹⁾ Este o învederată eróre. Când ni

¹⁶¹⁾ L. Meyer, *Vergleichende Grammatik der griechischen und lateinischen Sprache*, Berlin, 1861, t. 1, p. 22.

se înfățișează nesce forme positive ca gr. φέρουσι cu doricul φέροντι, latinul *ferunt*, sanscritul *bháranti*, zendicul *bárenti*, vechiul-slav. беруть (=beronti) etc, ne ajunge a sci din fonologia că $\varphi=f=b$ represintă un son primitiv transcris prin *bh*, pentru ca să reconstruim d'a-dreptul, fără nimic intermediar, un prototip comun ario-europeu aproximativ, care însă nu este *bháranti*, ci *bhéronti*, sau cel puțin ambele împreună.

Reconstruind un prototip în două fețe, bună-óră *aghis*—*anghis*, noi sîntem departe de a-î micșura aproximațiunea, de óră-ce, după cum am constatat'o la pag. 112, orî-ce graiu primordial cuprinde deja divergințe dialectale. Pe lingă *aghis*—*anghis* n'ar fi de mirare să mai fi existat o nuanță *aghus*—*anghus*, prin care s'ar explica latinul *anguis*, căci lat. *pinguis*=παχύς, lat. *brevis* din *breguis*=gr. βραχύς, lat. *temis*=gr. τανύ-, lat. *suavis* din *suaduis*=sanscr. *sváduś*, lat. *gravis* din *garuís*=scr. *gurus*=gr. βαρύς, lat. *levis* din *leguis*=scr. *laghus*=gr. ἕλαχύς etc., corespund tóte unor prototipurî cu *-us*.

‘Reconstrucțiunea—dice Delbrück—nu ne procură nicî un ‘material nou, dar servă a da o expresiune plastică rezultatului cercetărilor nóstre. Ea jócă în Linguistică același rol ‘ca curbele și alte procedimente intuitive analóge în Statistică. ‘Este un mijloc de expositiune fórte util, pe care cată a nu-l ‘nesocoti. În același timp, îndemnul de a reconstrui formele ‘fundamentale silesce pe linguist a sta pururé la cumpănă ‘pentru a nu lua cum-va o formațiune modernă drept o formațiune primitivă; și mai ales, îl împedecă de a trece cu ‘ușurință peste dificultăți fonetice și de altă natură, a căror ‘deplină învingere e necesară pentru ca să pótă reuși într'o ‘reconstrucțiune. , ¹⁶²⁾

Paralelismul reconstrucțiunii cu curbele din Statistică nu e corect. Dacă este în Statistică ce-va asemănat cu reconstrucțiunea în Linguistică, apoi numai dóră *termenul-mediú*, care resumă un șir de expresiuni cifrice diverginți de aceeași ordine.

¹⁶²⁾ Delbrück, op. cit. p. 53.

Un exemplu. O moșiă a adus proprietarului ei în curs de cinci ani următorul venit :

Anul	I	_____	fr.	4500	
	>	II	_____	>	4620
	>	III	_____	>	2800
	>	IV	_____	>	4718
	>	V	_____	>	5000

Venitul anual în termen-mediu este dară de fr. 4327 $\frac{3}{5}$, o cifră aproximativă cătră care convergese toate cifrele cele concrete, diferențiate prin concursul unor împregiurări speciale explicabile, precum secetea într'un an, abundența într'un alt an etc. Cu cât expresiunile cifrice sînt mai numeroșe, cu atât și termenul-mediu, scos din ele, este de o aproximațiune mai înaltă. Fără termen-mediu, Statistica n'ar puté să reducă diferitele ordinii de fenomene la câte o unitate colectivă, pe care lesne s'o compare apoi cu altele obținute pe aceiași cale. Prin reconstrucțiune, Lingvistica capătă și ea unități colective, cari o ajută în comparațiunea ulterioară, și tot-o dată — după cum a observat'o foarte bine Delbrück — pînă la un punct o controléază. Lipsa de ori-ce reconstrucțiune, fie đis în parentesă, este aceia care face atât de a-nevoe controlul grupurilor etimologice în operele lui Pott și mai cu sémă ale lui Diefenbach.

Cuvîntul reconstrucțiune pe terenul lingvistic nu e toc-mai fericit. El s'a luat din paleontologiă, ca și când lingvistul ar fi și el un fel de Cuvier reconstruind ființele cele ante-deluviane. ¹⁶³⁾ Inșă între reconstrucțiunea etimologică și reconstrucțiunea paleontologică nu se află în fapt nici o asemănare. Paleontologului i se dau nesce fragmente de oșe, pe cari să le figurăm prin : *t, n, a, s, d, o*; el le coordonă într'un schelet neisprăvit : *-astod-n-*, de unde apoi, studiând lacunele și completându-le cu *m, o, t*, reconstruesce pe *mastodont*.

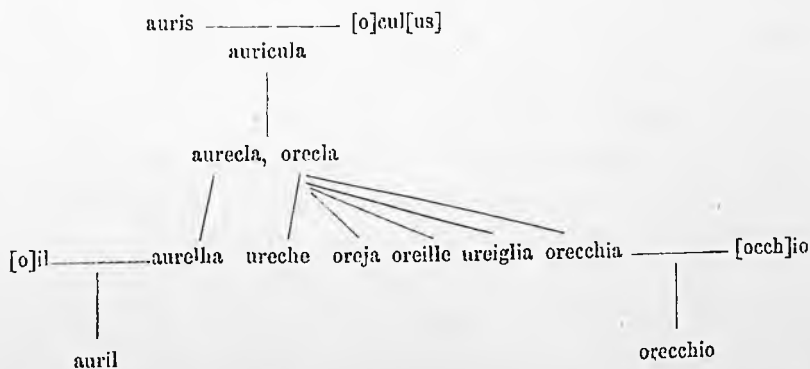
¹⁶³⁾ V. mai sus nota 115. — Cfr. Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 346.

Ore tot așa procede etimologia în ceea ce se cheamă ‘reconstrucțiune,’ ? Din *ureche—oreja—oreille* etc. lingvistul nu potrivește un singur corp lipit bucată cu bucată într’o ordine ôre-care determinată, după cum face paleontologul, ci extrage prin analiză din întréga seriă un termen-mediū, prin care o caracterisă în totalitate și de care se apropiă orî-ce membru al ei în parte, deși nici unul pôte să nu coincidă exactamente cu acea expresiune generală aproximativă.

Particularitatea cea distinctivă a ‘termenului-mediū, în Lingvistică, de unde î-a și venit numele de ‘reconstrucțiune,’ este de a fi privit ca izvor al grupului omogen de elemente concrete, carî tôte împreună îl implică. Izvorul totuși e fôrte șovăitor în fluiditatea sa. Astfel termenul-mediū pentru formele romanice *ureche—oreja—oreille* etc. se clatină nu numai între *orecla* și *aurecla*, dar mai admite încă probabilitatea masculinului *oreclu—awreclu—aurichu*, represintat prin italianul *orecchio* și provençalul *auril*. Tocmai acest exemplu însă ne arată reversul medaliei în reconstrucțiunea etimologică în genere. Forma masculină, care ar corespunde unui latin *auriculus*, pôte fi de o provenință posterioară, născându-se la Italiani și la Provențali prin analogiă cu ‘ochiū,’ italianesce *occhio*, provențalesce *oil*, masculinî în tôte graiurile romanice. Intima corelațiune între *ochiū* și *ureche*, ca doă părți ale capului și ca organe ale celor doă sensuri principale, ¹⁶⁴⁾ va fi adus mai târziu uniformarea lor sub raportul genului în Italia și’n Provența, fără ca acesta să se fi întâmplat și pe aiuri, deși lesne putea să se întâmple orî-unde pe o cale independente. În acest mod, *orecchio* după *occhio* fiind specific italian și *auril* după *oil* fiind specific provençal, noi nu avem dreptul de a le căuta un prototip romanic. Ce-va mai mult. Prin aceeași co-

¹⁶⁴⁾ Cfr. Haase, *Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft*, Leipzig, 1874-80, t. 1, p. 48: ‘Die Analogie der Wahrnehmungen durch Gesicht und Gehör zeigt sich sehr häufig; z. B. *hell* wird von der Farbe gebraucht, aber das Ursprüngliche ist ein heller Ton von *hallen*. In der Malerei spricht man von Farbtönen. *Clarus* wird sowohl bei *clara vox* als *clara lux* gebraucht etc.,

relațiune, ‘ochiul, se pare a fi exercitat o influință lingvistică asupra ‘urechei, încă la Romani, dar nu în schimbarea genului, ci în modificarea sensului. Romanicul *orecla*—*aurecla* înseamnă ‘ureche, iar nu ‘urechióră, ca latinul clasic *auricula* sau *oricula*, deminutiv dela *auris*. Prototipul ideologic pentru ‘ureche, să fie óre ‘urechióră, ? Póte da, însă póte și nu. La Romani ‘ochiu, este *oclu*, clasic *oculus*, deminutiv dela un perdut *ocus*, unde nuanța deminutivală des-păruse cu desăvîrșire deja în cea mai veche limbă latină cunoscută. Corelațiunea între ‘ochiu, și ‘ureche, între *oculus* și *auris*, va fi împins graful poporului roman la uniformarea sufixurilor, sau mai bine a terminațiilor, fără a se atinge diferența genurilor, așa că *auris* ‘ureche, a trecut d’a-dreptul în *auricula* ‘ureche, nu ‘urechióră, prin simpla analogiă cu *oculus* ‘ochiu, nu ‘ochisor, în care poporul a luat drept sufix pe *-culus*, ca în *homin-culus*, *pauper-culus*, *arti-culus* etc., deși *c* în *oc-ulus* aparține tulpinei. În acest cas, reconstrucțiunea ideologică: ‘ureche, din ‘urechióră, ar fi o greșelă, de vreme ce romanicul *orecla*—*aurecla* nu va fi avut nici o dată vre-un sens deminutival, ci numai își va fi adaptat un sufix feminin corespunzător terminațiunii masculine devenite incoloră din *oculus*. Iată dară că’n loc de un prototip, de o reconstrucțiune, de un termen-mediă, ori-cum s’ar numi, noi căpătăm o genealogiă foarte complicată :

În această genealogiă, forma cea reconstruită *aurecla*—*orecla*

este prototip pentru *ureche—oreja* etc., dar nu și pentru *auril*, la nascerea cărui s'a amestecat *oil*, și nu pentru *orecchio*, născut prin amestec cu *occhio*.

Utilitatea metodică a 'reconstrucțiunii, în Linguistică apare dară chiar acolo unde, ca în cazul de mai sus, tragerea unui termen-mediū este împedecată de factori etimologici de altă natură. În adevăr, numai prin reducerea grupului întreg la un singur prototip *aurecla—orecla* ese la ivelă cu o deplină plasticitate în formele cele nereductibile *auril* și *orecchio* o abatere interesantă, pe care linguistul ar fi dispus altfel a o trece cu vederea ca ce-va de tot indiferente. Nu mai puțin simțite sînt serviciile procedimentului reconstructiv în cea-l'altă ramură a filologiei comparative, în ceia-ce noi am numit etno-psicologie, unde aprópe în același mod, printr'o rigurosă alăturare peritetică și anatetică a literaturilor poporane sau a obiceielor, se pot reconstrui prototipurile lor, după cum ne-am încercat de a face noi înșine, bună oră, în privința baladei 'Cucul și tururica, sau a 'Povești numerelor',.¹⁶⁵⁾

Reconstrucțiunea este, ca să ȳicem așa, instrumentul cel mai perfecționat al filologiei comparative în genere, și mai ales al Linguisticii; un instrument, prin care etimologia contimporană, aplicată la totalitatea limbei, iar nu numai la cercul curat lexic, se depărtéză de etimologia cea trecută mai mult decum se depărtéză în științele fizice și biologice observațiunea microscopică de observațiunea cu ochiul gol. Acéstă prețioasă uneltă, precum am vedut în cele ce preced, nu se adaptéză însă la tóte fenomenele lingvistice. În multe cestiuni, sîntem siliți a o întrebuița numai în parte; în altele, cată să n'o întrebuițăm de loc.¹⁶⁶⁾ Și acésta nu e tot. Fórte adesea trebuī să ne abținem dela orī-ce etimologie, adecă dela orī-ce derivațiune lingvistică, mărghinindu-ne a constata faptul, a-l trece în registru ca un simplu material, sau ca o problemă a cărīi explicațiune să remănă în sarcina viitorului.

¹⁶⁵⁾ *Cuvente den bǎtrǎni*, t. 2, p. 501—608.

¹⁶⁶⁾ Cfr. excelentele observațiuni ale lui Johannes Schmidt, *Die Verwandtschaftsverhältnisse*, p. 28—31.

Turgot, pe care l'am citat la începutul acestui paragraf, a spus de de-mult, că ceia ce e mai de căpeteniă în etimologie, este de a sci unde să se opréscă. «Le grand objet de l'art «étymologique—adaugă el—n'est pas de rendre raison de l'origine de tous les mots sans exception, et j'ose dire que ce «serait un but assez frivole. Cet art est principalement re-«commandable en ce qu'il fournit à la philosophie des maté-«riaux et des observations pour élever le grand édifice de la «théorie générale des langues: or, pour cela, il importe «bien plus d'employer des observations certaines, «que d'en accumuler un grand nombre.»¹⁶⁵⁾ Aprópe tot aceia dice Curtius: «Scopul sciinței nu este de a satis-«face curiositatea saă de a găsi loc pentru jocul unor pre-«supuneră mai mult saă mai puțin ingenioase, ci de a mări «sfera adevărului și de a restringe cercul ero-«rii.»¹⁶⁶⁾

A pretinde cine-va, că a găsit derivațiunea a tot ce se află într'un graū, fie chiar numai a tuturor cuvintelor în sensul cel îngust al etimologiei din trecut, este o pré-multă ușurință în privința subiectivă și un bogat repertoriū de greșeli sub raportul obiectiv. Asupra acestui punct însă noi vom avé a reveni mai jos, în rubrica consacrată «Metódei și metódelor».

Din cele șise resultă că:

1°. Prin etimologie se înțelege în Linguistică oră-ce derivațiune, fie fonetică, fie morfologică, fie lexică, sintactică, ideologică;

2°. Etimologia, în generalitatea operațiunilor sale, tinde a se servi mai cu sémă de reconstrucțiunea unui prototip pentru fie-care grup omogen de fenomene, întru cât condițiu-

¹⁶⁵⁾ Turgot, op. cit. p. 744.

¹⁶⁶⁾ Curtius, *Grundz.*, p. 44: «Die Wissenschaft hat nicht den Zweck die «Neugier zu befriedigen oder für mehr oder minder geistreiche Muthmaassungen «einen Spielraum zu gewähren, sondern das Reich der Wahrheit zu mehren und «das des Irrthums in engere Gränzen einzuschliessen.»

nile particulare ale fenomenelor n'o silesc a recurge la alte procedimente ;

3°. Sînt multe casuri rebele nu numai la reconstrucțiune, ci chiar la etimologia în genere, lingvistul mărginindu-se d'o cam dată a descrie faptul așa cum este.

§ 23.

R E S U M A T.

Sub rubrica întitulată 'Linguistica în genere, noi am voit a cuprinde noțiunile cele necesare pentru ca să putem ajunge la o definițiune a științei limbei; fără a intra în divisiunile și sub-divisiunile ei, a căror stabilire privesce 'Linguistica în speciă,; fără a atinge apoi legile, forțele și accidentele ce se manifestă în 'Viața limbei,; fără a ne opri, în fine, asupra 'Metodologiei,; toate acestea avînd a fi desbătute în restul operei de față.

Principiele generale de Linguistică posedă deja o literatură destul de bogată, în care, din lunga listă de peste șapte-deci de lucrări (§ 13), vom mai indica încă o dată operele lui Humboldt, Max Müller, Sayce, Whitney, Baudouin de Courtenay, Heyse, Pott etc.; afară de mai multe publicațiuni periodice, menite a represinta curentul științific, precum sînt revista lui Kuhn, cea a lui Steinthal, memoriile Societății Linguistice din Paris și altele.

Numele cel mai răspândit și cel mai propriu al științei limbei, orî-câte obiecțiuni i s'ar puté face, ¹⁶⁷⁾ este Linguistica (§ 14).

'Limba,, ca obiect al Linguisticeii, ni se presintă sub două puncturi de vedere: *in abstracto* și *in concreto*.

Limba *in abstracto* este manifestațiunea vocală nativă a sufletului (§ 15).

Limba ne-vocală, după cum e gestul, și limba ne-nativă,

¹⁶⁷⁾ Cfr. Stoddart, *Glossology*, p. 338—40.

după cum sînt *jargonurile* cele mai mult sau mai puțin artificiale : cel școlăresc, argotul, afectațiunea în literatură etc., pot interesa pe linguist numai într'un mod incidental, întru cât e nativ materialul lor sau întru cât procesele lor sînt în legătură cu ale limbei native.

Sub vocalizațiune se înțelege atât graul viu, precum și cel scris, litera nefiind alt ce-va decât un semn al sonului; și se înțelege atât sonul articulat, precum și cel nearticulat, care jôcă un rol caracteristic mai cu sêmă în primele fase din istoria limbei.

Simțirea și cugetarea manifestându-se de o potrivă prin graul, este o greșelă capitală de a suprimi în definițiunea limbei simțirea, lăsând numai cugetarea : limba este o manifestațiune vocală nativă a simțirii și a cugetării tot-o-dată; ea mai exprimă încă un al treilea element ôre-care neclasificabil, nici tocmai simțire, nici tocmai cugetare, ce-va însă ce se cuprinde împreună cu simțirea și cu cugetarea în suflet.

Orî-ce cugetare fiind o emanațiune a sufletului, definițiunea noastră a "limbei *in abstracto*", pôte fi primită în principiu chiar de către linguiștii cei mai transcendentali din școla spiritualistă. "Unde sufletul nu lucrăză—dice Steinthal—, acolo "nu pôte fi limbă„. ¹⁶⁸⁾ Intocmai așa credem și noi; dar fără nici o rezervă mentală.

Intru cât "limba *in abstracto*", este manifestațiunea vocală nativă a sufletului, multe animale inferiôre o posedă și ele, lipsindu-le același grad, aceiași perfecțiune sau mai bine perfectibilitate, dar nu același fond, nu același punct de plecare. ¹⁶⁹⁾ "Dela o comparațiune sciințifică a limbei umane cu "limba celor-lalte animale—observă Baudouin de Courtenay— "se pot aștepta nesce rezultate de tot noue„. ¹⁷⁰⁾

¹⁶⁸⁾ Steinthal, *Abriss*, p. 323 : "Wo die Seele nicht wirkt, kann keine Sprache sein„.

¹⁶⁹⁾ Cfr. Darwin, *L'expression des émotions*, trad. Pozzi-Benoit, Paris, 1874, p. 84 sqq.

¹⁷⁰⁾ Baudouin de Courtenay, *Нѣкоторыя общія замѣчанія*, p. 12 nota 1.

Modul nostru de a înțelege „limba *in abstracto*”, indică lingvistului o direcțiune desbrăcată de acel exclusivism preconcepțut, de acea pedecă sistematică, care, prin nesce rațiuni cel mult nebulose, îl opresce de a vedé realitatea întrégă. A goni din noțiunea generală a graiului partea cea nearticulată a vocalisațiunii și partea cea necugetată a sufletului, după cum fac unul după altul toți începând dela Bernhardi, ¹⁷¹⁾ este a reduce Lingvistica la un cerc convențional, la un criteriu necomplet, prin care ea se va pune fôrte ades în contradicțiune cu „limba *in concreto*”.

„Limba *in concreto*”, (§ 16) e tot-d'a-una dialect, adecă tot-d'a-una este o formă diverginte dintr'un complex omogen compus de mai multe asemeni forme diverginți, pe cari tôte lingvistul le compară unele cu altele, tindând a reconstitui unitatea în multiplicitate.

Cu alte cuvinte, studiul „limbei *in concreto*”, este dialectologie.

Lingvistica urmăresce diferitele dialecte în sensul peritetic, când alătură pe cele sincronice împrăstiate în spațiu, și'n sensul anatic, când studiază de jos în sus fazele lor succesive în timp. Peritesa, *περίθεσις*, este „desfășurare în lat, (Entfaltung in die Breite); anatesa, *ἀνάθεσις*, e „desvoltare în lung, (Entwicklung in die Länge), după expresiunea lui Schleicher. ¹⁷²⁾

Dialectul este de două feluri: etnologic și antropologic.

Intru cât toți ómenii se bucură de același aparat vocal omenesc pentru a manifesta același suflet omenesc în același mod nativ omenesc, tôte graiurile omenesci de pe scórța pămîntului sînt dialecte antropologice față unul cătră altul.

¹⁷¹⁾ Bernhardi, *Anfangsgründe d. Sprachwiss.*, p. 1: „Dasjenige Ganze von artikulirten Lauten, durch welches der Mensch seine Vorstellungen darstellt, wird Sprache genannt.”

¹⁷²⁾ Schleicher, *Über den Werth der Sprachvergleichung*, in Lassen, *Zeitschr.* t. 7. p. 33.

Limbile cele mai eterogene, între cari nu se poate bănuî vre-o filiaţiune genetică şi nici măcar vre-un contact pre-istoric, se asemănă adesea prin combinaţiuni analoge fonetice, morfologice, sintactice, ideologice, une-orî chiar lexicologice, destăinuind astfel lingvistului preţioase trăsuri din comunitatea naturii umane. «Când selbatecul — dice Ascoli — zugrăvesce simpatia «prin două inimă unite cu o liniă, face el ore alt ce-va «decât a scrie pe latinul con+cordia?,¹⁷³⁾

Un dialect antropologic, foarte interesant prin luminele ce aruncă asupra originii graiului omenesc în genere, este limba copilărească, acele prime încercări ale pruncului de a vorbi, cărora lingvistul va trebui să le acorde din ce în ce o mai multă atenţiune, căci de acolo şi numai de acolo se poate căpăta soluţiunea unora dintre cele mai delicate probleme. La Ario-europei, de exemplu, existând o radicală pronominală *i* «acela, sau «acolo, şi o radicală verbală *i* «a merge,, Wüllner susţine identitatea primitivă a ambelor prin sensul bilateral al sonului *i* în gura copiilor.¹⁷⁴⁾

Limba copilărească are particularitatea de a fi numai antropologică. Chiar când copilul începe deja a vorbi destul de bine în dialectul poporului din care face parte, totuşi modificările ce le introduce în fonetică, în forme gramaticale, în construcţiuni sintactice, în legătura ideilor, toate acestea ne servă ca material pentru începuturile graiului în genere, nici decum pentru istoria în speciă a cutărui graiu particular. Dacă copilul vorbeşte despre sine mai tot-d'a-una în a treia persoană, ba încă într'un mod nominal, iar nu prin pronumele personal: «*Ghiţă* umblă, sau «*Ghiţă* mănâncă, în loc de: «*eü* umblu, sau «*eü* mănânc,, acesta dovedesce că în graiul

¹⁷³⁾ Ascoli, *Studi orientali*, I, p. 9 nota.

¹⁷⁴⁾ Wüllner, *Über Ursprung und Urbedeutung der sprachlichen Formen*, Münster, 1831, p. 40: «Kinder stossen diesen Laut sowohl bei Hinweisung auf einen «vorliegenden Gegenstand aus, als auch wenn sie Bewegung andeuten oder ver«langen., — Cfr. Benloew, *De quelques caractères du langage primitif*, Paris, 1863, p. 38.

în genere pronumele personal, mai ales cel de prima persoană, este mai nou decât numele, ¹⁷⁵⁾ deși graiul particular al lui Ghiță, cel românesc bună-ora, n'a fost nici o dată fără *eu*, după cum însăși vechia latină n'a fost nici o dată fără *ego*, fiind însă foarte probabil că'n limba primordială ario-europeă, care pentru familia noastră lingvistică reprezintă lăgănul graiului în genere, pronumele de prima persoană *agham* sau *agam* s'a născut cam târziu.

Afară de cea copilărească, ori-care "limbă *in concreto*", este nu numai dialect antropologic, dar și etnologic în același timp, întru cât aparține unui complex de graiuri înrudite, cari constituă la un loc un grup dialectal, cuprins împreună cu alte grupuri dialectale congenere în totalitatea unei familii lingvistice.

Termenii "dialect", "grup dialectal", "familia lingvistică", au o valoare relativă, fiind a-nevoe a decide, unde se isprăvesce *dialectul* și unde se începe *grupul dialectal*, despre care iarăși nu se scie cu precisiune, când anume îl putem considera ca *familia lingvistică*. Graiul picard, de exemplu, aparține grupului dialectal frances, dar este tot-o-dată el-însuși un grup dialectal, compus dintr'o mulțime de dialecte picarde; grupul dialectal frances, alături cu cel provençal, cel italian, cel spaniol etc., nu este decăt un dialect în sinul grupului dialectal romanic; grupul dialectal romanic s'ar pute numi familia lingvistică latină față cu familia lingvistică germanică sau cu cea slavică, cari toate însă nu sînt, în fine, decăt grupuri dialectale sau chiar dialecte din familia lingvistică ario-europeă; ba pînă și familia lingvistică ario-europeă pôte fi privită ca un simplu grup dialectal, dacā cine-va admite, ca Ascoli și alții, o familie lingvistică ario-semitică. Acastă confuziune terminologică dispare, când prin *dialect* noi înțelegem o varietate etnologică mai jos de care nu ne pogorîm, iar prin

¹⁷⁵⁾ Adam Smith, *Essai sur la première formation des langues*, trad. Manget, Genève, 1809, p. 55.

familia lingvistică o unitate etnologică mai sus de care nu vom a ne urca, *grupul dialectal* fiind atunci o sub-diviziune a familiei lingvistice sau o rubrică a dialectelor.

Intre toate dialectele unui grup dialectal, între toate grupurile dialectale ale unei familii lingvistice, există — în sens peritetic și în sens anatomic — o ne'nteruptă continuitate dialectală. ¹⁷⁶⁾

‘Când observăm de aproape — țice Napoleone Caix — constatăm că natura în formațiunea limbii, ca și pe așuri, procedează treptat, astfel că acolo, unde lucrurile au urmat cursul lor firesc, nu vedem nicăiri salturi dintr'o limbă în alta, ci numai un lung lanț de verige împletecite. Dela franceza, de exemplu, noi trecem la spaniolă printr'o mulțime de dialecte, în cari, dacă vom urmări ori-ce schimbare cât de mică, descoperim de'ntăiu într'un mod sporadic, apoi reproducându-se mai des din loc în loc, principalele trăsuri ale spaniolei... Și mai departe: ‘Cine ar voi să reprezinte prin culori pe o mapă împărțirea limbilor neo-latine, n'ar trebui să distingă fie-care regiune printr'o singură culoare uniformă, separată cu precizie de toate cele-lalte, ci ar fi mai bine a nuanța culorile gradat, așa ca ori-ce culoare să fie mai pronunțată numai în puncturi centrale, unde sînt mai pronunțate caracterele cele distinctive ale unei limbi, apoi să se depărteze dela acele centruri tot scădend cu încetul, pînă a se confunda cu culoarea regiunii învecinate.’ ¹⁷⁷⁾

Continuitatea dialectală cea ne'nteruptă este și mai evidentă în succesiunea cronologică a dialectelor decât în corelațiunea lor geografică. Dacă nu ne-ar lipsi multe faze intermediare, noi ne-am putea sui pas la pas dela dialectele

¹⁷⁶⁾ Joh. Schmidt, *Zur Geschichte des indogermanischen Vokalismus*, t. 2, Weimar, 1875, p. 191: ‘ununterbrochene Kontinuität des Sprachgebietes.’

¹⁷⁷⁾ Caix, *Saggio sulla storia della lingua e dei dialetti d'Italia*, Parma, 1872, p. 10—12: — Cfr. A. della Barba, *Sul parlare dei Sardi*, Reggio d'Emilia, 1880, p. 27: ‘Nessun filologo può con sicurezza e precisione indicare dove un dialetto o suddialetto cessa e un altro ne principia. poichè la pronuncia va di paese in paese modificandosi con tanto lenta gradazione da passare inosservata...’

ario-europee actuale pînă la germenii lor din limba ario-europeă cea primitivă, aprópe cu aceeași ușurință cu care dela franceza de astăđi trecem la franceza lui Rabelais. Intr'un arbore genealogic al dialectelor, ca și într'o clasificățiune a lor sincronică, dela un centru pînă la un alt centru, căci în orî-ce cas există din când în când centruri mai condensate, ne conduce pe nesimțite o diferențiere imperceptibilă.

Ne'ntreupta continuitate dialectală, ca orî-ce în natură, întimpină unele puncturi de resistință, unele forțe contra cărorora se luptă, pe carî mai adesea le învinge, nu însă fără a se altera întru căt-va prin luptă și chiar prin victoriă. Astfel sînt, mai cu sémă : 1°. amestecul limbilor eterogene ; 2°. unificarea națională a dialectelor dintr'un grup ; 3°. onomastica.

Sub limbă amestecată (§ 16) noi avem în vedere nu numai *amestecul secundar*, care consistă în împrumutul unor elemente externe, mai ales al cuvintelor gata, împestrîțându-se un graiu fără a se schimba căt de puțin organismul lui, orî-căt de număróse ar fi ingredientele cele altoite, ci înțelegem mai cu deosebire *amestecul primar*, în puterea căruia nesce graiuri diverse, de tot străine unul altuia saú de o înrudire pré-depărtată, se amalgamează dând nascere unui graiu nou, aseménat cu ambele și diferit de ambele.

În amestec primar doă dicționare și doă gramatice se reduc, printr'o cernere reciprocă de afinitate electivă, la un singur dicționar și o singură gramatică. Este un endosmos-exosmos, saú mai corect s'ar poté dice un fel de ceia ce se chiamă în biologiă "absorpțiune vitală", elementele cele din afară fiind modificate prin țesetura în care întră, primite în ea mai încet saú mai ıute, une-orî respinse. Fonetica, morfologia, sintaxa, ideologia, tóte se combină pe un nou plan, tóte se transformă mai mult saú mai puțin.

Când doă popóre, fie căt de eterogene, bună-óră un trib negritén și un trib ario-europeú, sînt puse într'un contact atăt de îndelungat și atăt de intim, încăt fie-care ajunge a

înțelege și a vorbi limba celui-l'alt pe lângă a sa proprie, e aprópe peste puțință ca o asemenea bilinguitate să nu se încheie printr'o treptată fusiune a ambelor graiuri. De aci însă o consecință fórté gravă. Pînă atunci unul din ele era dialectul a^3 din grupul dialectal A din familia lingvistică S ; altul era dialectul γ^7 din grupul dialectal Γ din familia lingvistică Σ . Amestecându-se a^3 cu γ^7 , grupurile dialectale A și Γ perd de o potrivă câte un membru, a cărora lipsă produce o întrerumpere, peritetică și anatică tot-o-dată, în continuitățile dialectale respective ale familiilor lingvistice S și Σ .

E mai mult decât probabil, că felurilele perturbațiuni, pe cari sciința le constată pe a-locuri în continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă a familiei lingvistice ario-europee, fără a ne mai atinge de alte familie lingvistice, se datoresc într'o mare parte amestecului ibrid dintr'o epocă immemorială al unora din dialectele sale.

E nu mai puțin adevărat totuși că — în tesă generală — fusiunea se întâmplă în nesce condițiuni pré-favorabile pentru unul din cele două ingrediente, de exemplu pentru a^3 , din a cărui precumpănire covârșitoare în amalgamă resultă că limba cea nouă nu încetéză, în apucăturile'i cele mai ostensibile, a fi un dialect din grupul A ; dialectul γ^7 din grupul Γ nici el însă nu pere de tot, ci'n parte se conservă ascuns sub vélul, une-orí destul de transparente, al învingătorului seú. În acest mod se póte dice, pînă la un punct, că se continuă în același timp două grupuri dialectale saú două familie lingvistice.

Ceia ce face limba amestecată prin fusiunea unor grupuri dialectale óre-cum disparate, și mai ales a unor familie lingvistice eterogene, aprópe tot aceia tinde a produce limba națională în sfera unui singur grup dialectal, a cărui ne'ntreruptă continuitate o turbură prin stăruința de a unifica tóte dialectele, de a șterge saú cel puțin a slăbi provincialismele, de a spori puterea graiului din Statul întreg printr'o centralisare cam analógă cu centralisarea cea menită a mări forța administrațiunii (§ 17).

Din dată ce unul dintre cele multe dialecte ale unui grup reușese, ori în ce chip ar fi, a ajunge organ general al oficiului și mai cu seamă al școlii, al literaturii, al societății alese, toate graiurile cele provinciale, mari și mici, încep a se modela după dînsul, modelându-se oarecum și el după dînsule, astfel că—după expresiunea unui eminent romanist — ‘limba ‘națională încetază de a fi un dialect special pentru a deveni ‘compendiul tuturor dialectelor.’ ¹⁷⁸⁾

În Revoluțiunea franceză, se știe că celebrul abate Grégoire propusese Convențiunii o exterminare radicală a dialectelor franceze și chiar a celor provențale, lăsând în picioare numai limba națională, adică dialectul parisian. Un alt revoluționar de atunci, nu mai puțin renumit, ex-capucinul François Chabot, din péna căruia eșia *Le catéchisme des Sans-Culottes*, scria cu entuziasm la 1790 : ‘aujourd’hui que nous ‘ne sommes plus ni Rouergas, ni Bourguignons etc., que nous ‘sommes tous Français, nous ne devons avoir qu’une même ‘langue, comme nous n’avons tous qu’un même coeur.’ ¹⁷⁹⁾ Patetic ! Dacă graiurile s’ar fi putut trimite la guilotină, negreșit că’n momentul de față nu mai exista de de-mult, grație lui Grégoire și lui Chabot, continuitatea cea ne’nteruptă a dialectelor franceze, continuitatea cea ne’nteruptă a grupurilor dialectale franceze și provențale, apoi a celor provențale și spaniol, și’n fine a celor provențale și italian. Faptul însă este, că acțiunea ‘limbei naționale’, ori-cât de energică, va fi tot-d’una numai o tendință, o tendință nu fără efect, dar cu un efect pré-môle și pré-împrăștiat.

Factorul cel mai activ al ‘limbei naționale’, este limba literară, care lucrază la unificarea dialectelor mai ales prin școlă și prin limba poetică (§ 21). Acastă din urmă mai în speșă, când o mănuesc omeni de genii, de cari se glorifică

¹⁷⁸⁾ Caix, *La formazione degli idiomi letterarii*, in *Nuova antologia*, 1874, settembre, p. 19—20.

¹⁷⁹⁾ *Revue des langues romanes*, t. 5 (1874), p. 79.

națiunea întrégă, concurge a turbura ne'nterupta continuitate dialectală, amestecând dialectele peritetice și pe cele anatectice ale grupului, fără ca să mai vorbim de inovațiuni de propria sa fabrică.

Limba poetică însă are pentru linguist o însemnătate mai mare sub raportul *antropologic* decât sub cel *etnologic*. Ea completéază óre-cum 'limba copilărescă', pentru a ne da o noțiune despre începuturile graiului omenesc în genere, din carî nu reproduce ca copilul prima fasă de tot rudimentară, ci repercută printr'un fel de echo o a doua fasă, ulterioară, mai dezvoltată.

Interjecțiune, onomatopeiă, pleonasm, prosopopeiă, inversiune, trop, toate acele trăsuri specifice prin carî *exundă* și *exuberă* limba poetică, fără ca să uităm însăși melodia, caracterisă orî-ce graiu primitiv și elementele câte mai rămân primitive ale graiurilor celor înaintate.

Adesea unicul mijloc de a înțelege modul de formațiune al unor expresiuni populare este de a recurge la limba poetică, fie dintr'o țeră cât de depărtată. Un singur exemplu. La Românii din Transilvania *pénă*, printr'o îndrăsnéță asociațiune de idei, însemnéază nu numai penele păsierilor, dar și 'flóre, saú 'buchet. O florăriă se chîamă: 'grădină de pene. ¹⁸⁰⁾ Próza póte să ne'trebe: ce are a face paserea cu flórea? Eî bine, prin acciășî metaforă mai amplificată, la ceal'tă margine a lumii latine marele poet al Spaniei numesce o pasere: 'flóre înpénată, și 'buchet înaripat,:

Nace el ave, y con las galas
Que le dan belleza suma,
Apenas es flor de pluma,
O ramillete con alas... ¹⁸¹⁾

Pe lîngă limba amestecată și limba națională, a treia cauză importantă de perturbațiune în continuitatea dialectală cea ne'nteruptă este limba onomastică (§ 18).

¹⁸⁰⁾ *Lexicon Budanum*, p. 195.

¹⁸¹⁾ Calderon, *La vida es sueño*, I. 3.

În fie-care dialect, mai virtos în fie-care grup dialectal, există o imensă provisiune de numi propriie, locale și personale, într'o mare parte provenite din fel de fel de graiuri străine și din fel de fel de epoce, iar prin urmare în contradicțiune cu orî-ce ne'ntrepruptă continuitate dialectală, peritetică sau anatetică.

Grupul consonantic - $\pi\alpha$ -, ca să luăm un exemplu, e antipatic urechii române. Cuvinte ca *nedejde* sau *primejdie*, două-trei peste tot, lesne pot fi înlăturate. Cum vom alunga însă acest grup din nomenclatura personală și locală a Românului? Un sat de lingă Hațeg în Transilvania se chiamă de vécuri $\chi\alpha\pi\alpha\alpha\epsilon\varsigma$, și tot așa se numesce o familie din Basarabia, stabilită de secolî lingă Hotin. ¹⁸²⁾ Acest nume, personal și local tot-o-dată, întins dela Hotin pînă la Hațeg, derivă, probabilmente, din vechiul slav $\chi\alpha\pi\alpha\alpha\beta\alpha$ 'meșter', , $\tau\epsilon\chi\nu\acute{\iota}\tau\eta\varsigma$, *artifex*, despărut chîr din dialectele slavice moderne. ¹⁸³⁾ Grupul consonantic - $\pi\alpha$ - pôte fi gonit la noi de pretutindenî din graiul comun, dar totuși într'un nume propriu el va avé dreptul cel mai necontestabil de a împestrița în permanința limba română.

Doă împregiurări, mai cu deosebire, apără continuitatea dialectală cea ne'ntrepruptă contra ibridismului și anacronismului limbei onomastice: pe de o parte, cele mai multe numi propriie se transfigurează succesivamente după geniul specific al fie-cărui dialect, mascându-se óre-cum anomalia de loc și de timp; pe de alta, presința lor e puțin simțită prin raritatea relativă a acestui element în vorbirea de tóte țilele, adecă în circulațiune, un principiu de o însemnătate capitală pentru Linguistica în genere.

Precum în economia politică doă exemplare din aceeași monetă aú o valóre utilă fórté diferită, dacă unul din ele circulă de 10 sau de 100 de orî mai mult decât cel-l'alt, tot așa prin mai multă circulațiune un element linguistic pôte

¹⁸²⁾ *Letopisețele Moldovei*. ed. I, t. 1, p. 307.

¹⁸³⁾ Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 1101.

avé o valóre utilă îndecită saă însutită decât un alt element lingvistic de aceeași natură brută (§ 20).

Fisionomia unui graău, caracterul seă tipic, rezultă din trăsorele sale cele mai în circulaăiune: sonurile cele mai dese, cea mai désă accentuaăiune, cele mai dese forme gramaticale, construcăiuni sintactice, categorii ideologice.

Ceă-ce ăicea Rousseau despre fisionomia individuală: ‘On ‘croit que la physionomie n’est qu’un simple développement ‘de traits déjà marqués par la nature; pour moi, je penserais ‘qu’outre ce développement, les traits du visage d’un ‘homme viennent insensiblement a se former et à ‘prendre de la physionomie par l’impression fré- ‘quente et habituelle de certaines affections de ‘l’âme,’,¹⁸⁴⁾—se aplică pe deplin la fisionomia unei limbăi, pe care el ar fi putut s’o explice: ‘par l’impression fréquente ‘et habituelle de certains phénomènes matériels et psy- ‘chiques,.’

Circulaăiunea și numai circulaăiunea dă o desmăițire aforismului lui Humboldt, cumcă fisionomia unui graău, ca și a unui individ, ar fi nedescriptibile.¹⁸⁵⁾ O fisionomiă e nedescriptibilă, în adevăr, dacă noi ne mărginim a cunósce natura brută a elementelor sale; ea se descrie însă așa ăicând dela sine, din dată ce se constată printr’o proporăiune aproximativă valórea cea utilă a fie-cărui din acele elemente.

În privința unei fisionomie individuale, nemini nu scie acésta mai bine decât un caricaturist, în opera căruăa, sub liniile cele mai grotesce, noi recunóschem la moment originalul, tocmai pentru că artistul, despreăiund amărunte secundare și terăiare, a isbutit a surprinde elementele cele mai în circulaăiune ale figurei.

Sub raportul lexic, o limbă póte fi compusă, ca cea englesă de exemplu, din cuvinte romanice mult mai numeróse decât

¹⁸⁴⁾ Rousseau, *Emile*, IV.

¹⁸⁵⁾ Humboldt, *Werke*, t. 6, p. 44—5.

cele germane, și totuși să aibă o fisionomie lexică curat germană, fiind-că cuvintele romanice circulă în graiu de două sau de trei ori mai puțin decât cele germane. Tot așa limba română, ori-cât de multe cuvinte străine s'ar furișa într'însa, n'ar perde prin această fisionomie sa lexică curat latină, pe care i-o asigură circulațiunea cea de tot covârșitoare a cuvintelor latine.

Dicem 'fisionomie lexică', căci ori-ce limbă este un *biceps* sau *triceps*, a cărui fie-care față poate să aibă câte o fisionomie deosebită, toate fisionomiile cele parțiale concordând însă într'o singură fisionomie totală. Fisionomia lexică latină a francezei, de exemplu, e tot atât de evidente ca și a românei; ei bine, accentuațiunea graiului frances, fisionomia lui cea tonică, pare a fi eminentemente celtică. ¹⁸⁶⁾ În *âge* din *actâticum*, bună-
 oră, accentul latin s'a mântinut, dar nu după norma latină, ci pe penultima silabei feminine, precum o cerea accentuațiunea celtică. S'a operat astfel în sinul graiului frances o întregire prin compromis între fisionomia lexică latină și fisionomia tonică celtică.

Atât ne'nterupta continuitate a dialectelor etnologicice în peritesă și'n anatesă, împreună cu cele trei principale pedee ale sale: limbă amestecată, limbă națională și limbă onomastică, precum și circulațiunea, fără care nu se poate înțelege fisionomia unui graiu, pot fi urmărite într'un mod foarte imperfect în sfera limbilor antice, fragmente majestose, dar totuși numai fragmente, remase dintr'o ruină venerabilă, dar totuși numai ruină.

Direcțiunea apröpe exclusivamente archeologică, inaugurată de cătră fundatorii Linguisticii, trebüi înlocuită printr'o direcțiune integrală; integrală nu numai prin constanta

¹⁸⁶⁾ D'Arhois de Jubainville, *L'accent breton*, în *Mém. de la Soc. de Linguist.*, t. 2, p. 280: "Je crois donc aujourd'hui que dans les langues néo-celtiques 'comme en français la syllabe originarement accentuée est la dernière dans les "syllabes masculines, la pénultième dans les syllabes féminines, que le Vannetais "et la portion limitrophe de la Cornouaille ont gardé l'accent néo-celtique primitif, qu'ailleurs les lois actuelles de l'accent sont modernes..."

unire a peritesei cu anatesa, ci mai ales prin aceea că studiul dialectelor moderne, pline de viață și avute în tot felul de material, cată să ne serve ca temelie, de unde să ne urcăm apoi din tréptă în tréptă, întru cât ne vor permite mijlócele, pînă la punctul cel mai depărtat al anticității (§ 19), constatând pretutindenî după putință, în întregul unei familie lingvistice, iar nu într'un singur segment, cele două atribute fundamentale ale dialectelor etnologice: ne'ntrerupta continuitate dialectală și circulațiunea.

Tóte în limbă, ca și'n natura în genere, sînt efecte sau rezultante datorite unor cauze sau unor complexuri de cauze. Pe lingă cele două atribute fundamentale de mai sus, mai există dară în Linguistică un al treilea atribut fundamental: derivațiunea (§ 22). Când noi dicem că latinul *aurichalcum* vine din grecul *ὀρίχαλκον*, dănd sémă despre trecerea lui ὀρί- dela ὄρος 'munte, în *auri-* dela *aurum* 'aur, etc., aci nu este continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă, nu este nici circulațiune, ci e derivațiune.

Ne'ntrerupta continuitate dialectală și circulațiunea n'au putut fi nici măcar presimțite înainte de nascerea Linguisticii; ba chiar astăzi cea de'nțău nu este încă generalmente recunoscută, iar pe cea-altă am formulat'o noi înși-ne pentru prima óră. Ceia ce s'a știut însă pînă la un punct înainte de Linguistică și cea ce nu încetéză de a constitui pînă 'n momentul de față preocupățiunea cea de căpeteniă a lingvistului, este *derivațiunea*, pentru care s'a mănținut vechiul termen de 'etimologiă, de'mpreună cu greșita lui aplicațiune tradițională numai la sfera lexică.

Tot ce derivă în limbă, un son derivat, o formă gramaticală derivată, un cuvînt, o frasă, o semnificațiune, forméză de o potrivă obiectul 'etimologiei, care însă, în accepțiunea sa actuală, diferă de 'etimologia, cea de altă dată nu numai prin acéstă mai mare întindere a cercului de acțiune, ci încă prin fecundul procediment al reconstrucțiunii. ¹⁸⁷⁾

¹⁸⁷⁾ Cfr. Ascoli, *Corsi de glottologia*, t. 1, Torino, 1870. p. 4—6.

Când un fenomen se presintă în mai multe exemplare diverginți, lingvistul trage din ele prin comparațiune un termen-mediū, în care tôte varietățile sînt implicate și spre care convergesc tôte. Acest termen-mediū este de o valöre aproximativă tot atăt de înaltă, ca și acela pe care'l capătă Statistica dintr'un șir numėros de fapte cifrice de aceiași ordine. Fără el, în Linguistică ca și'n Statistică, incomoda multiplicitate nu s'ar putē reduce la o expresiune mai mult saū mai puțin simplă, adesea chiar la o unitate, care se compară apoi cu alte reduțiuni dobîndite pe aceiași cale, înlesnind astfel sciinței vaste operațiunii acolo unde ea s'ar perde în labirintul individualităților . . .

§ 24.

CONCLUȘIUNEA.

Desvoltările precedinți ne permit a da următorea definițiune :

Linguistica este sciința manifestațiunii vocale native a sufletului omenesc, urmărite prin peritesă și prin anatesă în ne'ntrerupta continuitate, în circulațiunea și'n derivațiunea dialectelor, pe cari tinde a le reconstrui în unități etnologice și într'o unitate antropologică.

Cunoscēnd astfel, din însăși definițiunea Linguisticēi, *obiectul*, *atributele* și *idealul* acestei sciințe, — să ne'trebăm acuma : cari sînt părțile ei constitutive ?

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. VIȘTA ȘI SCRIERILE LUI LUCA STROICI; Bucuresci, 1864, in 16. *Epuisè.*
2. FILOSOFIA PORTRETULUI LUI TEREȘ; Bucuresci, 1864, in 16. *Epuisè.*
3. ANALISE LITERARE EXTERNE: WOLF, RAICEVICI, EUTROPIUS, PALAUZOW etc. Bucuresci, 1864, in 16. *Epuisè.*
4. MICUȚA, o navelă satirică; Bucuresci, 1864, in 16. *Epuisè.*
5. ION VODĂ CEL CUMPLIT; cu un portret și 10 gravure; Bucuresci, 1865, in-8, pagine 246. *Epuisè.*
6. SCHYLOCK, GOBSECK ȘI MOISE; studii literar; Bucuresci, 1866, in-8.
7. TALMUD; studii filosofic; Bucuresci, 1866, in-8
8. INDUSTRIA NAȚIONALĂ FAȚĂ CU PRINCIPIUL CONCURENȚEI; studii politico-economic; Bucuresci, 1866, in 8.
9. RĂZVAN-VODĂ; dramă istorică in 5 acte in versuri; Bucuresci, 1869, in 8. Edițiunea III.
10. ISTORIA TOLERANȚEI RELIGIOSE IN ROMÂNIA: PROTESTANȚI, CATOLICI, MAHOMETANI, LIPOVENI ȘI JIDANI; edițiunea 2, Bucuresci, 1865, in 8. — Prețul 2 franci; pe hârtia velină — 3 franci.
11. SATIRUL, ȚAR UMORISTIC; Bucuresci, 1866, in-fol. *Epuisè.*
12. ARHIVA-ISTORICĂ A ROMÂNIEI; Bucuresci, 1865—1867, in 4. 4 tomuri mari; prețul 40 franci.
13. POESII; Bucuresci, 1873, in 8.
14. ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR; tomul 1-ii, a 2-a edițiune. Tomul II sub presă. In-4 mare in-2 colone fără linie. Prețul tomului I—24 franci.
15. PRINCIPIE DE FILOLOGIA COMPARATIVĂ. Curs ținut la facultatea de litere din Bucuresci. Au eșit numai patru lecțiuni, pag. 108. — 4 franci. Pe hârtia velină 6 franci.
16. FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMÂNE. ELEMENTE DACICE I. GHIȚI.—Bucuresci, 1876, in-8, pe hârtia velină, tipărit in 100 exemplare. 3 franci.
17. FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMÂNE. ELEMENTE DACICE II. GHIȚI. — Bucuresci, 1876, in-8, pe hârtia velină, tipărit in 100 exemplare. — 3 franci.
18. BAUDOIN DE COURTENAY ȘI DIALECTUL SLAVO-TURANIC DIN ITALIA. — CUM S'Ă ÎNTRUDUS SLAVISMELE IN LIMBA ROMÂNĂ? — Notiță lingvistică. — Bucuresci, 1876, in-8, pe hârtia velină, tipărit in 100 exemplare. — 2 franci.
19. DINA FILMA. GOȚI ȘI GEPIDI IN DACIA. — Studii istorico-lingvistic, Bucuresci, 1877, in-8, pe hârtia velină, tipărit in 100 exemplare. — 2 franci.
20. COLUMNA LUI TRAIAN. Revista mensuală pentru istoria, lingvistică și psicologia poporană. 7 tomuri.
21. TREI CRAI DELA REȘĂRIT; comediă in 2 acte. Bucuresci, 1879, in-16. 2 franci.
22. ORIGINILE CRAIOVEI 1230—1400. Bucuresci, 1878, in-8. 4 franci.
23. CUVENTE DEN BĂTRÂNI. Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studii paleografico-lingvistic; 448 pag. in 8 maj. 12 franci.
24. CUVENTE DEN BĂTRÂNI. Tom. II. Cărțile poporane ale Românilor in secolul XVI. Studii de filologie comparativă. Pagine XLVI și 768 in-8 maj. 20 franci.
25. CUVENTE DEN BĂTRÂNI. Supplement la tomul I. Controverse. Pagine a—u și CX in 8 maj. 4 franci.